

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра германської філології та перекладу

Переклади української літератури в Німеччині за останні 10 років: творення образу
української культури

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»
студентки II курсу магістратури
освітньої програми
*«Галузевий переклад з німецької та англійської
мови; міжкультурний менеджмент»*,
спеціальність – 035.043 «Германські мови та
літератури (переклад включно), перша – німецька»
Анни Олексіївни МЕДВІДЬ

Науковий керівник:
д.філол.н., проф. Марія ІВАНИЦЬКА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри германської філології та перекладу
протокол № 9 від «06» листопада 2025 року
завідувач кафедри Сас
к.філол.н., доц. Олександр СТАСЮК

КИЇВ
2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК СПОСОБУ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ КУЛЬТУРИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ.....	11
1.1. Літературний трансфер як частина міжкультурної комунікації.....	11
1.1.1. Перекладна література як частина національної літератури....	16
1.2. Культурний переворот та теорія А. Лефевра.....	19
1.3. Перекладач як посередник у творенні образу культури.....	22
1.4. Імагологія в аспекті перекладної літератури.....	25
1.5. Соціологія перекладу – співпраця агентів літературного трансферу	29
1.6. Мета- і паратексти як відображення образу культури.....	35
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 2014- 2022 РР.....	41
2.1. Сергій Жадан. «Інтернат».....	41
2.1.1. Літературний твір та його автор.....	42
2.1.2. Переклад «Інтернату» німецькою мовою та перекладачі.....	43
2.1.3. Особливості перекладу: проблема мови.....	45
2.1.4. Паратексти.....	47
2.1.5. Метатексти.....	49
2.2. Станіслав Асєєв. «В ізоляції».....	54
2.2.1. Літературний твір та його автор.....	54
2.2.2. Переклад «В ізоляції» німецькою мовою та перекладачі.....	55
2.2.3. Особливості перекладу.....	56

2.2.4 Паратексти.....	62
2.2.5 Метатексти.....	66
Висновки до другого розділу.....	69
РОЗДІЛ 3. ЗМІНА ІМІДЖУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ КУЛЬТУРИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ	
ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ (2022-	
2024 РР.).....	
3.1. Артем Чех. «Точка нуль».....	73
3.1.1. Літературний твір та його автор.....	73
3.1.2 Переклад «Точки нуль» німецькою мовою та перекладачі.....	74
3.1.3. Особливості перекладу.....	75
3.1.4. Паратексти.....	78
3.1.5. Метатексти.....	81
3.2 Оксана Забужко. «Найдовша подорож».....	86
3.2.1. Літературний твір та його автор.....	86
3.2.2. Переклад «Найдовша подорож» німецькою мовою та перекладач.....	87
3.2.3. Особливості перекладу.....	87
3.2.4. Паратексти.....	91
3.2.5. Метатексти.....	93
3.3. Збірки «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» та «Майбутнє, якого ми прагнемо».....	97
3.3.1 Збірка «Alles ist teurer als ukrainisches Leben».....	97
3.3.2. Збірка «Майбутнє, якого ми прагнемо».....	100
Висновки до третього розділу.....	102
ВИСНОВКИ.....	105
ZUSAMMENFASSUNG.....	109

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	113
ДОДАТКИ.....	126
ДОДАТОК А. Кількісне співвідношення перекладів творів української літератури німецькою мовою на рік до повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2014–2021) та після нього (2022–2024)	126
ДОДАТОК Б. Кількісне співвідношення авторів, чії твори були перекладені німецькою мовою до повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2014–2021) та після нього (2022–2024).....	127
ДОДАТОК В. Кількісне співвідношення перекладачів української літератури німецькою мовою до повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2014–2021) та після нього (2022–2024).....	128
ДОДАТОК Г. Кількісне співвідношення видавництв-лідерів серед публікацій українських авторів у німецькомовних видавництвах після повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2022–2024рр.)	129

АНОТАЦІЯ

У дослідженні проаналізовано роль українсько-німецького літературного перекладу як інструменту формування образу України у німецькомовному культурному просторі. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до української літератури в німецькомовних країнах унаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну, що актуалізує потребу в аналізі перекладної літератури як інструменту формування культурного образу держави. Об'єктом дослідження є українсько-німецький літературний переклад, предметом – стратегії та тактики акторів перекладацького поля, які впливають на репрезентацію України. Мета – з'ясувати роль перекладу у формуванні образу української літератури та культури за кордоном. Завдання охоплюють аналіз ключових агентів українсько-німецького перекладацького поля впродовж останніх десяти років; трансформацій у підходах до добору та презентації текстів для перекладу; окреслення перекладацьких стратегій та тактик, що формують образ України на різних рівнях перекладу; виявлення змін у сприйнятті та представленні України в німецькомовному культурному контексті. У результаті дослідження було виявлено, яким чином переклади українських художніх творів впливають на формування уявлень про Україну та її культуру в німецькомовному середовищі. Уперше здійснено комплексний аналіз перекладацького поля у межах українсько-німецького літературного трансферу протягом 2014–2024 років із залученням мікро- та макрорівнів перекладу, пара- і метатекстів, а також критичної рецепції. Дослідження продемонструвало, що кількісне зростання перекладів, розширення кола авторів і перекладачів, активізація видавничої діяльності та зростання зацікавлення з боку читачів і критиків засвідчують якісні зрушення в репрезентації України в німецькомовному просторі. Особливу роль у цьому процесі відіграють агенти перекладацького поля, які формують відповідні стратегії добору творів, стилістичних рішень і супровідних текстів.

Ключові слова: агенс перекладу, імагологія, образ України, паратекст, метатекст, українсько-німецький переклад.

ABSTRACT

This study analyzes the role of Ukrainian-German literary translation as a tool in shaping Ukraine's image in the German-speaking culture. The relevance of the research is driven by the growing interest in Ukrainian literature in German-speaking countries following Russia's full-scale invasion of Ukraine, which underscores the need to examine translated literature as a means of shaping a country's cultural image. The object of the study is Ukrainian-German literary translation, and the subject is the strategies and tactics used by actors in the translation field that influence Ukraine's representation. The aim is to determine the role of translation in shaping the perception of Ukrainian literature and culture abroad. The research objectives include key agents' analysis in the Ukrainian-German translation field over the past decade; transformations in the selection and presentation of texts; identification of translation strategies and tactics that contribute to Ukraine's image on both micro- and macro-levels; and an examination of shifts in the perception and representation of Ukraine in the German-speaking cultural context. The study reveals how translations of Ukrainian literary works contribute to the formation of Ukraine's perceptions and its culture within the German-speaking environment. A comprehensive analysis of the translation field within the Ukrainian-German literary transfer from 2014 to 2024 has been conducted for the first time, incorporating micro- and macro-levels of translation, paratexts and metatexts, as well as critical reception. The findings demonstrate that an increase in the number of translations, the diversification of authors and translators, the intensification of publishing activity, and the growing interest from readers and critics indicate qualitative shifts in the representation of Ukraine. Agents of the translation field play a crucial role in this process by developing strategies for text selection, choices, and accompanying texts.

Keywords: translation agent, imagology, image of Ukraine, paratext, metatext, Ukrainian-German translation.

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до сучасної української літератури серед іноземців, зокрема німецькомовних, на тлі повномасштабного вторгнення росії в Україну, та недостатністю досліджень іміджевих змін України та її культури крізь призму перекладеної літератури.

Метою дослідження є з'ясувати роль перекладів у творенні образу української літератури та культури у німецькомовних країнах, зокрема Німеччині.

Об'єктом дослідження є українсько-німецький літературний переклад як чинник впливу на формування образу України. **Предметом** дослідження є стратегії та тактики гравців українсько-німецького перекладацького поля на мікро- та макрорівні перекладу, які забезпечують представлення України для німецькомовної аудиторії.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- дослідити роль агентів українсько-німецького перекладацького поля за останні 10 років;

- прослідкувати, як за цей час змінювалися стратегії вибору та представлення текстів для перекладу;

- схарактеризувати основні стратегії та тактики гравців перекладацького поля, що забезпечують творення образу України та її культури, на мікро- та макрорівні;

- з'ясувати динаміку образу України та її культури, а також його рецепцію у німецькомовному просторі.

Теоретико-методологічну основу магістерської роботи становлять дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема С. Баснет, Дж. Леерсена, Ю. Найди, А. Лефевра, І. Івен-Зогара, М. Іваницької, К.Дате, та ін.

Матеріал дослідження: першотвори та переклади української художньої літератури, опубліковані впродовж 2014-2024 рр. у Німеччині, їхні пара- та метатексти, зокрема роман «Інтернат» Сергія Жадана, збірка есеїв «В ізоляції» Станіслава Асєєва, збірка оповідань «Точка нуль» Артема Чеха, есей «Найдовша

подорож» Оксани Забужко, антології «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» та «Майбутнє, якого ми прагнемо».

Відповідно до поставлених завдань у роботі використовувались такі **методи дослідження**:

- *описовий метод* з метою формування теоретичної бази дослідження;
- *метод порівняльно-перекладацького аналізу і елементи компонентного аналізу* для співставлення варіантів перекладу;
- *компаративно-перекладознавчий аналіз* першотворів українською мовою та перекладів німецькою мовою з метою дослідити і продемонструвати способи відтворення соціально-побутових, історичних та топографічних реалій;
- задля встановлення образотворчого впливу перекладів творів української літератури на імідж України та її культури в Німеччині застосовувалися загальнонаукові методи *індукції та дедукції*;
- *deskриптивно-культурологічний метод* було застосовано для аналізу пара- та метатекстів;
- *метод узагальнення* застосовано для формулювання висновків дослідження.

Новизна дослідження полягає в тому, що в його межах було вперше проаналізовано та систематизовано вплив творів сучасної української літератури та їх перекладів, що було опубліковано протягом 2014-2024рр., на формування образу України та її культури у німецькомовних країнах, зокрема Німеччині. **Практичне значення** магістерської роботи полягає у можливості застосування результатів дослідження у спецкурсах з перекладознавства, літературознавства та культурології, зокрема в українсько-німецькому дискурсі.

Результати дослідження було **апробовано** під час ІХ Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи».

Робота складається зі вступу, трьох розділів – теоретичного та двох практичних, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку джерел

використаної літератури, джерел ілюстративного матеріалу, резюме німецькою мовою та 4 додатків. Загальний обсяг роботи складає 129 сторінок, із яких 103 сторінки основного тексту. Список використаних джерел налічує 130 найменувань. Робота містить 4 додатки.

РОЗДІЛ 1. РОЛЬ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК СПОСОБУ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ КУЛЬТУРИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Літературний трансфер як частина міжкультурної комунікації

Незважаючи на стрімкий розвиток технологій, світу та штучного інтелекту, людина-перекладач, що працює із художніми текстами, ще не скоро знайде собі заміну у вигляді машини, адже художній переклад вважається одним із найскладніших та найбільш творчих видів перекладу. Перекладач художньої літератури виступає не лише міжмовним посередником, але й міжкультурним.

У довідковому виданні «Лексикон загального та порівняльного літературознавства» зазначено, що художній переклад є не лише частиною літератури безпосередньо, але і культурної взаємодії. Він має властивість впливати не лише на читача, а й на суспільно-політичне та духовне життя країни-реципієнта. А посилення інтернаціональних контактів у ХХ столітті спричинило бурхливий розвиток перекладання [Лексикон 2001, с. 609].

Питання міжкультурної комунікації досліджувала низка як міжнародних, так і вітчизняних вчених. Наприклад, український дослідник В. Бялик [Бялик 2021, с. 85] зазначає, що міжмовна та міжкультурна комунікація зазвичай втілюється через переклад, який найбільш повно відображає лінгвальні та культурні аспекти такої взаємодії.

Тож ми можемо стверджувати, що переклад художньої літератури іншими мовами дозволяє читачеві познайомитися з культурами інших країн, їхніми звичаями, традиціями, а також дізнатися нове про історію, світогляд, політичний та соціальний устрої тієї чи іншої держави. Оскільки художній переклад є і частиною культурної взаємодії, ми можемо стверджувати і про те, що такий переклад є частиною міжкультурної комунікації.

Поняття «міжкультурна комунікація» з'явилося в науковому вжитку завдяки американським вченим Г. Трейгер і Е. Холл. Цим поняттям вони позначили

бажаний ідеал, до якого має прагнути людина, намагаючись якнайповніше й результативніше пристосуватися до довкілля [Hall, Trager 1954, с. 21].

Американські вчені Л. Самовар та Р. Портер у 70-х роках 20 століття також досліджують поняття «міжкультурна комунікація» та вважають, що міжкультурна комунікація виникає тоді, коли представник однієї культури повідомляє щось представникові іншої. Тобто, «міжкультурна комунікація передбачає взаємодію між людьми, чиє культурне сприйняття та сприйняття системи символів відрізняються настільки, що це впливає на комунікативний акт (тут і далі переклад наш. – А. М.)» [Samovar 2012, с. 8].

Оскільки міжкультурна комунікація є комплексним явищем, науковці виокремлюють кілька аспектів міжкультурної комунікації, основними серед яких є культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний, психологічний, професійно-прикладний, та описують їх у такий спосіб:

Культурологічний аспект у міжкультурній комунікації відображає взаємодію культур через їхні коди, які передають особливості традицій, звичаїв, мистецтва, мови та способів життя різних народів. Він забезпечує взаєморозуміння та взаємозбагачення лінгвокультурних спільнот. *Лінгвістичний аспект* пов'язаний з мовними відмінностями, зокрема семантичними розбіжностями, специфікою комунікативних ситуацій та мовної поведінки, що впливають на порозуміння між носіями різних мов. *Етичний аспект* охоплює відмінності в нормах моралі, поведінки, мовленнєвого етикету, жестів та зовнішнього вигляду, які можуть по-різному сприйматися в різних культурах і впливати на взаєморозуміння. *Соціально-комунікативний аспект* означає норми, моделі та стилі спілкування, що визначаються соціальним середовищем, культурою та ситуацією, зокрема відмінності в мовленні, поведінці та взаємодії між різними соціальними групами. *Психологічний аспект* у міжкультурній комунікації стосується реакції людей на спілкування з представниками інших культур і можливих рекомендацій для зменшення дискомфорту, враховуючи особливості спілкування, мовчання та

поведінки в різних національних середовищах. *Професійно-прикладний аспект* відображає застосування міжкультурної комунікації в професійній діяльності, особливо в міжнародному бізнесі та полікультурних колективах, зосереджуючи увагу на адаптації до соціокультурних особливостей і уникненні комунікативних невдач, що можуть призводити до економічних втрат [Мова і міжкультурна комунікація 2012, с. 11-16].

У сучасних дослідженнях міжкультурної комунікації культура вже розглядається як багаторівнева конструкція, яка включає не лише національні, а й субкультурні, професійні, регіональні та індивідуальні (ідіокультурні) елементи. Для перекладачів це означає, що необхідно враховувати усі релевантні відмінності у поведінці та системах оцінювання як у межах культури-джерела, так і в культурах-реципієнтах [Snell, с. 112-124].

Відповідно до цих міркувань, дослідники визнають, що суспільству недостатньо просто перекладачів чи викладачів іноземної мови – перекладач стає фахівцем із міжнародної та міжкультурної комунікації. Українські науковці поділяють думку про те, що «у процесі перекладу взаємодія культур передбачає ознайомлення слухачів або читачів перекладів з властивими чужорідній культурі фактами з метою розширення їхнього кругозору й виховання поваги до інших культур» [Куликова 2018, с. 23].

На думку американського лінгвіста Ю. Найди, саме культурна різниця є джерелом більшої кількості труднощів та проблем під час перекладу, ніж різниця безпосередньо на мовному рівні. Як приклад дослідник наводить випадки, коли мови належать до різних мовних груп, проте є культурно близькими (напр., фінська та шведська) і навпаки (напр., гінді та англійська) [Nida 2008, с. 160-161]. Ю.Найда зазначає наступне: якщо дві культури пов'язані між собою, перекладачеві доводиться виконувати багато формальних змін. Однак у таких випадках велика кількість збігів у культурах забезпечує паралелізм змісту і це робить переклад менш складним, ніж коли культури діаметрально протилежні [Nida 2008, с. 160-161].

Проте у разі суттєвих відмінностей між вихідною та цільовою культурами перекладачі можуть вносити зміни у текст, трансформуючи його, адаптуючи чи випускаючи елементи для досягнення кращої зрозумілості перекладу та бажаного емоційного й прагматичного впливу.

Дослідження міжкультурної комунікації також засвідчують, що у ситуаціях міжкультурної взаємодії люди, як правило, інтерпретують іноземну культуру через призму власних культурних моделей сприйняття, оцінки та поведінки. У разі недостатніх знань про іншу культуру вони покладаються на звичні когнітивні й соціокультурні орієнтири, сформовані в процесі соціалізації у власному культурному середовищі. Це призводить до того, що чужа культура сприймається і порівнюється на основі власної, яка мимоволі виконує роль еталона. Такий підхід нерідко зумовлює нерелевантну інтерпретацію поведінки іншого та може спричинити непорозуміння або конфлікти [Snell-Hornby 1994, с. 346].

Н. Сопилюк доходить висновку, що «переклад – це унікальний, неповторний вид міжмовної та міжкультурної комунікації, що детермінується мовними та позамовними чинниками», та вважає, що під час такої комунікації перекладач є посередником між двома мовами та культурами, що є причиною виникнення нових вимог до компетентності перекладача, а саме – білінгвізм та бікультуралізм [Сопилюк 2010, с. 202]. Проте, на нашу думку, перекладач, який працює із двома мовами, повинен бути обізнаним та бути у соціальному та політичному контексті більше, аніж двох культур. Наприклад, перекладач з української на німецьку повинен розуміти не лише культуру безпосередньо Німеччини, а й усіх німецькомовних країн – Австрії, Швейцарії тощо. Також фахівці, що працюють із українською мовою, повинні розумітися на історії України в імперських умовах та радянському й пострадянському контексті та знати, яких впливів зазнавала і зазнає українська мова та культура.

Роль художнього перекладу в міжлітературних взаєминах аналізували зарубіжні та вітчизняні науковці, а саме: М. Зимомря (1984), О. Чередниченко (2007), В. Будний і М. Ільницький (2008), М. Іваницька (2015) та інші.

Як влучно зазначає М. Іваницька, переклад варто розуміти ширше, «не лише як відтворення конкретного твору іншою мовою, а як акт донесення до іншомовної аудиторії культурно-естетичного феномену вихідної культури та забезпечення рецепції цього феномену в культурі-реципієнті» [Іваницька 2015, с. 56]. Науковиця вважає, що формою міжлітературних контактів є не сам факт того, що переклад твору з'явився на теренах іншої держави, а те, що переклад цього твору знайшов свого читача, отримав певні відгуки іншомовної аудиторії та має певне позиціонування на книжковому ринку [Іваницька 2015, с. 56].

У сучасних реаліях переклад художньої літератури зазнає впливу високої конкуренції на книжковому ринку і стає об'єктом комерціалізації. Успіх літературного твору за кордоном залежить не лише від якісного перекладу, а й від усіх учасників літературного процесу. Оскільки переклад художніх творів є частиною міжлітературних взаємин, простого виконання перекладу, навіть досконалого, недостатньо, аби забезпечити міжкультурну комунікацію, тобто, його рецепцію цільовим читачем.

Важливу роль у літературних взаєминах та рецепції відіграють способи знайомства іншомовної аудиторії – читачів, видавців, літературних критиків – з творами та авторами. Згідно з М. Зимомрею, є три форми «проникнення однієї літератури у світ іншої»: 1) знайомство із чужою літературою в оригіналі; 2) особисті контакти; 3) переклад [Зимомря 1984, с. 149-150]. Проте вважаємо, що у сучасному світі, де панує глобалізація та інтернетизація, з'являються нові форми «проникнення», які охоплюють не лише переклад, а її промоцію на літературному ринку іншої країни. Якщо раніше основними формами інформування населення іншомовних країн були рецензії та відгуки літературних критиків у газетах та журналах, то нині цю функцію виконують літературні читання (наприклад, серія

літературних читань від Берлінського книжкового дому), книжкові виставки (зокрема, Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал» у Києві, Франкфуртський книжковий ярмарок та ін.), літературні фестивалі (наприклад, «Книжкова країна» у Києві, BookForum у Львові, Черкаський літературний фестиваль), тижні літератури, літературні сайти, соціальні мережі, зорієнтовані на книжки (наприклад, Goodreads, Fable), сайти книгарень (Thalia, Yakaboo), маркетплейси (Amazon, Rozetka) тощо.

Отже, переклад художньої літератури є актом міжмовної та міжкультурної комунікації, на успішність якого впливають як мовні, так і позамовні чинники, зокрема якість перекладу, конкуренція та комерціалізація на книжковому ринку тощо. Тому перекладач повинен володіти не лише високим рівнем рідної та іноземної мов, й культурними контекстами, до яких належать ці мови, розуміти дискурси та реалії, та мати соціальний капітал, щоб виконувати функції міжкультурного посередника у сучасному світі інформації, комерціалізації та віртуалізації.

1.1.1. Перекладна література як частина національної літератури

у своїй праці «Translation Studies» згадує теорію полісистем [Bassnett 2000]. Для того, щоб з'ясувати значення перекладеної літератури в національній літературі та у ролі фундаменту для сучасного розуміння перекладу як міжкультурного процесу, дослідники, зокрема С. Баснет [Bassnett 2000] та Е. Гензтлер [Gentler 1990, с. 194-195], використовують теорію полісистем ізраїльського вченого І. Івен-Зогара, запропоновану у 1978р.

Згідно з І. Івен-Зогаром термін «полісистема» означає сукупність літературних систем. До цієї сукупності належать усі різновиди літератури: як канонізована, тобто “висока” література (наприклад, поезія), так і неканонізована, тобто “низька” (наприклад, дитяча література) [Gentler 1990, с. 194-195]. До літературної полісистеми належать *головні* та *другорядні* системи. Згідно із цією теорією, літературні системи і культурні явища розглядаються як динамічні та

взаємопов'язані структури, які функціонують у межах більшого соціокультурного контексту. Відповідно до цього, література розглядається не як ізольована діяльність у суспільстві, що регулюється виключно правилами, а як невіддільний фактор людської діяльності [Even-Zohar 1990, с. 2].

У своїй роботі «Polysystem Studies» (1990) І. Івен-Зогар визначає літературну полісистему як динамічну та гетерогенну. Науковець зазначає, що робота з відкритими системами є складнішою, ніж із закритими, що призводить до менш вичерпного аналізу та більшого акценту на динамічних, а не статичних системах. Теорія динамічних систем враховує культурну та мовну різноманітність, визнаючи взаємодію часу та змін, що часто ігноруються статичними підходами. Ця складність особливо помітна у багатомовних суспільствах та у випадках подвійних літературних традицій, де розгляд усіх аспектів потребує більше зусиль, але дає глибше розуміння [Even-Zohar 1990, с. 12].

І. Івен-Зогар вважає, що мову неможливо розглядати поза контекстом, а певний жанр чи різновид літератури – поза літературою у цілому. Він приходить також до висновку, що перекладна література не може бути відокремлена від оригіналу [Even-Zohar 1990, с. 13], а взаємодіє із ширшою літературною системою та впливає на неї, змінюючи традиційне уявлення про переклад. Автор стверджує, що становище перекладеної літератури в полісистемі змінюється залежно від історичних, культурних та літературних умов і може мати два положення: *центральне або периферійне*:

1) *Центральне положення* перекладна література займає у полі системі тоді, коли вона стає новаторською, впливає на розвиток нових літературних моделей і додає нові мовні структури, теми чи техніки композиції.

2) *Периферійне положення* перекладна література займає, адаптуючи традиційні, вторинні моделі і зміцнюючи вже наявні норми без значного впливу на літературну систему.

Отже, як бачимо, І. Івен-Зогар розглядає перекладну літературу у розрізі протистояння «центр – периферія» у цільовій полісистемі та визначає, що її твори корелюють між собою щонайменше двома способами:

1) у спосіб, як цільова література обирає тексти для перекладу. У цей спосіб твори пов'язані зі внутрішніми підсистемами національної літератури;

2) через спосіб, у який вони впроваджують специфічні норми, манеру поведінки тощо. Тобто те, як впроваджують так званий літературний репертуар, що формується у взаємодії з іншими внутрішніми підсистемами [Even-Zohar 1990, с. 46].

Таким чином автор заперечує думку, що місце перекладної літератури лише на периферії й вона там буде залишатися, та говорить про те, що вона є найактивнішою частиною національної літератури, а не лише інтегрованою. Проте, те, яке місце займають переклади, залежить лише від полісистеми, що розглядається [Even-Zohar 1990, с. 46]. На його думку, перекладена література може мати значний вплив на іншу національну літературу і таким чином додавати нових рис, яких раніше там не було, тобто, вона може мати репертуаротворчу функцію і її виконують найбільш помітні та оцінені переклади, проте важливим є і те, як ці твори обирають до перекладу [Even-Zohar 1990, с. 47].

Дослідник відзначає три випадки, коли перекладена література може мати найбільший вплив на національну:

1) коли національна література є досить молодою, і її полісистема ще не має чітких рис;

2) коли література є або периферійною (наприклад, у великій групі споріднених літератур), або слабкою;

3) коли національна література перебуває у стані кризи, радикально змінюється чи у ній наявний літературний вакуум [Even-Zohar 1990, с. 47-48].

Отже, згідно з теорією полісистем І. Івен-Зогара, перекладна література може мати як центральне, так і периферійне положення. Те, яке місце вона займатиме,

залежить безпосередньо від полісистеми, в якій вона розглядається, а переклади можуть мати навіть репертуаротворчу функцію та формувати національні літератури. Так важливим є те, щоб твір перекладної літератури знайшов свого читача на іноземному книжковому ринку, тобто, вийшов із периферії цільової літературної полісистеми.

1.2. Культурний переворот та теорія А. Лефевра

У контексті нашого дослідження варто розглянути також і явище «культурного перевороту» (cultural turn), про яке уперше почали говорити дослідники С. Баснетт та А. Лефевр [Bassnett, Lefevere 1990]. Цей «поворот» набув популярності у 1980–1990-х роках, відколи науковці розглядають переклад не як відтворення тексту, а як відтворення культури, історичних контекстів, суспільних норм та ідеологій [Zeng, 2006, с. 45]. С. Баснетт та А. Лефевр критикують лінгвістичний підхід до перекладу та поняття «еквівалентності» та вважають переклад історичним фактом і продуктом цільової культури. І, згідно із їхньою думкою, переклад не може бути адекватно оцінений відповідно до показників якості, описаних на основі теорії еквівалентності, та витлумачених через пошук мовних відповідностей [Bassnett, Lefevere 1990, с. 3].

Разом із культурним поворотом у перекладознавство приходить розуміння перекладу не лише як частини культурного трансферу, а і як частини політики, оскільки він може чинити ідеологічний вплив. Адже відомо, що переклад використовувався у різні часи та різними країнами для пропаганди певних течій та думок, а перекладачі, своєю чергою, використовували переклад як інструмент на користь того чи іншого суспільного або політичного діяча, зокрема коли додавали свої тексти як передмови чи коментарі, або наголошували на важливості певних суспільних явищ (фемінізм, демократія тощо) [Yan 2014, с. 490].

Найважливішу роль у «культурному повороті» відіграє бельгійський перекладознавець А. Лефевр. Він у своїх дослідженнях менше орієнтується на

переклад як на явище мовне, а більше на його культурний аспект та позатекстові чинники, що помітні у перекладі. Так, у своїх працях А. Лефевр показує, що різні соціальні інституції, такі як церква, політичні партії, представники влади, видавництва та освітні системи використовують переклад задля «маніпуляції» певними верствами суспільства і створюють бажаний образ «культури».

А. Лефевр прагне спростувати думку, що мета перекладача – створити еквівалентний текст у цільовій культурі «нейтральним, об'єктивним шляхом». Натомість він стверджує, що перекладачі – це «майстри компромісу», обмежені «часом, у якому вони живуть», «літературними традиціями, які вони намагаються примирити», і мовними особливостями. Завдяки знанню двох культур і літератур, перекладачі мають силу формувати уявлення, зокрема «побудувати образ однієї літератури для споживання читачами іншої» [Lefevere 1992, с. 6].

Щоб підтвердити цю думку, А. Лефевр запропонував нові концепції у галузі перекладознавства, а саме «заломлення» та «переписування», які підкреслюють культурний вплив на процес перекладу. Він використовує термін «заломлення» (refraction), запозичений з фізики, для опису процесу адаптації літературного твору до потреб іншої аудиторії (наприклад, для дітей) та вважає, що переклад є формою «заломлення», оскільки оригінальний текст зазнає змін під впливом культурних та ідеологічних чинників цільової культури. Це означає, що переклад не є нейтральним відтворенням, а радше «викривленим дзеркалом», яке відображає впливи нового культурного середовища. Дослідник зазначає, що хоча «заломлення» очевидні в авторитарних режимах (наприклад, у нацистській Німеччині, в комуністичних країнах), вони присутні і в демократичних суспільствах, але у менш очевидних формах. Він вважає, що літературний клімат і політична ідеологія діють як «призма», через яку твори письменників «заломлюються» перед тим, як дійти до цільової аудиторії.

У своїх пізніших працях А. Лефевр розглядає переклад як «переписування» (rewriting) оригінального тексту, підкреслюючи, що перекладачі, адаптатори та

редактори відіграють активну роль у формуванні літературних канонів, оскільки їхні інтерпретації та адаптації впливають на сприйняття твору в іншій культурі. Відповідно, переклад є творчим процесом, що відображає естетичні та ідеологічні норми цільової системи [Lefevre 1992, с. 110]. До переписування належать не лише переклади, а й антології, літературні історії, довідники, біографії, рецензії, а також складніші форми, наприклад, фільми як «візуальні переписування» романів чи коміксів. Українські дослідниці О. Кальниченко та З. Зарубіна зазначають, що «вирішальне значення переписування полягає у формуванні образів літературних творів, авторів і культур» [Кальниченко, Зарубіна 2015, с. 213].

А. Лефевр описує переписування як «відбиття будь-якого твору або автора в цільовій культурі» [Lefevre 1992, с. 110], яке іноді має більший вплив, ніж оригінал у власній культурі. Воно формується під впливом різних обмежувальних чинників. Серед усіх видів переписування переклад є особливо важливим, оскільки найчіткіше демонструє ці впливи. Однак його слід аналізувати разом з іншими формами, адже всі вони беруть участь у передачі культурних цінностей.

Переклади та інші переписування часто сприймаються як першоджерела в цільовій культурі, тому перекладачі й переписувачі не лише піддаються ідеологічним і літературним тискам, а й мають значний вплив на формування образів інших культур. Один із ключових аспектів переписування, за А. Лефевром, – це те, як нові образи витісняють попередні та як різні версії одного й того ж твору можуть суперечити одна одній. Науковець підкреслює, що неможливо створити чіткі та універсальні правила для перекладу, оскільки він здійснюється для різних верств та груп населення, а отже перекладач завжди має брати до уваги ту аудиторію, для якої власне перекладає [Lefevre 1992, *Translating Literature*, с. 116].

Аналізуючи перекладені тексти у контексті культури у різні часи, А. Лефевр помічає, що часто представники влади впливають не лише на вибір текстів до перекладу, а й на те, яким чином ці тексти будуть перекладені. Так, певні представники влади “субсидіювали” переклади, коли мали на меті донести до

населення певні моральні принципи та орієнтири простою та зрозумілою мовою. Їх А. Лефевр називає «патронами» перекладу. Із розвитком писемності до представників влади доєдналися і видавці, які почали публікувати тексти, що мали комерційний успіх в інших державах. Так становище видавців укріплювалось, а через низьку оплату послуг з перекладу статус перекладача у суспільстві дедалі погіршувався. Відповідно до цього, право обирати тексти для перекладу майже повністю перейшло до видавців, які мали за орієнтир лише прибуток. Тому перекладачі, аби догодити потенційній аудиторії, уникали того, що могло б потенційно образити читача, а також відходили від початкових ідеологій та дискурсів першотворів, що викривлювало текст задля прибутку. Аудиторія ж, на думку А. Лефевра, хоче бачити у перекладі віддзеркалення близької їй ідеології та уявлень про весь світ [Lefevere 1992, *Translating Literature*, с. 116-118].

Отже, завдяки «культурному перевороту» переклад розглядається як відтворення культури та суспільних норм, разом з тим він може стати як засобом маніпуляції, так і формувати канон рецепції культури вихідної країни на новому літературному полі.

1.3. Перекладач як посередник у творенні образу культури

Перекладачі є головними посередниками між першотвором та його перекладом. Саме завдяки цим людям той чи інший твір авторів знаходить нове літературне життя в інших країнах, культурах, а також поміж літературних критиків, серед читачів та дослідників за кордоном.

Л. Венуті у своїй праці «*The Translator's Invisibility*» критикує применшення видимості перекладача та вважає перекладача посередником між першотвором та чужою культурою. Та поняття «невидимість перекладача» – це головна метафора Венуті для опису становища перекладача у західній традиції перекладу, де ідеал "хорошого перекладу" означає такий текст, який читається так, ніби він був написаний мовою перекладу з самого початку. Тобто, перекладач стає невидимим,

оскільки його інтервенція в текст залишається непомітною для читача [Venuti 2008, с. 1-2].

Л. Венуті, вслід за Шляєрмахером, розмежовує дві основні стратегії у перекладі: доместикація – коли перекладач адаптує текст до норм і культури цільової аудиторії, а також зменшує культурну “відстань” між першотвором та перекладом, та форенізація – коли перекладач зберігає “іншу” культуру, навіть якщо це ускладнює сприйняття тексту для читача. Така стратегія етично виправдана, бо вона зберігає розмаїття культур і протистоїть культурному колоніалізму [Venuti 2008, с. 4-20], адже застосовуючи стратегію форенізації, перекладач дозволяє іноземному читачеві глибше познайомитися із реаліями, контекстами та подіями іншої країни та культури.

О. Павленко не погоджується із вимогою до перекладу, що він «повинен читатися як першотвір», і вважає її неможливою, оскільки таким чином текст буде повністю адаптовано до норм іншої культури. Дослідниця ж розглядає переклад як носія культурної пам’яті [Павленко 2018, с. 178-186]. Оскільки переклад є «інструментом формування культури», він забезпечує визнання вихідної цільовою, а перекладачі стають активними агентами у формуванні культури, що забезпечує трансляцію цінностей і сенсів між ними.

У цьому контексті зростає значення досліджень, присвячених ролі та особистості перекладача, що знаходить відображення в працях як вітчизняних, так і закордонних науковців (С. Басснет, М. Іваницька, О. Ребрій, О. Павленко, І. Лімборський та ін.), зокрема цікавою для нашої роботи є монографія М. Іваницької, оскільки науковиця висвітлює становище української літератури на німецькомовних теренах, а також безпосередній вплив перекладачів на нього. М. Іваницька влучно зазначає, що переклад того чи іншого твору репрезентує не лише автора, але й країну його походження, а її образ своєю чергою формується через переклади та залежить від культурного, медійного, політичного контекстів і сучасних інтернет-джерел [Іваницька 2015, с. 72-73]. А. Бовт додає, що перекладач

через співпрацю з представниками різних культур має можливість ознайомитися з їхньою національно-культурною специфікою та транслює особливості своєї культурної спільноти іншим народам [Бовт 2022, с. 33].

Під час перекладу творів художньої літератури цільовою мовою перекладач, як посередник між культурами, стикається із низкою викликів, серед яких переклад культурно маркованої лексики. Науковці виділяють 3 типи культурних невідповідностей, які створюють різні типи складнощів для перекладача:

- відсутність реалій культури оригіналу у цільовій культурі;
- переклад культурних реалій, які відомі в цільовій, проте є поширеними в іншій лінгвістичній формі;
- семантичні невідповідності, що стосуються культурноспецифічних конотацій слів, які можуть викликати різні, часом небажані, реакції читачів.

У випадку таких невідповідностей, перекладач повинен *взяти на себе проактивну роль* та заповнити лексичні прогалини, які виникають. Багато труднощів у перекладі пов'язані з тим, що автор оригіналу спирається на фонові знання, якими володіють читачі першотвору, але які можуть бути відсутні у реципієнтів перекладу. Через це певні смисли залишаються невираженими, адже вважаються очевидними в межах звичного комунікативного контексту. У таких випадках перекладачеві доводиться вирішувати, чи варто ці неявні елементи зробити явними в перекладі, якою мірою і якими засобами, щоб забезпечити зрозумілість і зберегти природність тексту. Перекладу культурномаркованих уривків передуює пресупозиція, тобто припущення щодо рівня знань читача цільового тексту та певних фактів.

Одним із викликів для перекладача під час перекладу реалій є збереження національної та історичної специфіки оригіналу, а також виразності стилістичного забарвлення тексту, оскільки вони мають політичний, інституційний, соціальний та географічний характер і є носіями ідентичності та характеристик самобутньої культури. Тактики відтворення топографічних назв, соціально-побутових

елементів, традицій, звичаїв, привітань та імен представників влади впливають на сприйняття культури реципієнтом. Перекладач повинен не лише правильно відтворити той чи інший культурний елемент, але і визначити його роль у вихідному тексті – як він впливає на формування образу дійових осіб, культури чи вихідної країни [Sommerfeld 2015, с. 52-56].

Один із найскладніших викликів у перекладі постає тоді, коли йдеться про мовно-культурні пари, між якими існує особливо велика культурна або історична дистанція. У таких випадках перекладачеві доводиться мати справу не просто з мовним бар'єром, а з глибоко вкоріненими відмінностями у способах мислення, системах цінностей, соціальних уявленнях і культурних кодах. Особливо це стосується історичних ключових понять, які глибоко вкорінені в національному досвіді, ідентичності та пам'яті. Коли така дистанція значна, прямий трансфер термінів або концептів часто призводить до непорозумінь, спрощень або навіть викривлень. Таким чином, перекладач опиняється перед вибором: або зберегти точність терміну, ризикуючи його незрозумілістю для читача, або спростити чи пояснити, порушивши оригінальну структуру тексту.

Саме в таких трансферних ситуаціях ключових понять проявляється зв'язок перекладознавства з іншою наукою, яка досліджує, як у літературі й культурі формуються, передаються та трансформуються образи іншого – імагологією. Мандрівка ключових понять через мови й культури не тільки впливає на рецепцію текстів, а й формує образ цілих народів, сприяючи або спотворенню, або глибшому розумінню міжкультурних відносин [Sommerfeld 2015, с. 72-75].

1.4. Імагологія в аспекті перекладної літератури

Завдяки перекладам іноземний читач може так чи інакше сформувати у своїй свідомості образ про літературу та культуру іншої країни. Залежно від того, які твори художньої літератури будуть представлені на книжковій арені та хто буде представником вихідної культури, у читача сформуються і певні стереотипи про

мову, культуру та традиції тієї країни. Саме тому ми вважаємо за потрібне розглянути засади доволі молодого науки *імагології та її ролі у контексті перекладознавства*.

Імагологія вивчає взаємозв'язок між реальністю та уявою, образом і його відображенням, поєднуючи сприйняття та реальність. У культурному контексті вона має дві основні ролі: як академічна модель для аналізу культури і як інструмент маніпуляції та впливу в сучасному споживацькому суспільстві. Імагологія є полем, де формуються, змінюються та деконструюються етнічні, національні, расові та культурні образи [Laurušaitė 2018, с. 8-9].

Імагологія у контексті літератури, або англійською це також називають "image studies", набула свого розвитку та популярності після Другої світової війни і протягом майже пів століття залишається важливою частиною європейської науки. Останнім часом ця дисципліна зазнала значних змін, ставши більш міждисциплінарною та глобальною. Важливий внесок у її розвиток зробила серія академічних видань *Studia Imagologica*, що публікується з 1992 року видавництвом Rodopi в Амстердамі. Ці дослідження надали імагології нові перспективи та значущість у сучасному світі [Laurušaitė 2018, с. 9].

У витоків компаративної імагології, що досліджує літературні образи Іншого та механізми їхньої рецепції, стояли французькі вчені Ф. Бальденспергер і П. Азар. Зокрема, праця Бальденспергера «Goethe en France» (1904) стала зразком дослідження транснаціональної рецепції літературного твору, в якому автор простежив змінність сприйняття Гете у французькому культурному контексті залежно від історичних, політичних та естетичних чинників. Хоча сам термін «імагологія» тоді ще не був усталений, аналіз національних образів через призму рецепції й культурного сприйняття започаткував новий напрям у компаративістиці. Цей підхід є особливо важливим для аналізу перекладної літератури, оскільки саме через переклади формуються та транслуються стійкі образи інших культур у свідомості цільової аудиторії [Fischer 1981, с. 95-96].

Основоположними у галузі імагології є праці таких вчених, як Е. Ауербах (1946) та Е. Курціус (1953), які досліджували репрезентацію реальності в європейській літературі та взаємодію між літературою та історією культури. Проте своєї популярності термін набув дещо пізніше завдяки дослідженням М. Беллера (2007) та Дж. Леерсена (2016), які зосередилися на тому, як будуються, увічнюються та критикуються стереотипи в літературних текстах. Так імагологія з другої половини 20-го століття стає динамічною та міждисциплінарною галуззю.

Імагологія не обмежується дослідженням національних держав, а розглядає націю як уявне утворення, де національний характер є сукупністю образів, пов'язаних через контекстуальні й інтертекстуальні асоціації. Вона відкидає ідею унікальності націй і досліджує взаємні образи, які формуються між різними народами [Laurušaitė 2018, с. 11].

Розвиток імагології у контексті літературознавства збігається із послабленням національних держав і переходом до постнаціоналізму. Вона перегукується з концепцією «уявних географій» Е. Саїда, де уява використовується як інструмент влади для створення стереотипів і підкорення. Водночас імагологію критикують за її євроцентризм та ідеалізацію Європи [Laurušaitė 2018, с. 11].

Імагологія досліджує уявні образи, які формуються в колективній або індивідуальній свідомості стосовно інших культур, народів або націй (гетерообрази), а також ті образи, через які спільнота чи індивід визначає власну ідентичність (автообрази). Ці два типи образів перебувають у постійній взаємодії: уявлення про Іншого часто формуються у порівнянні або протиставленні до образу себе, і навпаки – самоідентифікація відбувається у відповідь на сприйняття й оцінку зовнішнього [Leerssen 2007, с. 27].

Імагологію можна уважати суб'єктивною наукою, а твори художньої літератури, такі як романи, поезія та інші є носіями культурного іміджу та стереотипів про інших людей та інші культури. Імагологія вивчає образи, які представлені текстово, проте не ті, які сформувалися насправді [Leerssen 2007, с.

27-28]. Так ми можемо уважати, що перекладна література теж є носієм культурного іміджу та допомагає формувати стереотипи, упередження та бачення інших культур, оскільки вона є частиною літературного поля. Їх формування залежать не лише від перекладу, а й від історичного, соціального, культурного та релігійного контексту.

Взаємозв'язок імагології та перекладознавства в Україні є досить малодослідженим, проте такі науковиці як М. Іваницька та З. Алієва вже зробили перші кроки у дослідженнях іміджу України крізь призму імагології у німецькомовних країнах та в українсько-азербайджанському дискурсі.

З. Алієва уважає, що ця наука має вагоме значення для покращення міжкультурного взаєморозуміння та сприяє міжнародному діалогу. Авторка підкреслює, що досліджувати національні стереотипи важливо, оскільки це показує, як формується національна ідентичність в літературі, як на неї реагує реципієнт тощо [Алієва 2023, с. 263].

Вибір і формування матеріалу для перекладу значною мірою зумовлюються панівними культурними уявленнями, які можуть мати як позитивне, так і негативне забарвлення. Ці уявлення, зокрема стереотипні образи Іншого, справляють помітний вплив на перекладацький процес, виявляючись не лише у змістовому наповненні, а й на стилістичному, лінгвістичному та навіть ідеологічному рівнях. Внаслідок цього переклад може не лише передавати оригінальний текст, а й транслявати або навіть закріплювати певні уявлення про чужу культуру, адаптуючи їх до очікувань цільової аудиторії [Benlakdar 2024, с. 268].

Процес перекладу передбачає неминуче переосмислення вихідного тексту внаслідок культурних і когнітивних розбіжностей між вихідною і цільовою аудиторіями. При перенесенні національних та культурних образів відбувається додатковий процес селекції, що може зумовити зміну перспективи, використання стереотипів, а також редагування або маніпуляцію змістом. Такий характер трансляції культурних уявлень виводить переклад за межі суто лінгвістичного

явища, перетворюючи його на потужний інструмент культурної репрезентації та імагологічного конструювання. Відповідно, переклад постає як форма «переписування», яка відіграє вирішальну роль у формуванні образів авторів, текстів та історичних епох у міжкультурному дискурсі [Doorslaer 2019, с. 57].

Перекладознавство та імагологія поділяють низку методологічних та концептуальних спільностей, зокрема зосередженість на змінності, гібридності та впливі автора (чи співавтора) на репрезентаційні практики. А перекладач постає не лише як технічний посередник, але і як активний суб'єкт репрезентації, котрий здійснює культурний переклад і водночас є автором нового тексту. У підсумку, перекладач виступає ключовим агентом імагологічного конструювання в літературному трансфері, а переклад є результатом творчого переосмислення, що спричиняє появу нових культурних образів, адаптованих до очікувань цільової аудиторії [Doorslaer 2019, с. 62]. Враховуючи три типи перекладу (міжмовний, внутрішньомовний і міжзнаковий), перекладач отримує додаткову інтерпретативну владу, яка дозволяє модифікувати або підкреслювати певні етнотипові характеристики. А отже, переклад постає як форма дискурсивного втручання, що може впливати на стереотипізацію або, навпаки, її диференціацію.

Отже, взаємозв'язок імагології та перекладознавства в Україні та світі залишається доволі малодослідженим, проте, можемо стверджувати, що перекладач безпосередньо впливає на формування бачення культури країни першотвору, оскільки переклад є результатом нового переосмислення літературного твору. Так завдяки новим перекладам з'являються стереотипи, упередження, чи навпаки, розвінчуються давніші стереотипи та постають нові канони іншої культури.

1.5. Соціологія перекладу – співпраця агентів літературного трансферу

Оскільки перекладознавство – міждисциплінарна наука, науковці досліджують її із погляду різних галузей. У контексті нашої роботи вважаємо за необхідне розглянути переклад із соціологічного погляду, а саме аспект соціології перекладу,

який відповідає на питання, як взаємодіють усі учасники перекладацького та літературного процесу. Соціологія перекладу розглядає соціальну функцію перекладачів та інших агентів перекладу, тобто роль, котру вони беруть на себе під час трансферу літературного твору до культури-реципієнта [Іваницька 2015, с. 48].

Перш за все, перекладач постає індивідом, який належить до соціальної системи, а переклад як явище тісно пов'язаний із соціальними інституціями, що безпосередньо можуть впливати на вибір літературних творів для перекладу, процес перекладу та його дистрибуцію, що, в свою чергу, позначається на стратегії, яку визначить для себе перекладач [Wolf 2007, с. 1]. А отже, до процесу перекладу залучаються різні агенси, що співпрацюють для того, аби світ побачив літературний твір іншою мовою.

Науковці вважають, що підвищення рівня позаперекладацьких зв'язків та взаємозалежність у сучасному глобалізованому світі неминуче чинять величезний вплив на природу перекладача та перекладу [Jing Zheng 2017, с. 28].

Підхід до перекладу як соціальної практики пропонує розглядати переклад не стільки як лінгвістичну або технічну дію, скільки як складний соціальний феномен, який взаємодіє з широким спектром соціальних, політичних та культурних контекстів. У цьому підході особливу увагу приділено трьом ключовим аспектам: акторам/агенсам/агентам/гравцям перекладацького процесу (перекладачам, авторам, цензорам, редакторам та видавцям), процесу перекладу (взаємодії, цензурі, глобалізації) та результату – перекладеним текстам як культурним артефактам. Науковці розглядають випадки, коли перекладачі займають підлеглу позицію у відношенні до інших учасників літературного трансферу і беруть на себе роль пасивних посередників, що є результатом певних соціальних очікувань і професійних норм [Schögler 2017, с. 400-402], або ж, навпаки, є активними творцями не лише тексту перекладу, але й процесу взаємодії з іншими агенсами, та процесу промоції як окремого перекладу, так і вихідної літератури загалом [Іваницька 2024, 2017]

Соціологія перекладу аналізує, як соціальні структури, влада, ідеологія та професійні норми впливають на переклад і як переклад, своєю чергою, може формувати суспільство. Значну роль у формуванні цієї дисципліни відіграли феміністські та постколоніальні підходи, які акцентують на дискурсивній владі перекладу [Schögler 2017, с. 400-402]. Соціологія перекладу охоплює також аналіз політичних, економічних та інституційних умов, які визначають вибір текстів для перекладу [Schögler 2017, с. 403-405].

Уважаємо за необхідне у контексті нашої розвідки розглянути теоретичні засади соціології перекладу. Її концепції тісно пов'язані зі згаданою вище сучасною соціологічною думкою, що зумовлює її потенціал для глибокого аналізу соціальних структур, агентності перекладача та механізмів влади в процесі перекладу. У межах сучасних підходів виділяють чотири провідні теоретичні напрями, які визначають методологічні рамки досліджень у цій галузі:

- Провідне місце серед них посідає теорія культурної соціології П'єра Бурдьє. Його концепції габітусу, поля та капіталу дозволяють описувати перекладацьку діяльність як структуровано зумовлену, але водночас відкритую для змін через дії акторів. Перекладач постає як носій певного капіталу та соціального габітусу, сформованого в межах професійного та культурного поля, де ключову роль відіграє розподіл символічного капіталу. Такий підхід дає змогу аналізувати ієрархії в перекладацькому середовищі, а також способи легітимації перекладацької практики в суспільстві.

- Другий важливий теоретичний напрям базується на символічному інтеракціонізмі, зокрема на драматургічному підході Е. Гофмана. Цей підхід акцентує увагу на мікросоціальних аспектах перекладацької взаємодії, дозволяючи досліджувати ситуативність перекладацької поведінки, процеси ідентифікації та переговорів щодо ролі перекладача.

- Третій напрям спирається на системну теорію Н. Лумана, яка розглядає переклад як соціальну підсистему, що функціонує за принципами автопоезису –

самовідтворення через комунікативні події. Такий підхід дозволяє аналізувати переклад не лише як елемент комунікації, а як автономну систему, що взаємодіє з іншими соціальними системами (політичною, економічною, освітньою тощо). В межах цієї парадигми перекладацька діяльність розглядається в контексті ширших соціальних структур та динамік.

- Четвертий напрям представлений теорією акторно-мережових відносин (Actor-Network Theory, ANT), розробленою Б. Латуром, М. Каллоном та ін. ANT розширює розуміння агентності, визнаючи роль як людських, так і неживих акторів (словники, технічні засоби, програмне забезпечення) у процесі перекладу. Дослідники акцентують на процесуальності творення перекладу та на механізмах переговорів між учасниками перекладацького поля. Відповідно до цього, переклад постає не як ізольований продукт, а як результат складної мережевої взаємодії [Schögler 2017, с. 402-403].

Розглянемо детальніше ідеї П. Бурдье, які стали методологічним підґрунтям для вивчення соціальних аспектів перекладацької діяльності. Зокрема, концепція габітусу дозволяє аналізувати внутрішньо засвоєні схеми поведінки перекладачів, сформовані в умовах соціального домінування авторів і культурних ієрархій. Габітус – «це сукупність настанов і схильностей, що одночасно формуються соціальною структурою та впливають на неї. Він визначає межі дій індивідів і охоплює розуміння владних відносин у конкретних суспільних полях» [Schögler 2017, с. 403]. Ідея професійного перекладацького габітусу вперше була представлена Д. Сімеоні, який зазначав, що стати перекладачем – це майже повна підлеглість, тобто служіння клієнтам, публіці, текстам або мовам [Simeoni 1998, с. 1-39].

У межах соціологічної концепції П. Бурдье капітал постає як мультиформний ресурс, який функціонує не лише в економічному полі, але й у сфері культури, соціальних відносин та символічної взаємодії, зокрема у перекладі. На відміну від

класичного економічного підходу, П. Бурдьє розширює розуміння капіталу та уміщує в нього культурний, соціальний та символічний виміри:

Економічний капітал охоплює матеріальні ресурси, які можуть бути безпосередньо перетворені в гроші або майно, та становить основу інших форм капіталу, оскільки він може бути вкладений у здобуття освіти (культурного капіталу) чи розвиток соціальних зв'язків (соціального капіталу). Економічний капітал безпосередньо впливає на перекладацьку та видавничу діяльність: ресурси для академічного навчання, участі в конференціях, фінансування стипендій, проєктів, а також бюджет видавництва для видання та промоції літератури інших країн.

Культурний капітал охоплює освітні ресурси, академічні знання, мовні навички та загальну культурну компетентність. Так, для перекладача художньої літератури – це знання іноземної та рідної мов, обізнаність з літературними канонами, а також інтертекстуальна ерудиція. Такий капітал дозволяє перекладачеві діяти як культурний посередник, котрий здатний інтерпретувати складні тексти, адаптуючи їх до цільової культури.

Соціальний капітал охоплює ресурси, що виникають із соціальних зв'язків, мереж і взаємозобов'язань. Бурдьє підкреслює, що соціальний капітал функціонує лише за умов стійкості зв'язків і соціального визнання членства у певній спільноті. Соціальний капітал сприяє мобілізації ресурсів через знайомства, спорідненість, спільну участь у різноманітних організаціях, форумах тощо. Соціальний капітал проявляється через професійні зв'язки з видавцями, редакторами, письменниками, участь у перекладацьких спілках, залученість до міжнародних літературних мереж. А отже, перекладач, що працює з престижними видавництвами, отримує більше можливостей для доступу до авторських прав та різноманітних текстів. Його зв'язки формують інфраструктуру довіри, необхідну для отримання та створення нових перекладацьких проєктів [Bourdieu 1990, с. 80-97].

П. Бурдьє говорить і про ще одну форму капітал – символічну. *Символічний капітал* сприймається як легітимний і наділений суспільною цінністю. Він не має самостійної субстанції, а виникає внаслідок соціального визнання інших форм капіталу (економічного, культурного чи соціального). Його ефективність зумовлена місконцепцією (misrecognition) – тобто тим, що агенти не усвідомлюють його основи в матеріальних ресурсах [Bourdieu 1990, с. 112-121].

Для аналізу взаємодії перекладача з різними соціальними інституціями П. Бурдьє застосовує концепт поля. Хоча існування самостійного поля перекладу залишається дискусійним, дослідники погоджуються, що перекладацька діяльність підпорядковується логіці інших полів (літературного, наукового тощо), але може також впливати на їхню трансформацію. Емпіричні дослідження демонструють, що перекладачі, критики та видавці беруть участь у формуванні нових жанрів і культурних традицій через переклад.

У своїй праці «The Field of Cultural Production» (1993) П. Бурдьє визначає поле як структурований простір об'єктивних відносин між агентами, які борються за легітимність та владу, спираючись на різні види капіталу (культурний, соціальний, економічний, символічний). Поле культурного виробництва функціонує як автономна сфера, де йде постійне змагання між гетерономними (орієнтованими на прибуток) і автономними (орієнтованими на естетичну цінність) полюсами [Бурдьє 1993, с. 29-72].

У соціологічному підході до перекладу, який розглядає С. Бернекінг, перекладач постає не як пасивний мовний посередник, а як активний соціальний агент, що бере участь у процесах виробництва й циркуляції знань у межах конкретного соціального поля. Перекладач діє в контексті інституційних структур, владних відносин та культурних очікувань, які формують його перекладацькі стратегії та ідеологічні вибори [Verneking 2016, с. 272-276].

Для того, щоб об'єктивно визначити соціальний внесок перекладача в міжкультурний літературний трансфер, необхідно дослідити і інших агентів, що

співпрацюють з ним: видавництва, літературних редакторів, видавців, літературних агентів, критиків, літературознавців та науковців суміжних галузей, цензорів, піарників та маркетологів, пресу та інтернет-видання, бібліотеки, літературні заходи, виставки, проекти, і найголовніше, читачів. Адже на перекладацькі рішення впливають також очікування читацької аудиторії, на яку працює цей перекладач. Проте великий вплив на те, який саме варіант твору побачить іншомовна аудиторія та на діяльність перекладача загалом, має літературний редактор, який має певні важелі впливу та може чинити певний тиск з боку видавництва [Іваницька 2015, с. 48].

Отже, більшість сучасних перекладознавців сходяться на тому, що перекладач є активним соціальним гравцем літературного поля. Економічний, культурний, соціальний та символічний капітали – освіта, знання мов, культурна обізнаність, соціальні зв'язки, нетворкінг тощо – формують його як фахівця, а норми цільової культури та очікування читацької аудиторії безпосередньо визначають стратегічні рішення перекладача, а також впливають на вибір текстів для перекладу й їхню дистрибуцію. А сам переклад є культурним артефактом, що здатний трансформувати суспільні й культурні поля через медіацію символічного та соціального капіталу.

1.6 Мета- і паратексти як відображення образу культури

Значну роль у формуванні образу культури відіграють супровідні елементи, зокрема паратексти та метатексти. Розглянемо детальніше їхні теоретичні засади та як вони взаємопов'язані із перекладознавством.

Паратекст, за класифікацією Ж. Женетта, охоплює всі супровідні елементи, що оточують основний текст перекладу. До них належать передмови, післямови, примітки, глосарії, які безпосередньо включено до видання – перітексти, а також інтерв'ю, листи, редакторські заяви, що безпосередньо пов'язані з цим конкретним текстом, але існують окремо від нього і забезпечують його реценцію – епітексти. Ці

елементи допомагають читачеві зрозуміти, як «правильно» читати твір, і репрезентують цінності, пріоритети, символи тієї чи іншої культури [Genette 1997, с. 1-5].

Метатекстами вважають критичні, наукові й публіцистичні тексти перекладача або інших гравців літературного поля, що рефлексують над перекладом, його рецепцією та культурною функцією. Рецензії на переклади можуть належати як до паратекстуального, так і до метатекстуального рівня, оскільки поєднують елементи безпосереднього супроводу та ширшого аналітичного дискурсу [Іваницька 2015, с. 43-44].

У сучасному соціологічному підході до перекладу паратексти розглядаються як ключові інструменти інституційного структурування перекладацького процесу. Паратекстуальні компоненти такі як передмови, редакторські примітки, оформлення обкладинки, назва твору функціонують як механізми, через які культурна, ідеологічна та економічна логіка видавничого поля визначає спосіб представлення перекладу. Ці елементи не просто супроводжують текст, а активно формують його рецепцію та інтерпретацію, визначаючи те, яким чином він стане частиною нової культури.

Особливу увагу дослідниця Г. Бузелін приділяє видавничим і редакторським практикам як простору переговорів між перекладачем і видавцем, у якому паратекст слугує засобом регулювання стилістичних і лексичних рішень. Паратекст у цьому сенсі виступає посередником між вихідним текстом і читацьким очікуванням, а також між художнім і комерційним аспектами книжкового ринку. Як наслідок, паратекстуальні стратегії стають одним із центральних каналів здійснення символічної влади у полі перекладу [Buzelin 2007, с. 135-169].

У своїй статті «The location of the 'translation field': Negotiating borderlines between Pierre Bourdieu and Homi Bhabha» М. Вольф розглядає переклад у межах соціологічного підходу і пропонує аналітичні інструменти, які дозволяють досліджувати не лише сам текст, а й контекст його функціонування, зокрема —

метатексти. У її концепції метатексти – це коментарі, інтерпретації та критичні висловлювання, що супроводжують перекладений твір у публічному просторі (зокрема, у ЗМІ, академічних оглядах, рецензіях, дискусіях). Метатексти, за М. Вольф, не є вторинними щодо перекладу — навпаки, вони є частиною “translation event”, тобто події перекладу, яка включає не лише акт трансферу, але й рецепцію, оцінку та інституційну легітимацію перекладу в цільовій культурі [Wolf 2007, с. 109-119].

Сучасні науковці наголошують, що літературна критика й рецензії є впливовими метатекстами, які не лише оцінюють перекладені твори, але й формують усталені інтерпретативні традиції, здатні нормалізувати або маргіналізувати певні способи сприйняття оригіналу. Критичний дискурс створює когнітивні й культурні «рамки», у межах яких читачі продукують уявлення про чужу культуру, а перекладачі – іноді свідомо, іноді підсвідомо – відповідають на ці рамки, інтегруючи у власний текст елементи вже існуючих метатекстів або ж формуючи нові прочитання. Поява різноманітних критичних підходів породжує стратегії рецепції, що з часом набувають статусу канону та визначають не лише літературний шлях перекладу конкретного твору, а й ширші культурні стереотипи щодо першотвору та його автора [Kharmandar 2018, с. 2-5].

Отже, пара- та метатексти відіграють важливу роль у сприйнятті цільовою аудиторією перекладу. Паратексти допомагають краще зрозуміти твір під час його прочитання, познайомитись ближче з автором та частково сформувати новий канон літератури. Метатексти закріплюють сприйняття перекладу новою аудиторією та впроваджують нове бачення інших культур.

Висновки до першого розділу

У першому розділі нашого дослідження було з’ясовано теоретичне підґрунтя способу творення образу культури крізь призму перекладу художньої літератури, розглянуто літературний трансфер як частину міжкультурної комунікації,

продемонстровано, яку роль може відігравати перекладна література у національній. Особливо наголошено на імагологічних аспектах перекладознавстві та соціології перекладу як співпраці агентів літературного трансферу, досліджено явище «культурного перевороту» та теорію «переписування» А. Лефевра, а також проаналізовано пара- і метатексти як ті, що формують літературний канон.

Наша розвідка з'ясувала, що переклад художньої літератури є центральним, але не єдиним елементом літературного трансферу, що забезпечує міжмовну та міжкультурну комунікацію. Тому сучасним перекладачам не достатньо вільно володіти рідною та іноземною мовами, вони повинні орієнтуватися у культурному контексті, адже саме культурна асиметрія є джерелом можливих труднощів. Разом з тим, на сам процес та результат перекладу впливають як мовні, так і позамовні чинники, зокрема комерціалізація книжкового ринку та конкуренція на ньому, а також співпраця усіх учасників літературного процесу, оскільки ознакою успішної міжкультурної комунікації є рецепція твору цільовою аудиторією.

Концепція «культурного перевороту» трактує ж переклад не лише як мовну операцію, а як інструмент репрезентації й трансляції культурних моделей, суспільних норм, цінностей та ідеологій. У цьому контексті перекладач набуває ролі активного учасника культурного процесу, здатного впливати на рецепцію іншомовної культури в межах цільового середовища. А. Лефевр розглядає переклад як форму «переписування» (rewriting), яка підлягає впливу ідеологічних, поетичних і політичних інституцій, що контролюють культурну продукцію. Згідно з його підходом, такі переписування не є нейтральними, адже саме вони сприяють формуванню нового літературного канону й визначають уявлення про культуру, яку представляє перекладна література. Так переклад виступає інструментом символічної влади та бере участь у виробленні знання про Іншого.

Відповідно до теорії літературної полісистеми І. Евен-Зогара перекладна література може виконувати як периферійну, так і центральну функцію в межах певної літературної системи, залежно від її структури та динаміки. У низці випадків

переклади відіграють *репертуаротворчу* роль, сприяючи формуванню національних літератур і переосмисленню самої природи перекладу. Відтак, вирішальним чинником успішного функціонування перекладного твору постає його здатність до комунікативної взаємодії з цільовою аудиторією та інтеграції у відповідний літературний простір.

Саме перекладач постає *медіатором* у творенні образу вихідної культури, оскільки переклад є «інструментом творення культури», а фахівець впливає на образ не лише автора чи перекладеного твору, а й на сприйняття та формування канону іншої культури. З погляду імагології перекладна література виступає носієм культурного іміджу та відіграє важливу роль у формуванні уявлень, стереотипів і упереджень щодо інших культур, оскільки є невіддільною частиною літературного поля. Процеси формування таких уявлень зумовлюються не лише особливостями перекладу, а й ширшим історичним, соціальним, культурним та релігійним контекстом, у якому функціонує перекладений твір.

Співпраця агентів літературного трансферу відіграє важливу роль у формуванні нового канону іноземної культури у культурі-реципієнті, а перекладач постає активним соціальним гравцем літературного поля, що володіє економічним, культурним, соціальним та символічним капіталом.

Норми та очікування читацької аудиторії істотно впливають на формування перекладацьких стратегій, визначаючи як підходи до інтерпретації тексту, так і добір творів для перекладу та особливості їх дистрибуції. У цьому контексті переклад постає як культурний артефакт, що виконує медіативну функцію між культурами та має потенціал трансформувати соціальні й культурні поля.

Пара- та метатексти є важливим інструментом рецепції перекладу цільовою аудиторією, оскільки істотно впливають на формування контекстуального сприйняття та інтерпретації тексту. Паратексти – передмови, післямови, анотації, дизайн обкладинки тощо – не лише слугують навігаційними орієнтирами для читача, а й сприяють глибшому розумінню змісту, наближають читача до

авторської інтенції та можуть сприяти канонізації певних творів у межах іншої літературної системи. Метатексти натомість охоплюють рецензії, наукові коментарі, критичні огляди та інтерв'ю; вони відіграють ключову роль у закріпленні рецепції перекладу, формуючи його інтерпретаційне поле в новому культурному контексті. Завдяки цьому мета- й паратекстуальні елементи виступають посередниками між культурами, сприяючи трансформації уявлень про іншу культуру та впровадженню нових моделей її сприйняття.

Отже, переклад функціонує як соціально зумовлений процес, на який впливають не лише мовні, а й культурні, ідеологічні та інституційні чинники, а перекладна література не лише передає зміст оригіналу, а й активно бере участь у конструюванні уявлень цільових читачів про вихідну культуру та країну першотвору, а також і у формуванні чи зміні літературного канону.

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 2014-2022 РР.

У другому розділі нашого дослідження розглянемо, як формувався образ України та її культури від початку російського вторгнення в Україну у 2014 році та до початку повномасштабного вторгнення, який імідж мала українська література в Німеччині та які процеси відбувалися на українсько-німецькому перекладацькому полі.

Перш ніж розглянути детальніше переклади, які вийшли друком у Німеччині протягом 2014-2022 років, хочемо відзначити постать Юрія Андруховича, який, на нашу думку, свого часу відіграв важливу роль у формуванні попиту на переклади сучасної української літератури в Німеччині. Адже саме вихід у світ збірки есеїв Ю. Андруховича «Das letzte Territorium» у 2003 році та 9 наступних його книг (2004-2020) та події Помаранчевої революції розбудили інтерес німецького суспільства до творів української літератури. Юрій Андрухович сам став важливою частиною українсько-німецького літературного поля не лише як автор, а і як експерт, модератор, перекладач. Саме він став першим і надійним джерелом для німецької аудиторії протягом 2013-2014 років, оскільки брав активну участь у подіумних дискусіях, літературних читаннях, а також ініціював переклади новин з України німецькою мовою, а отже неабияк вплинув на подальший розвиток іміджу України у Німеччині й надалі [Іваницька 2015, с. 456-459].

2.1 Сергій Жадан. «Інтернат»

Другим важливим представником української літератури у Німеччині став письменник та поет Сергій Жадан, 9 книг якого, видані в Німеччині у 2007-2020 рр., привернули значну увагу німецькомовної критики. Для кращого розуміння імагологічного впливу творів цього автора на німецькомовного читача, розглянемо

його роман «Інтернат», особливості його перекладу та рецепції, а також роль перекладачів у промоції цього твору зокрема та української літератури загалом.

2.1.1. Літературний твір та його автор

«Інтернат» – роман, що був вперше опублікований у 2017 році і є одним із найпотужніших творів української сучасної літератури, що висвітлює війну на Донбасі. Події роману розгортаються впродовж трьох днів у неназваному місті на сході України, яке перебуває в зоні бойових дій. Головний герой – тридцятирічний вчитель української мови Пашка, який не надто цікавиться політикою і намагається триматися осторонь війни, проте він змушений вирушити через лінію фронту, щоб забрати свого племінника Сашка з інтернату. Ця подорож стає випробуванням, яке змінює його уявлення про світ, війну і власну відповідальність.

Автор роману – Сергій Жадан народився у 1974 р. у місті Старобільськ на Луганщині та дебютував у літературі зі збірками поезій «Цитатник» (1995) та «Генерал Юда» (1995). Серед найвизначніших його поетичних збірок можна виділити «Життя Марії» (2015), «Тамплієри» (2016), «Антенa» (2018) та «Динамо Харків» (2024) та ін. Серед прозових творів найвизначнішими є такі романи як «Депеш Мод» (2004), «Ворошиловград» (2010), «Месопотамія» (2014), «Інтернат» (2017). Роман «Ворошиловград» (2010) отримав премію «Книга року ВВС» та був екранізований у 2018 році під назвою «Дике поле».

Романи, поезія та есеїстика автора перекладені багатьма мовами, зокрема, німецькою, англійською, польською, французькою, італійською, шведською, чеською та іншими, що сприяє його міжнародному визнанню та популяризації української літератури за кордоном. С. Жадан також займається перекладами, зокрема з німецької та англійської мов.

Діяльність Сергія Жадана не обмежується літературною творчістю, адже він також є фронтменом харківського гурту «Жадан і собаки», що був створений ще у 2000 році та відомий своїми гостросоціальними піснями, які відображають сучасні

реалії України, іронізують над політичною ситуацією та висвітлюють теми революції, війни, свободи та людських переживань. Гурт відомий не лише в Україні, а й за кордоном, зокрема у Німеччині та неодноразово мав повноцінні тури Європою. У Німеччині концерти відбулися в таких містах як Берлін, Мюнхен, Франкфурт-на-Майні, Гамбург, Бохум, Штутгарт та інші.

Наразі С. Жадан належить до найчитаніших письменників як в Україні, так і в Німеччині¹ [24]. Ще у 2014 році на сайті одного з найбільших німецьких видавництв «Suhrkamp» з'явилась публікація про їхню солідарність з Україною, у якій відзначено важливість Сергія Жадана для української літератури та культури² [90].

Переломним моментом в українсько-німецьких відносинах у співпраці з Сергієм Жаданом стало у 2018 році здобуття нагороди на Ляйпцизькому книжковому ярмарку: премією було відзначено роман «Інтернат» та його переклад, виконаний Забіне Штьор та Юрієм Дуркотом.

2.1.2. Переклад «Інтернату» німецькою мовою та перекладачі

Перше видання роману С. Жадана «Internat» вийшло друком у 2018 році у німецькому видавництві Suhrkamp. Над його перекладом у дуеті працювали Юрій Дуркот і Забіне Штьор, які у 2018 році були нагороджені премією Ляйпцизького книжкового ярмарку за його переклад. Ця відзнака, на думку українських дослідників, свідчить про авторитетність української літератури та культури [Назаркевич 2022, с. 69]. Друге німецькомовне видання у м'якій обкладинці з'явилося у січні 2023р.

---

¹ Українська література в Німеччині: не лише Сергій Жадан. Тиждень.ua, 2022. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainska-literatura-v-nimechchyni-ne-lyshe-serhij-zhadan/> (дата звернення: 3.02.2025 р.)

² On the Current Situation in Ukraine. – Suhrkamp Verlag, 2014. – URL: <https://www.suhrkamp.de/rights/nachricht/on-the-current-situation-in-ukraine-b-1821> (Date of access: 12.01.2025)

Юрій Дуркот – український журналіст, перекладач та письменник. Народився у 1965 р. у Львові, де й мешкає, вивчав германістику у Львівському національному університеті імені Івана Франка та Віденському університеті, працював позаштатним журналістом для австрійських газет, а з 1995 по 2000 рік обіймав посаду першого секретаря та пресекретаря Посольства України в Німеччині. З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну Юрій Дуркот веде воєнний щоденник, який публікується в німецькому виданні «Die Welt». Окремі фрагменти цього щоденника він періодично презентує на публічних заходах³ [57].

Забіне Штьор – німецька перекладачка, яка спеціалізується на перекладах з української мови. Вона вивчала славістику, публіцистику та історію Східної Європи в університеті міста Майнц. Попри те, що її перекладацька діяльність розпочалася ще у 2004 році, лише у 2014 році Сабіне Штьор отримала премію імені Йоганна-Гайнріха Фоса від Німецької академії мови та поезії. Того ж року вона разом із Юрієм Дуркотом та Сергієм Жаданом була відзначена нагородою «Brücke-Preis» за переклад роману «Ворошиловград» (нім.: «Die Erfindung des Jazz im Donbass»).

Важливу роль у промоції перекладу роману відіграла лекторка видавництва Suhrkamp Катаріна Раабе, яка відповідає у видавництві за літературу Центральної та Східної Європи та дуже прискіпливо працює над виданнями як літературна редакторка. Раабе докладає також чимало зусиль до презентації української літератури на різних рівнях. Наприклад, вона брала участь у подіумних дискусіях під час «Книжкового Арсеналу» у м. Київ у 2018 році, є постійною учасницею літературних читань українських авторів на Лейпцизькому книжковому ярмарку. Саме підтримка редакторки та видавництва Suhrkamp свідчить про позицію німецьких книговидавців та про їхню готовність говорити про російсько-українську війну у 2018 році.

---

³ Durkot Jurij Paperbridge. URL: <https://paperbridge.de/project/ukr-juri-durkot> (Zugriff am: 12.01.2025 p.).

2.1.3. Особливості перекладу: проблема мови

Оскільки на Донбасі панувала російська, питання мови у романі «Інтернат» стоїть надзвичайно гостро: це прослідковується як у висловах дійових осіб, так і у роздумах головно героя Паші. Тож вважаємо за необхідне дослідити відтворення цього феномену у німецькому перекладі Юрія Дуркота та Забіне Штьор.

Під час аналізу першотвору ми помітили, що у романі зрідка уточнюється, що Паша – вчитель саме української мови, проте свою професію він вважає неважливою і примітивною. Розглянемо, як це відтворено у перекладі:

«Що я міг їм сказати, думає Паша, чого я їх узагалі можу навчити, крім граматики? Кожен сам собі вирішує, що робити, з ким бути. Кожен – сам за себе, думає Паша й щільніше кутається в куртку – від густого туману, від сутінків, що обступають вокзал, від вибухів, які знову починають рватися десь за висотками»[Жадан 2017, с. 55].– *«Was hätte ich ihnen auch sagen sollen, denkt Pascha, was kann ich ihnen überhaupt beibringen außer Grammatik? Jeder entscheidet für sich selbst, was zu tun ist und mit wem er es hält. Jeder für sich allein, denkt Pascha und kuschelt sich tiefer in die Jacke - sucht Schutz vor dem dichten Nebel, vor der Dämmerung, die den Bahnhof einschließt, vor den Explosionen, die jetzt wieder irgendwo hinter den Hochhäusern knallen»* [Zhadan 2018, с. 74-75].

Так у німецькому варіанті збережено емоційний компонент роздумів Паші та його художній портрет. Перекладачі зберігають рефлексивний стиль оригіналу, що важливо для передачі психології персонажа. У цьому контексті граMATика – лише *формальний інструмент*, який не здатен впоратися з реальністю, де «кожен сам за себе» і переклад *«was kann ich ihnen überhaupt beibringen außer Grammatik»* передає цей підтекст повністю, не спрощуючи його.

Але зустрівши журналіста Пітера, Паша піддається сумнівам, якою мовою відповідати та як вчинити краще. Наступний приклад вказує на те, що є мова, якої навчає Паша, а є мова, якою говорять у регіоні, і використання тієї чи іншої

потребує рішення від головного героя, що підкреслює соціальну і психологічну складність ситуації, у якій він опинився:

«– Ви чим займаєтесь? – питає.

Паша вагається, якою йому відповідати. Зрештою, відповідає російською.

– Я вчитель, – говорить коротко». [Жадан 2017, с. 21] – « «Und was machen Sie eigentlich», fragt er. – Pascha überlegt, in welcher Sprache er antworten soll. Schließlich antwortet er auf Russisch. – «Ich bin Lehrer», sagt er knapp»[Zhadan 2018, с. 30]

У першотворі опущення слова «мова» створює ефект напруженої недовомленості, підкреслює емоційну складність вибору та внутрішній конфлікт героя. Цей еліпсис стилістично позначає мову як «невидиму» проблему, яка, хоча й не названа прямо, лишається в центрі уваги. У німецькому перекладі ця неоднозначність зникає, оскільки граматична структура вимагає чіткішого формулювання – так у перекладі додано лексему «Sprache», оскільки цього вимагає німецька граматика й інакше речення було б незрозумілим для реципієнта, проте, маємо припущення, що в першотворі слово «мова» було випущене навмисно не лише, щоб позначити «невидимість» проблема, а й тому, що лексема «мова» та словосполучення «на мове» мають конотацію зверхності та ворожості до української мови від російськомовних на сході України, і речення «якою мовою йому відповідати» вже б мало б на увазі саме українську, а не російську, яку обрав Паша.

Розглянемо наступний приклад із досліджуваного твору:

«Щось зламалося в мові, тріснуло, мов крига на безрешетовому водосховищі, й ось-ось мало розпастися на безліч важких колючих уламків. Паша навіть не намагався щось поправити: як можна поправити кригу, що розламується й тоне в холодній воді?»[Жадан 2017, с. 88-89] – «Etwas in der Sprache ging kaputt, knackte wie das Eis auf dem Stausee im März und würde jeden Moment in unzählige schwere,

scharfe Stücke brechen. Pascha versuchte nicht mal, etwas zu kitten: wie kann man Eis kitten, das bricht und im kalten Wasser versinkt?» [Zhadan 2018, c. 116]

Тут С. Жадан зображує мову метафорично: вона постає як крига, що тріскає та осипається на уламки, втрачаючи цілісність і функціональність. Цей образ передає стан зламу всередині героя та відчуття кризи мовної комунікації. У перекладі ця метафора відтворена адекватно та з допомогою повних лексичних та семантичних відповідників, також збережено і емоційну напруженість моменту. Питання мови у цьому прикладі не лише лексичне, а й екзистенційне: мова як інструмент взаєморозуміння тут стає зруйнованим середовищем, у якому неможливо знайти опору.

Отже, явище мови є надзвичайно важливим у контексті роману «Інтернат» та його перекладу німецькою мовою, адже це відображає внутрішній конфлікт головного героя, а також зображує стан української мови у суспільстві. Збереження емоційного компонента та точність відтворення лексем дозволяє німецькомовному реципієнтові краще зрозуміти культурне підґрунтя роману, суспільно-політичний стан населення та історичний контекст початку російсько-української війни.

2.1.4. Паратексти

Варто зауважити, що перше видання роману С. Жадана «Інтернат» (2018) не супроводжувалося жодним паратекстом. Така видавнича стратегія є показовою і може бути інтерпретована з огляду на кілька чинників.

По-перше, С. Жадан уже був знайомий німецькій аудиторії завдяки попереднім перекладам, зокрема творам «*Anarchy in the UKR*» (2006) та «*Mesopotamien* (2014), що свідчить про те, що у 2018 році не було потреби в додатковому представленні автора. По-друге, Suhrkamp – одне з провідних німецькомовних видавництв, відоме своєю орієнтацією на «високу» літературу. Відсутність паратекстів у перекладі відповідає стратегії цього видавництва, яке схильне обирати мінімалістичне оформлення і надає перевагу самодостатності художнього тексту. По-третє, маємо

припущення, що видавництво мало на меті представляти С. Жадана не лише як українського письменника, а передусім як європейського інтелектуала й митця. Наявність паратекстів, зокрема тих, що експлікують український контекст могла б змістити фокус з літературної цінності твору до його політичного чи документального виміру.

Проте варто зазначити, що перевидання роману «Інтернат» у м'якій обкладинці (2023) вже містить такі паратексти: анотація, цитата з коментаря літературної критикині, коротка інформація про автора та перекладачів, а також про найновіші твори С. Жадана, видані німецькою мовою.

Така зміна редакційної політики може бути пояснена кількома чинниками: перш за все, зміна політичної ситуації у світі, зокрема повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році. А отже, для Suhrkamp стало важливим означити національну приналежність автора, проінформувати про його міжнародні нагороди та наголосити на тому, що це роман про війну. Про це свідчить і влучний коментар Наташі Фройндель ndr.de[Zhadan 2023, Klappentext]:

«Serhij Zhadan hat den bislang wohl wichtigsten Roman über den Krieg in seiner Heimat geschrieben, ohne Ideologie, ohne Vereinfachung und mit unvergesslichen Bildern»[Zhadan 2023, Klappentext] – «Сергій Жадан написав чи не найважливіший наразі роман про війну на його батьківщині, без ідеології, без спрощення, з незабутніми образами».

Змінюється і представлення автора: редактори перед короткими біографічними відомостями зазначають, що Жадан – «Friedenspreisträger des Deutschen Buchhandels 2022» – «Лауреат премії миру Німецької книготоргівлі 2022». Таким чином, С. Жадан стає частиною німецькомовного літературного поля, а видавництво сигналізує німецькомовним читачам про актуальність його твору.

Отже, видавництво «Suhrkamp», як агент перекладу, впливає на сприйняття твору реципієнтами, змінюючи паратекстуальне оформлення роману. Такий зсув

зумовлений зміною політичного контексту, а також прагненням чіткіше позиціонувати автора, зокрема через повномасштабну війну.

2.1.5. Метатексти

Оскільки перекладачів «Інтернату» Юрія Дуркота та Забіне Штьор було відзначено нагородою Ляйпцизького книжкового ярмарку, літературний твір став предметом обговорень та рецензій у німецькомовних виданнях, які ми вважаємо за необхідне проаналізувати.

Велику рецензію було опубліковано у німецькій газеті *Süddeutsche Zeitung*, у якій німецький журналіст та письменник Фелікс Штефан проаналізував роман та зобразив його як твір про хаос, безвихідь і моральні виклики війни. У рецензії підкреслено, що роман створює відчуття безсенсовності війни, схожої на театр абсурду, де солдати самі не розуміють, за що вони воюють. Особливу увагу звернено на те, що Сергій Жадан є відомою постаттю в Україні, а його твори відображають її реальність. Водночас на Заході його книги часто сприймаються як емоційний фон до новин про війну, що свідчить про різне сприйняття української культури в самій країні та за її межами. На думку журналіста, Жадана більше цікавить не національне самоствердження через війну, а її руйнівний ефект на людську психіку, адже війна тут не є «школою характеру», а скоріше випробуванням, у якому ніхто не може залишитися осторонь. Автор рецензії звертає увагу й на мовне питання, зазначаючи, що Жадан пише українською, хоча в регіоні, де відбуваються події роману, домінує російська. Це відображає реальність війни на Донбасі, де мова автоматично стає політичним жестом. Ф. Штефан натякає, що в такому контексті неможливо залишатися нейтральним, оскільки вибір мови вже є позицією⁴[106].

---

⁴ Stephan F. Die Verstrickten. *Süddeutsche Zeitung*. URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/ukrainische-literatur-die-verstrickten-1.3896853> (Zugriff am: 18.02.2025 p.).

У 2018 році було опубліковано оцінку роману німецьким літературним критиком Даніелем Гензелером, який схвально відгукується про переклад та мовне оформлення. Автор рецензії відзначає, що така оповідь роману, котра переважно ведеться у теперішньому часі та не випереджає події, дозволяє Жадану показати, що події відбуваються «в стані абсолютної позачасовості». Критик уважає, що роман був відзначений нагородою Ляйпцизького книжкового ярмарку за переклад повністю заслужено, адже Ю. Дуркоту та З. Штьор вдалося передати стилістичну палітру та загальний тон роману. Гензелер говорить і про те, що Жадан «болісно повертає в нашу свідомість забутий конфлікт на сході України, на Донбасі»⁵[67].

Важливу рецензію на роман «Інтернат» було опубліковано у третьому випуску німецького літературного журналу «Literaturblatt für Baden-Württemberg», де літературна журналістка та критикиня Катаріна Гранцін наголошує на історичному контексті роману, а саме на битві за Дебальцеве (2015), хоч Жадан і не зазначає точного місця подій. Авторка ж називає цей роман «poetische Apokalypse» (поетичний апокаліпсис), що влучно описує стиль роману – поєднання жорстокого реалізму війни з глибокою поетичною чутливістю. Схвально відгукується вона і про переклад твору: на її думку, перекладачам вдалося зберегти мовну багатозначність роману, де переплітаються українська, російська та суржик, але без втрати ритму та поетичності [Granzin 2015].

Цікавою для нашого дослідження є рецензія, що вийшла у переддень повномасштабного вторгнення росії в Україну, від німецького літературного онлайн-видання «Lesering», у якій німецький журналіст Йєнс Роджер зазначає, що вся Україна – це «великий інтернат», своєрідний заклад, де люди змушені жити за чужими правилами, в ізоляції та під контролем зовнішніх сил. У момент, коли ще всі очі світу не були прикуті до України, рецензент також називає події у романі та

---

⁵ Henseler D. Nur das Motel heißt noch „Paradise“: Serhij Žadans Roman „Internat“ über den Krieg im Donbass. Literaturkritik.de. URL: <https://literaturkritik.de/zhadan-internat-nur-motel-heisst-noch-paradise-serhij-zhadans-roman-internat-ueber-krieg-donbass,24492.html> (Zugriff am: 16.02.2025 p.).

російсько-українську війну «vergessener Konflikt in der ostukrainischen Donbass-Region»– «забутим конфліктом на східноукраїнському Донбасі»⁶[97]. Важливо зазначити, що до 2022 року в Німеччині війну проти України називали конфліктом чи кризою: «Ukraine-Krise», «Ukraine-Konflikt», і тільки після 2022 ситуація поступово змінилася.

Низку рецензій було опубліковано вже після повномасштабного вторгнення росії в Україну: у них журналісти, книжкові блогери та літературні критики наголошують на тому, що роман «Інтернат» був пророчим, проте Захід дуже довго ігнорував українську реальність ⁷[84]. Рецензенти вважають, що літературний твір є відображенням українських реалій та універсальним зображенням виживання у війні як такої.

Огляд роману Сергія Жадана публікує німецький книжковий блогер Яннік Дрессен, де наголошує на тому, що ця книга є обов'язковою для прочитання тим, хто хоче зрозуміти, як сталося те, що зараз відбувається в Україні. Оглядач зазначає, що російсько-українську війну можна було б передбачити, якби літературні твори Жадана читали як попередження⁸ [56].

Журналіст Крістіан Томас у своїй публікації для Frankfurter Rundschau гостро критикує байдужість європейців, а також поняття «Zeitenwende» (переломного моменту), яке активно використовують німецькі політики після 2022 року. Автор вважає, що війна йшла вже давно, проте Захід зволікав з її визнанням, про що свідчить вживання лексем конфлікт чи криза . Він також підкреслює цинічність заяв, які намагаються представити російське вторгнення як раптовий шок, хоча події на Донбасі були частиною війни, яку Європа ігнорувала протягом років.

---

⁶ Roger J. Der Krieg eine Krankheit, die unerwartet ausbricht - Roman - Lesering.de. Lesen was Spaß macht - Lesering.de. URL: <https://www.lesering.de/id/4905053/Der-Krieg-eine-Krankheit-die-unerwartet-ausbricht/> (Zugriff am: 07.04.2025).

⁷ Müller M. Serhij Zhadan: „Internat“ - Rezension. Buch-Haltung, 2023. URL: <https://buch-haltung.com/serhij-zhadan-internat-rezension/> (Zugriff am: 26.02.2025 p.).

⁸ Dessen Y. Liest gerade: „Internat“ von Serhij Zhadan. Yannick Dessen, 2022. URL: <https://www.yannickdessen.de/2022/07/24/liest-gerade-internat-von-serhij-zhadan/> (Zugriff am: 12.02.2025 p.).

Оскільки Томас неодноразово висвітлює творчість українських письменників, він глибоко вражений образом зруйнованої бібліотеки, книги якої спалюють для обігріву. Він вважає це символом знищення культури та цивілізації під час війни⁹ [101]. Рецензент високо оцінює поетичний стиль Жадана, його здатність передавати емоції та створювати глибокі художні образи¹⁰[96].

Проаналізувавши рецензії, що були опубліковані після публікації роману у Німеччині до та після повномасштабного вторгнення росії до України, ми можемо виснувати, що рецепція «Інтернату» німецькими критиками дещо змінюється: протягом 2018-2022 років цей роман слугував описом «забутого конфлікту на Донбасі», а після 24 лютого 2024 його називають пророчим та таким, що мій би запобігти не лише німецькій, а і європейській байдужості.

Свідченням зростання інтересу до роману «Інтернат» у Німеччині після повномасштабного вторгнення є поява театральної адаптації роману, поставленої режисером Моріцем Зостманном на сцені театру в Мюнстері¹¹[108]. Вистава торкається теми відповідальності та колабораціонізму в умовах окупації, де герої, стикаючись з насильством і моральними дилемами, змушені робити вибір між пристосуванням і опором. Через образи й сценічні ефекти постановка створює атмосферу війни, в якій розкриваються людські трагедії та моральні виклики¹²[68].

Попри те, що роман Сергія Жадана «Інтернат» було опубліковано у Німеччині ще у 2018 році, інтерес читачів зріс лише з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Про це свідчать статистичні дані: до повномасштабного вторгнення було опубліковано лише 5 із 23 відгуків на платформі amazon.de¹³[96] та 1 із 23 у

⁹ Thomas C. Etwas Entsetzliches, etwas, das alle angeht: Serhij Žadans „Internat“. Frankfurter Rundschau, 2023. URL: <https://www.fr.de/kultur/literatur/serhij-zhadan-internat-etwas-entsetzliches-etwas-das-alle-angeht-91823284.html> (Zugriff am: 16.02.2025 p.).

¹⁰ Serhij Zhadan – Preisträger des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels. Glorious Me. 2022. URL: <https://gloriousme.net/serhij-zhadan/> (Zugriff am: 18.02.2025 p.).

¹¹ Theater Münster. Internat. 2024. URL:

<https://www.theater-muenster.com/produktionen/internat-464.html> (Zugriff am: 15.02.2025 p.).

¹² Holm K. Serhij Žadans Roman „Internat“ in Münster als Drama. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2024. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/musik-und-buehne/serhij-zhadans-roman-internat-in-muenster-als-drama-19482469.html> (Zugriff am: 18.02.2025 p.).

¹³ Rezensionen zu: Serhij Zhadan – Internat. Amazon. URL: https://www.amazon.de/-/en/product-reviews/351847233X/ref=cm_cr_getr_d_paging_btm_prev_1?

соціальній мережі Goodreads¹⁴[73], що становить 13% від загальної кількості читацьких оцінок (Bewertungen).

Читачі, що опублікували свої відгуки до 2022 року, називають російсько-українську війну «Konflikt im Donbass»(1) – «конфлікт на Донбасі», «Bürgerkrieg» (2) – «громадянська війна», «Ukraine-Konflik» (2) – «конфлікт в Україні» та «Krieg in der Nachbarschaft» (1) – «війна по сусідству». З початку повномасштабного вторгнення і до сьогодні рецепція російсько-української війни в Німеччині зазнає змін, зокрема у літературному та медійному дискурсі спостерігається відхід від вживання лексем «Ukraine-Konflikt» та «Bürgerkrieg», на користь «Krieg in der Ukraine» – «війна в Україні», «Krieg im Donbas/Ukraine» – «війна на Донбасі/ в Україні», «Krieg in der Ostukraine» – «війна на сході України» [96, 73].

Німецькомовні реципієнти вражені подіями, які описав автор у романі «Інтернат», називають цю книгу однією з найкращих антивоєнних книг та порівнюють її із романом Е.М. Ремарка «На Західному фронті без змін». Один із німецькомовних читачів влучно зазначає, що «Frieden gibt es in der Ukraine nur dann, wenn der letzte russländische Soldat das Land endlich verlassen hat» – «Мир в Україні настане лише тоді, коли останній російський солдат покине країну» [96].

Отже, пізнаваність С. Жадана у німецькому літературному полі, плідна робота перекладачів його творів та, на жаль, повномасштабне вторгнення РФ в Україну сприяють рецепції роману «Інтернат» у німецькомовному літературному просторі, що відображається у кількості рецензій літературних критиків та відгуків читачів. Метатекстуальний супровід підкреслює актуальність твору, а також відображає зміну образу України, її культури та війни.

---

ie=UTF8&reviewerType=all_reviews&sortBy=recent&pageNumber=1 (Zugriff am: 13.01.2025 p.).

¹⁴ Internat by Serhij Zhadan. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/39287247-internat> (date of access: 7.03.2025 p.).

2.2 Станіслав Асєєв. «В ізоляції»

2.2.1. Літературний твір та його автор

Книга Станіслава Асєєва «В ізоляції» вперше вийшла друком у 2018 році у видавництві «Люта справа» та є унікальним свідченням про порушення прав людини в умовах російської окупації Донбасу. Збірку було опубліковано російською та українською мовами. Журналіст описує власний досвід ув'язнення в самопроголошеній «ДНР», історію його «ізоляції», як фізичної, так і моральної. Твір поєднує елементи документальної прози, репортажу та особистого щоденника, що надає йому особливої правдивості та емоційної сили. Книга є важливим джерелом для дослідження сучасної російсько-української війни, режимів несвободи та механізмів виживання в екстремальних умовах. Друга книга автора – «Світлий шлях, або Історія одного концтабору» – є своєрідним продовженням попередньої збірки та присвячена досвіду перебування Станіслава Асєєва у нелегальній в'язниці в Донецьку, де він провів 28 місяців, намагаючись вижити в нелюдських умовах.

Станіслав Асєєв – журналіст, письменник, публіцист і правозахисник, а також член Українського ПЕН. Народився у 1989 р. в Донецьку, із 2014 року під псевдонімом «Станіслав Васін» висвітлював події на тимчасово окупованих територіях для українських ЗМІ, зокрема «Український тиждень» та «Радіо Свобода». У 2017 році був затриманий представниками угруповання «ДНР» та утримувався в незаконній в'язниці «Ізоляція» до грудня 2019 року, коли його звільнили в рамках обміну полоненими. Після звільнення Асєєв продовжив журналістську та правозахисну діяльність, зокрема опублікував документальну книгу ««Світлий шлях»: історія одного концтабору» про свій досвід ув'язнення. У 2021 році Асєєв отримав Національну премію України імені Тараса Шевченка у номінації «Публіцистика, журналістика» за роботу «В ізоляції»¹⁵[111]. Заснував

---

¹⁵ Ukrinform. Оголошення імен лауреатів Шевченківської премії. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3204646-ogolosenna-imen-laureativ-sevcenkivskoi-premii.html> (Zugriff am: 15.02.2025 p.).

Justice Initiative Fund, спрямований на боротьбу з воєнними злочинами, а з 2024 року є військовослужбовцем Збройних сил України.

2.2.2. Переклад «В ізоляції» німецькою мовою та перекладачі

Книга С. Асеєва «В ізоляції» вийшла друком 30 листопада 2020 року у німецькому видавництві «Edition.fotoTARETA», що спеціалізується на популяризації літератури Східної Європи в Німеччині. Над її перекладом у дуєті працювали українська перекладачка Софія Онуфрив та відома німецька перекладачка Клаудія Дате.

Софія Онуфрив – перекладачка, літературознавиця та культурна менеджерка – народилася у 1970 р. у Львові, закінчила факультет іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка, спеціалізуючись на германістиці. З 2008 року мешкає у Берліні, перекладає художню літературу з української німецькою та навпаки. Серед її перекладацьких проєктів – твори Юрія Андруховича, Станіслава Асеєва, Бенджаміна Лебера, Томаса Бруссіґа та ін. Брала участь у культурно-соціальних ініціативах, зокрема у перекладі антології української літератури «Мама по скайпу». Є членкинею перекладацького об'єднання «Translit»^{16, 17}[20, 31]. Окрім письмових перекладів, займається усним та синхронним перекладом, зокрема, вона синхронно перекладала виступи президента України Володимира Зеленського для депутатів Бундестагу. Організовувала екскурсії для німецьких туристів в Україні, залучаючи до співпраці відомих українських письменників, таких як Сергій Жадан. Активно сприяє популяризації української культури за кордоном.

---

¹⁶ Перекладачі з німецької: Софія Онуфрив. DW.com 2013. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87%D1%96-%D0%B7-%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F-%D0%BE%D0%BD%D1%83%D1%84%D1%80%D1%96%D0%B2/a-16997767> (дата звернення: 7 травня 2025 р.).

¹⁷ Amal, Berlin! Інтерв'ю з Софією Онуфрив. 2023. URL: <https://amalberlin.de/ua/2023/02/03/sofia-onufriv-interview/> (дата звернення: 14.03.2025 р.).

Клаудія Дате – відома перекладачка творів української літератури, яку ми можемо сміливо називати однією з найактивніших та найвпливовіших агенток німецько-українського перекладацького поля та амбасадоркою української літератури у Німеччині, адже завдяки її праці німецькомовна аудиторія мала змогу познайомитися із доробком низки українських авторів, зокрема Сергія Жадана, Олександра Ірванця, Тетяни Малярчук, Марії Матіос, Олега Сенцова та ін. Вивчала слов'янські мови в університетах Ляйпціга, П'ятигорська та Кракова. У 1997–2004 роках працювала лекторкою Німецької служби академічних обмінів у Казахстані та Україні. Під час перебування в Києві вивчила українську мову і після участі в проєкті Гете-Інституту розпочала перекладацьку діяльність. Ініціювала створення спілки перекладачів «Трансліт», що популяризує літературу Східної Європи. Працювала в Тюбінгенському університеті, а з 2021 року є координаторкою проєкту «European Times» у Європейському університеті Віадрина (Франкфурт-на-Одері). Її було номіновано на премію Dragomán Prize за німецькі переклади поетичної збірки Сергія Жадана «Антенa» (видавництво Suhrkamp) та роману Олексія Чупи «Казки мого бомбосховища» (видавництво Haymon Verlag).

2.2.3. Особливості перекладу

Варто зазначити, що першотвір було опубліковано двома мовами: деякі статті було написано російською, інші – українською. Це свідчить про те, що перекладачки, які працювали над перекладом, повинні не лише володіти цими мовами на високому рівні, а й розуміти контекст, у якому було написано цю книгу, що зі свого боку робить перекладача експертом з питань міжкультурної комунікації. Тому тандем Клаудії Дате та Софії Онуфрив вважаємо гармонійним та вдалим, адже Онуфрив, як українка, чудово орієнтується в сучасному українському дискурсі та може пояснити його нюанси німецькомовній аудиторії, а Дате, як німкеня, має бездоганні знання німецької мови, глибоке розуміння цільової аудиторії, а як славістка розуміє політичний та культурний контекст пострадянського простору, а

також достеменно знає, як краще пояснити німецькомовному реципієнтові події російсько-української війни та культурні й соціально-історичні реалії. Така синергія двох фахівчинь дозволяє створити переклад, який є не лише адекватним, але й викликає резонанс серед німецьких читачів.

Розглянемо приклади зі статті, опублікованої російською мовою “Потерянное поколение «Сказочной новороссии»” – «Die verlorene Generation des „sagenhaften Neurusland“» та перекладеної Клаудією Дате:

«Позвольте представиться: я – возможно, единственный человек в современной Макеевке, кто продолжает жить в этом городе, сохраняя сине-жёлтые тона в своей голове» [Асеев 2018, с. 21]. – «Hier bin ich - der vielleicht letzte Bewohner von Makijiwka, der noch an der Ukraine hängt»[Assejew 2020, с. 13].

Першотвір містить образне формулювання, де «сине-жёлтые тона» символізують кольори українського прапора, тобто національну ідентичність, емоційну та символічну прив’язаність до України. У перекладі ж маємо узагальнене «der noch an der Ukraine hängt» – тобто «той, хто ще тримається за Україну», без конкретного візуального образу, проте із чітким вказанням підтримки України та приналежності до неї. В українському дискурсі синьо-жовта кольорова пара – це експліцитний патріотичний маркер, який не потребує пояснень, проте у 2020 році, коли український прапор ще не майорів у всіх країнах світу, для німецькомовного реципієнта це словосполучення потребувало додаткової експлікації політичного контексту задля уникнення можливих непорозумінь.

«Далее, уважаемый читатель, ещё одна цифра: примерно 80% моих друзей и знакомых мужского пола служат сейчас в «ополчении» (различных его структурах, зачастую презирающих друг друга)»[Асеев 2018, с. 21] – «Etwa achtzig Prozent meiner männlichen Freunde und Bekannten haben sich der «Volkswehr» angeschlossen, sie dienen in verschiedenen Freischärler-Einheiten, die sich gegenseitig Konkurrenz machen»[Assejew 2020, с. 13].

Тут звернення «уважаемый читатель» – втрачено в перекладі й таким чином зникає елемент діалогу з читачем, притаманний публіцистичному стилю. Також перекладачки вдаються до евфемізації й вираз «презирают друг друга» відтворено як «machen sich Konkurrenz», що докорінно змінює тональність речення та зменшує рівень агресії в тексті.

Перекладачка також уводить до тексту такі лексеми як «Volkswehr» і «Freischärler-Einheit», що є знайомими німецькому читачеві елементами, хоч і з потенційним історичним резонансом (напр., Weimarer Republik або націоналістичні формування). Як наслідок, переклад стає легшим для сприйняття реципієнтом.

«Что делает список врагов Украины куда более грозным»[Асєєв 2018, с .21]. – «So verlängert sich die Liste der antiukrainisch eingestellten Personen»[Assejew 2020, с. 13].

У цьому випадку, К. Дате знову вдається до зміни тональності та до зменшення експресивності висловлювання автора, а також уникає воєнізованої риторики. Так, замість лексеми «вороги» використано «*antiukrainisch eingestellte Personen*», що є досить типовий евфемістичним зворотом, який прибирає пряму оцінку та передає факт ставлення, а не моральну категорію («ворог»). Зникає із перекладу і лексема «грозный», що залишає лише констатацію подовження списку, без натяку на загрозу. У такий спосіб перекладачка нейтралізує мову, щоб уникнути політичного навантаження або ж адаптувати текст до німецьких журналістських/академічних стандартів.

«А думать об этом принято так: рука Кремля, дергающая за нити местный олигархат и регулярные части вооружённых сил Российской Федерации, а также местное население, поголовно сидящее в креслах напротив канала LifeNews...»[Асєєв 2018, с. 22] – «Der normale Gedankengang geht so: Die lokalen Oligarchen und die regulären Streitkräfte der Russischen Föderation sowie die lokale Bevölkerung, die sich die Nachrichten im Fernsehen anschauen, sind nur Statisten, Drahtzieher ist der Kreml»[Assejew 2020, с. 14].

Так у словосполученні «рука Кремля, дергающая за нити», яке відтворено як «Drahtzieher ist der Kreml» збережено суть (ляльковик, замовник), але втрачено візуальність і динаміку оригіналу. Згідно зі словником німецької мови Duden іменник «Drahtzieher» має значення «людина, яка використовує інших для своїх [політичних] цілей, а сама залишається на задньому плані» та є типовим для позначення «зашафтувального маніпулятора», проте дещо втрачається образність, наявна у першотворі. У цьому реченні перекладачка вдається до контекстуальної заміни, а реалія «канал LifeNews» перетворюється на узагальнене «die Nachrichten im Fernsehen». Як наслідок, втрачено назву конкретного каналу, який в оригіналі та в українському дискурсі має негативну конотацію і є відомим рупором пропаганди, та дещо зменшено рівень гостроти критики.

«И при всём этом вы не найдёте ни одного человека на донецких и макеевских улицах, который бы не проклинал «проклятых укрупов»[Асеев 2018, с. 23]. – «Dabei finden Sie weder in Donezk noch in Makijiwka einen einzigen Menschen, der nicht über die «verdammten Ukrainer» schimpfen würde»[Assejew 2020, с. 15].

Так у цьому реченні «проклятые укрупы» відтворені як «verdammte Ukrainer». Хочемо звернути увагу, що попри те, що лексема «verdammte» передає грубість, перекладачка уникає російського сленгового слова «укрупы», яке є яскравим носієм пропагандистської лексики. «Укрупы»¹⁸ [25] – це не просто «українці», а зневажлива форма, яку використовують у проросійських середовищах. Вона вказує на внутрішню пропаганду, меметичність, мову ворожнечі. Випущення цієї лексеми – це втрата важливої культурної інформації, проте, на нашу думку, це чудово передає той факт, що ті люди, які залишились у Донецьку чи Макіївці на той момент, ненавиділи усіх українців та усіх проукраїнськи налаштованих осіб, разом з тим, текст перекладу залишається легшим для сприйняття німецькомовним читачем.

---

¹⁸ Укруп (неологізм). Вікіпедія. 2024. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Укруп_\(неологізм\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Укруп_(неологізм)) (дата звернення: 7.03.2025 р.).

Для об'єктивних висновків нашої розвідки вважаємо за необхідне проаналізувати приклади зі статті, опублікованої 1 березня 2015 р. у виданні «Український тиждень» українською мовою та перекладеною Софією Онуфрив, «Як стати тінню на своїй землі» – «Wie man zum Schatten im eigenen Land wird»:

«Але я не назву вам навіть власного імені. Усе моє свідоме життя звелося до нехитрих псевдонімів та масок замість справжнього фото в соціальних мережах. Це стало можливим після того, як на моїй землі замість синьо-жовтих прапорів замайоріли штандарти «ДНР», а сам я перетворився на своєрідного вигнанця» [Асєєв 2018, с. 25]. – «Aber ich werde Ihnen nicht mal meinen Namen nennen. Mein ganzes Leben ist auf simple Pseudonyme und Masken statt meines Fotos in sozialen Netzwerken reduziert worden. Das ist passiert, nachdem in meiner Gegend statt blau-gelben Fahnen plötzlich Flaggen der „DVR“ aufgezogen wurden und ich selbst zu so etwas wie einem Flüchtling geworden bin» [Assejew 2020, с. 17].

Так ми бачимо, що у цьому прикладі перекладачка використовує словосполучення «*blau-gelben Fahnen*», оскільки для німецькомовного читача вже стає зрозуміло, про що йдеться у цій книзі та що означають «синьо-жовті прапори». Проте також помітним є те, що С. Онуфрив все ж намагається знизити емоційну напругу у перекладі та замінює словосполучення «*штандарти «ДНР»*», що має чітке парадно-військове значення та асоціюється із царською Росією¹⁹ [26] на більш нейтральне «*Flaggen der DVR*», що також призводить до втрати військового підтексту. Також зазнає змін і образ героя – самого Станіслава Асєєва – і так лексема «*вигнанець*», що має релігійно-культурний, екзистенційний підтекст, охоплює поняття ізоляції та втрати дому, відтворено як «*der Flüchtling*» – «біженець» – «особа, яка покинула батьківщину з політичних, релігійних,

---

¹⁹ Штандарт. Словник.ua. URL: <https://slovnkyk.ua/index.php?swrd=%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82> (дата звернення: 15.04.2025 р.).

економічних чи етнічних причин», що є гіперонімом до іменника «вигнанець»²⁰[61]. У німецькому суспільстві слово часто асоціюється з міграційною кризою.

«I перше, про що хотів би сказати, це про неможливе. Про почуття, яке не полишає мене досі, хоча я на жоден день не виїздив із Макіївки від найпершого моменту АТО і мав би вже до всього звикнути» [Асеев 2018, с. 25]. – «Als Erstes möchte ich über das Unmögliche sprechen. Über das Gefühl, das mich bis heute nicht loslässt, obwohl ich Makijiwka seit dem Beginn der Anti-Terror-Operation (ATO)' nicht mal für einen Tag verlassen habe und eigentlich genug Zeit hatte, mich an die Veränderungen zu gewöhnen» [Assejew2020, с. 17].

У цьому прикладі перекладачка форенізує українську реалію «АТО», транскодуючи її, та експлікує – «Anti-Terror-Operation». Таким чином, С. Онуфрів зберігає аббревіатуру, яку читач зможе впізнати у наступних згадках у тексті, а також пояснює її значення в українському дискурсі. Також цій реалії було надано додаткову дефініцію у глосарії, що знаходиться наприкінці видання. Про це детальніше у 2.2.4.

Отже, аналіз показує, що перекладачки С. Онуфрів та К. Дате переважно дотримуються стратегії одомашнення та часто вдаються до нейтралізації емоційно забарвлених лексем, вилучення та контекстуальної заміни реалій задля уникнення політичного навантаження, проте реалії, які мають важливе соціально-історичне значення, очужено та експліковано. Таким чином, переклад адаптовано для легшого сприйняття тексту німецькомовною аудиторією, проте наданого додаткового контексту достатньо, щоб познайомитися ближче із українською ситуацією та викликами у суспільстві.

---

²⁰ Flüchtling. Duden. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Fluechtling> (Zugriff am: 15.03.2025 p.).

2.2.4 Паратексти

Німецьке видання книги «В Ізоляції» супроводжується двома передмовами: від автора – Станіслава Асєєва, та від українського письменника Андрія Куркова.

У своїй передмові Андрій Курков зосереджується на тернистій долі автора книги та його перебуванні у російському полоні, власних враженнях від творчості Асєєва. Автор переднього слова наголошує на тому, що саме завдяки Асєєву він зрозумів, як сформувалися та існують так звані Луганська та Донецька Народні Республіки, а спостереження та авторський стиль Асєєва висвітлюють те, як впливає окупація на майбутнє, людей та їхні взаємини, а також на соціально-політичні аспекти життя, адже Асєєв детально описує, як працює російська пропаганда, роль російської православної церкви, так зване «патріотичне» антиукраїнське виховання, існування малого та великого бізнесу серед сепаратистів та відродження пострадянської ностальгії, що існувала на Донбасі. Курков порівнює динамічність нарисів із кінозаписами – «*Wenn man sie liest, ist es, als würde man einen Dokumentarfilm sehen*» [Assejew 2020, с. 6] – «... Ви ніби дивитесь документальний фільм», а також з відомим антиутопіями, зокрема Дж. Орвелла. Курков зазначає, що зараз (тобто, у 2020) у Німеччині та в усій Західній Європі дуже мало говорять про ситуацію в Україні й саме завдяки виданню «В ізоляції» німецький читач матиме змогу дізнатися про однойменний концентраційний табір.

Передмова А. Куркова виконує функцію легітимації тексту, оскільки Курков – досить відомий у німецькомовному просторі, окрім того, за його рекомендацією німецькі та австрійські видавництва взяли у свою програму кілька українських авторів.. Тому автор переднього слова виступає медіатором між українським і німецьким культурними полями та збільшує довіру читача до літературного твору.

С. Асєєв у своїй передмові звертається до майбутніх німецькомовних реципієнтів та проливає світло на те, за яких умов було написано та видано цю книгу. Йдеться також про те, чому автор був змушений публікуватися під псевдонімом – Станіслав Васін – та до чого його примушували російські бойовики,

а саме, цілий місяць вдавати, ніби він не у полоні, спілкуватися із близькими, бути активним у Фейсбуці та найголовніше – писати статті. Останню статтю, що міститься у цій книзі, було написано у підвалі, проте редактори не мали ні найменшого уявлення, за яких умов її було створено. Викрадачів Асєєва не цікавив зміст статті, їх цікавило лише те, щоб факт його викрадення залишався непомітним [Assejew 2020, с. 8-11].

Асєєв наголошує, що під час перебування у концентраційному таборі доступ до інформації про війну був обмежений, проте саме там він зміг досягнути масштаб підпільних тюрем та тортур, яких зазнавали люди там, де він опинився – в окупованому Донецьку. У цій передмові автор підкреслює, що його визнали винним через звичайні речі: невизнання Донецької Народної Республіки, як цього не роблять країни на міжнародному рівні та й навіть сама РФ, та огляд колишніх цивільних об'єктів, які стали військовими базами за колючим дротом, які бачать усі, хто їде містом, проте місцевий суддя розцінив останній «злочин» як шпигунство. Цими деталями Асєєв наголошує на жорстокості російських бойовиків та незаконності його викрадення й засудження до тринадцяти років ув'язнення [Assejew 2020, с. 8-11].

Оскільки центральною темою книги «В ізоляції» є психологічні та соціальні зміни, автор розповідає про те, що довелося змінити й у його житті – припинити спілкування із друзями та рідними, які у цій війні обрали інший бік. Наголошує він і на тому, як глибоко проросло радянське мислення та менталітет, яке російська пропаганда вміло обертає на свою користь.

У своїй передмові Асєєв радіє можливості писати її, адже для українського видавництва такої можливості не було, та сподівається, що ця книга знайде свого читача і серед німецькомовної аудиторії [Assejew 2020, с. 8-11].

Ця передмова є надзвичайно важливим паратекстом, оскільки завдяки їй німецькомовні реципієнти мають змогу ознайомитися із соціальним та політичним контекстом створення цього літературного твору – війною на Донбасі, окупацію

Донецька, функціонуванням в'язниці «Ізоляція», реаліями російських катівень та окупованих територій. Це знання не є очевидним для читача, який не знайомий з українською реальністю, тому передмова виконує роль ключа до інтерпретації. Передмова, написана самим автором, підсилює автентичність і правдивість тексту та дозволяє читачеві зустрітися з «голосом» автора ще до основного тексту, що важливо в документальній прозі, це створює ефект прямого звернення до читача, зменшуючи «відстань» між культурами.

Німецьке видання «In Isolation» вирізняється наявністю післямови перекладачки твору Клаудії Дате під назвою «Assejew als Augenzeugen lesen» [Assejew 2020, с. 209-212] – «Читати Асєєва як очевидця», якою вона, як німкеня, розкриває контексти та підтексти у статтях Станіслава Асєєва, які залишаються «невидимими» для німецькомовного читача, робить зрозумілими тогочасні події, що відбувались як на окупованих територіях, так і в українському суспільстві, та пояснює стиль автора й особливості вживання певних розділових знаків, як от лапки. Як наслідок, Клаудія Дате стає видимою учасницею діалогу культур та агенткою перекладацького поля, а саме міжкультурною та міжмовною посередницею, а її післямова виконує функцію додаткового культурного тлумачення.

У німецькомовному виданні наявний глосарій, що налічує 26 одиниць, які під час аналізу було розподілено на 3 категорії: примітки щодо ономастичних реалій (8 одиниць); примітки щодо культурно-історичних реалій (17 одиниць) та контекстуальні примітки (1 одиниця).

Уважаємо вартими уваги у контексті нашої роботи наступні примітки із досліджуваного твору:

Anti-Terror-Operation (ATO) – «am 14. April 2014 startete die ukrainische Regierung die Anti-Terror-Operation (ATO) gegen die illegalen russischen und prorussischen bewaffneten Truppen im Osten. Ziel war es, die Separatisten zu besiegen und die abtrünnigen Gebiete wieder unter die hoheitliche Kontrolle des Staates zu

bringen...» [Assejew2020, с. 214]. Так автори глосарія наголошують на меті антитерористичної операції, що почалась 14 квітня 2014 р., та зазначають, що на території України перебували «незаконні російські та проросійські військові формування», що руйнує стереотип про «громадянську війну на сході України», а також чітко відображає позицію перекладачів та видавництва – проукраїнську. Також у примітці експліковано, чому українська влада обрала саме такий спосіб повернути контроль над тимчасово окупованими територіями, що допомагає краще зорієнтувати читача в іншій культурній реальності й адаптує політично чутливу лексику до нового мовного середовища.

«Motorola alias Arsen Pawlow war ein russischer Milizenführer im Ukraine-Krieg...» [Assejew 2020, с. 217]. Примітним у контексті цієї реалії є не сама постать Арсена Павлова, а те, як перекладачі називають російсько-українську війну, а саме «Ukraine-Krieg». Такий вибір лексем не є випадковим, адже він відходить від евфемізмів на кшталт «Konflikt in der Ostukraine» або «Ukraine-Krise», які у 2020 році були поширені в німецьких ЗМІ, офіційних документах, заявах політиків. У цьому виборі лексем простежується зміна дискурсу, яка прямо впливає на сприйняття конфлікту – і, відповідно, на імідж України. Так перекладачі вже не є нейтральними посередниками, а активно формують сенс.

Watnyk - ватник – «der Begriff ist abgeleitet vom Wort Wattejacke und bezeichnet eine Person mit postsowjetischer Mentalität, die die totalitäre Macht (Stalin, auch Putin) liebt, infantil, unterwürfig ist. Als ihre Haupteigenschaft gilt, dass sie kein Rückgrat hat und sich an alles anpasst. Ein Watnyk hasst alles Westliche» [Assejew 2020, с.220]. Перекладачі вдаються до форенізації поняття «ватник» та транскодують його. Ця примітка функціонує не лише як лексичне пояснення, а як перекладацький і культурно-ідеологічний коментар. Так, використання таких оцінних суджень у глосарії – «liebt die totalitäre Macht», «passt sich an alles an» – свідчить про активну перекладацьку позицію. Перекладачі тут діють як культурні посередники, що формують рецепцію читача. Фрази на кшталт: «*infantil, unterwürfig*»

(інфантильний, покірний), «*keine Rückgrat*» (безхребетний), «*hasst alles Westliche*» (ненавидить усе західне), не просто описують типаж, а створюють етичний портрет, який співзвучний із наративом книги, де йдеться про колаборантів, агресорів, жертв пропаганди.

Таким чином, взявши до уваги проаналізовані вище одиниці, можемо зробити висновок, що глосарій не є нейтральним словником: він стає ідеологічним простором, який підсилює політичну рамку тексту, а перекладачі – культурними посередниками, які беруть на себе проактивну позицію та формують рецепцію читача.

Отже, паратексти німецького видання книги «В Ізоляції» відіграють ключову роль у формуванні рецепції твору іноземним читачем, зокрема у сприянні глибшому розумінню соціального, політичного та культурного контексту, у якому він був написаний. Паратекстуальне оформлення є не лише допоміжним елементом, а й активним учасником міжкультурного діалогу, яке сприяє глибшій інтерпретації тексту, наближає читача до досвіду автора та активно впливає на сприйняття української тематики в німецькомовному контексті.

2.2.5 Метатексти

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну збірка Асєєва стала частиною багатьох списків рекомендацій книг, так званих *Sachtexte*, які варто прочитати, аби дізнатися більше про Україну, її літературу та культуру, зрозуміти

ix²¹, 22, 23, 24[103, 92, 42, 98]. Її радять до прочитання літературознавці, германісти та профільні літературні журнали.

У рецензії на книгу Станіслава Асєєва «*In Isolation*», опублікованій у німецькій газеті «*Frankfurter Allgemeine Zeitung*»²⁵ [71] 23 лютого 2021 року, автор наголошує на унікальності погляду Асєєва як частини проукраїнської меншості, що залишилася в окупованому Донецьку, та висвітлює процеси морального, політичного й економічного занепаду під контролем проросійських сил. У тексті підкреслюється ідеологічна криза регіону, втрата зв'язку з українською державністю та «антропологічна трансформація» жителів як результат пропаганди, страху і відчуження. Важливою думкою є також критика української політики, зокрема браку реінтеграційних зусиль, що, за Асєєвим, сприяло остаточному розриву між частинами країни.

Велику рецензію на німецьке видання книги Станіслава Асєєва «*In Isolation. Texte aus dem Donbass*» (2021) було опубліковано у газеті «*taz*» 13 березня 2022 року Юліаном Вебером²⁶[94]. Рецензент розглядає тексти Асєєва як унікальні свідчення забутої війни на Сході України, яка тривалий час залишалася поза увагою як Заходу, так і українського суспільства. Особливу увагу Вебер приділяє стилістичній манері автора, описуючи її як лаконічну, жорстку і безжальну – «*Karg und nackt wie eine Glühbirne ist sein Stil, unbarmherzig beschreibt er die Drastik der Granateinschläge und die Lähmung des Alltags, die damit einhergeht*» [91]. Через персональні

---

²¹ Sieben Sachbücher, um die Ukraine zu verstehen. Buchkultur. 2022. URL: <https://www.buchkultur.net/sieben-sachbuecher-um-die-ukraine-zu-verstehen/> (Zugriff am: 16.04.2025 p.).

²² Piwowarski M. C. Buchempfehlungen zur Ukraine. 2022. URL: <https://steadyhq.com/de/mariachristinapiwowarski/posts/8e8f5403-4d9a-46d5-889a-6a426f9c924c> (Zugriff am: 14.03.2025 p.).

²³ Buchtipps ukrainischer Bücher. Lesen Bayern. URL: <https://www.lesen.bayern.de/ukraine/buch-empfehlungen-ukrainischer-buecher/> (Zugriff am: 23.04.2025).

²⁴ Sachbücher zur Ukraine. Börsenblatt. 2022. URL: <https://www.boersenblatt.net/home/sachbuecher-zur-ukraine-229365> (Zugriff am: 15.04.2025 p.).

²⁵ In Isolation. Buecher.de. URL: <https://www.buecher.de/artikel/buch/in-isolation/60586236/> (Zugriff am: 3.02.2025 p.).

²⁶ Reportagen aus dem Donbass. TAZ. 2022. URL: <https://taz.de/Reportagen-aus-dem-Donbass!/5838185/> (Zugriff am: 15.01.2025 p.).

спостереження, побутові сцени, рефлексії щодо радянської ментальності та аналітичний опис процесів фальсифікації виборів і мафіозної економіки «ДНР», Асєєв формує критичний наратив про стан суспільства в умовах війни, кризи ідентичності та страху перед змінами. У контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022 року рецензент наголошує на актуальності книги як документа, що дозволяє осмислити витоки російської агресії та механізми її нормалізації у свідомості мешканців окупованих територій.

Книга С. Асєєва «В Ізоляції» стала темою другого випуску німецькомовного подкасту про українську літературу «Planeta Wermut»²⁷[30] («Планета Полин»), що виник як ініціатива лекторки програми DAAD Каті Бруннер та культурного менеджера Олега Барасія під час їхньої спільної роботи в Чернівцях. Метою цього проєкту є репрезентація української культури та літератури за межами воєнного контексту. У розмові із Катею Бруннер перекладачка твору Софія Онуфрив розповідає про те, що саме вона була ініціаторкою перекладу цієї книги німецькою, коли з'явився open call від Українського інституту книги, і запропонувала співпрацю Клаудії Дате, а та, своєю чергою, погодилась. Цей подкаст є черговим підтвердженням важливої ролі перекладача – саме вони часто обирають твори для перекладу, пропонують їх своїм колегам та видавництвам, поширюють українську літературу та культуру, стаючи культурними посередниками., працюють над її популяризацією у різних форматах.

Софія Онуфрив разом із Фолькером Вайхселем – експертом з питань Східної Європи – брала участь у подіумній дискусії присвяченій книзі «В ізоляції», що відбулась 24.03.2024 під час Лейпцизького книжкового ярмарку, та стала частиною серії читань «Ukrainische Geschichten von Widerstand und Identität auf der Leipziger Buchmesse»²⁸[70].

---

²⁷ Amal, Berlin! The first German-language podcast about Ukrainian literature. 2024. URL: <https://amalberlin.de/ua/2024/01/17/the-first-german-language-podcast-about-ukrainian-literature/> (дата звернення: 3.03.2025 р.).

²⁸ In Isolation: Texte aus dem Donbass von Stanislaw Assejew. Podiumsgespräch | Ein Gespräch über die Texte von Stanislaw Assejew [online]. Goethe-Institut Ukraine. Verfügbar unter:

Під час аналізу відгуків читачів ми дійшли до висновку, що попри медійність збірки та поширення інформації про неї з боку перекладачів, видавництва та самого автора, книга С. Асєєва «В Ізоляції» ще не знайшла свого читача у Німеччині, оскільки лише 4 оцінки було залишено на [amazon.de](https://www.amazon.de)²⁹[74], проте не було залишено жодного відгуку. На книгу немає поки жодного відгуку німецькою мовою й у соціальній мережі Goodreads³⁰[72].

Висновки до другого розділу

У другому розділі дослідження проаналізовано, як формувався образ України та її культури крізь призму перекладів двох творів сучасної української літератури, що були видані німецькою мовою протягом 2014-2022 рр., а саме роману «Інтернат» Сергія Жадана та збірки есеїв «В Ізоляції» Станіслава Асєєва. Разом із першотворами та їхніми перекладами було досліджено, який вплив на формування іміджу країни та її культури мала співпраця агентів перекладацького поля, а також пара- та метатексти до творів.

Аналіз засвідчив, що попри те, що досліджувані твори було опубліковано задовго до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, стрімкий злет інтересу німецькомовної аудиторії до цих творів почався лише після лютого 2022 р. Про це свідчить кількість опублікованих рецензій літературних критиків, публічних заходів та обговорень у німецькомовних ЗМІ, присвячених їм, а також кількість читацьких відгуків та оцінок на таких платформах як [amazon.de](https://www.amazon.de) та у соціальній мережі Goodreads.

Результат аналізу показує, що на формування образу України та її культури серед німецькомовних читачів значною мірою впливає особистість автора твору. Про це свідчить постать Сергія Жадана, який набув своєї популярності в Німеччині ще задовго до публікації перекладу роману «Інтернат», а саме через діяльність

---

https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=25495180 (Zugriff am 9.04 2025)

²⁹ Isolation: Texte aus dem Donbass. Amazon. URL: <https://www.amazon.de/Isolation-Texte-aus-dem-Donbass/dp/3940524948> (Zugriff am: 3.02.2025 p.).

³⁰ In Isolation. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/58156379-in-isolation> (date of access: 14.03.2025 p.).

гурту «Жадан і собаки» та переклад книг «Anarchy in the UKR», «Ворошиловград» та «Месопотамія» та ін., проте саме видання «Інтернату» вивело ці стосунки з німецькою авдиторією на новий рівень. Постійна присутність автора у німецькомовному просторі зробила С. Жадана тим гравцем літературного поля, якому довіряє німецька публіка, і крізь призму перекладів якого німецькомовний читач формує свою візію української культури. Цю присутність забезпечує тісний контакт українського письменника із перекладачами його творів, зокрема Клаудією Дате, Юрієм Дуркотом, Забіне Штьор та іншими. Саме така співпраця дозволила привернути увагу читачів у Німеччині, а перекладачі «Інтернату» у 2018 році були нагороджені премією Ляйпцизького книжкового ярмарку за його переклад.

Попри практичну відсутність паратекстуального оформлення першого видання роману «Інтернат», книга набула своєї популярності завдяки обговоренню у німецькомовних ЗМІ та якісному перекладу, що також став предметом обговорення. Наша розвідка показала, що до повномасштабного вторгнення рецензенти та критики переважно відгукувались про переклад твору, руйнівний ефект війни, про «забутий конфлікт на сході України» та підкреслювали проукраїнську позицію Жадана попри його проживання на сході України. Після 24 лютого 2022 р. критики дедалі більше звертають увагу на пророчість роману, критикують байдужість європейців та німців зокрема, а також говорять, що вчасне прочитання цього роману могло б посприяти кращому розумінню війни в Україні. Також серед читачів та критиків спостерігається відхід від конструкцій «Ukraine-Krise» та «Ukraine-Konflikt» на користь «Krieg in der Ukraine».

Зріс інтерес до роману «Інтернат» і серед німецькомовних читачів: так, після повномасштабного вторгнення було опубліковано 18 із 23 відгуків на платформі amazon.de та 4 із 23 у соціальній мережі Goodreads.

Так само до активної популяризації твору «В Ізоляції» Станіслава Асєєва долучаються вже відомі німецькомовній авдиторії постаті – серед них досить відомий у Німеччині український письменник Андрій Курков та перекладачки

твору Клаудія Дате та Софія Онуфрів. У такий спосіб А. Курков та К. Дате впливають на сприйняття української культури, а саме, крізь призму паратекстів – перед- та післямови, глосарію та приміток. Це оформлення дозволяє німецькомовному реципієнтові легше та повною мірою зрозуміти реалії російської війни проти України, українського Донбасу та українських полонених, перекладачки пояснюють, як сформувалися проросійські угруповання у 2014-2015рр., які були фінансовані безпосередньо РФ, тобто тлумачать події, відображаючи український погляд. Таким чином, агенти перекладацького поля стають активними учасниками міжкультурного діалогу та медіаторами між Україною та іноземною публікою.

Літературні критики та рецензенти наголошують на унікальних свідченнях Асєєва із російського полону та ідеологічній кризі регіону та рекомендують книгу до прочитання тим, хто хоче дізнатися більше про Україну. Разом з тим, книга «В Ізоляції», на жаль, до сьогодні має досить низький рівень медійності в Німеччині – вона є частиною лише деяких проєктів, зокрема подкасту «Planeta Wermut». Тобто, попри зріст інтересу до української літератури та культури та тлі повномасштабного вторгнення, популярність збірки С. Асєєва «В ізоляції» є недостатньою у Німеччині для безпосереднього впливу на пересічного німецькомовного читача та формування образу України. Про це ми можемо стверджувати зі статичних даних: лише 4 оцінки на платформі amazon.de та відсутність 0 читацьких відгуків у соціальній мережі Goodreads.

РОЗДІЛ 3. ЗМІНА ІМІДЖУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ КУЛЬТУРИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ (2022-2024 РР.)

Попит на переклади творів української літератури в Німеччині значно зріс із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Про це свідчить кількість опублікованих перекладів, заходів з популяризації української літератури у Німеччині та кількість рецензій у німецькомовних виданнях та читацьких відгуків на платформі amazon.de та у соціальній мережі Goodreads. Так, проаналізувавши дані, ми виявили, що протягом 2014-2021 рр. було перекладено та видано німецькою мовою 52 книги, що становить 6-7 одиниць на рік, а протягом 2022-2024 рр. – 63, що становить 21 одиницю на рік, що у 3 рази більше, ніж до повномасштабного вторгнення (див. Додаток А). Тенденція щодо попиту на кількість перекладів зберігається й у 2025 році: протягом 2025 року (на момент публікації дослідження) вже було перекладено 7 літературних творів таких авторів, як С. Жадан, В. Амеліна, Т. Горіха Зерня та інші.

Зросла і кількість українських авторів, твори яких перекладають: так протягом 2014-2021 рр. було перекладено лише 16 авторів, а впродовж 2022-2024 – 27, що майже у 2 рази більше (див. Додаток Б). Серед авторів, чиї твори було перекладено вперше лише після початку повномасштабного вторгнення, з'явилися тексти Вікторії Амеліної, Надійки Гербіш, Сергія Плохія, Олександра Микхеда, Володимира Вакуленка, Наталки Ворожбит, Григорія Сковороди та інших. Таке різноманіття нових імен свідчить про те, що німецькомовна аудиторія зацікавлена читати твори не лише сучасної художньої літератури, а й давніші, а також нонфікшн, а отже, зростає кількість жанрів перекладної літератури. Незмінними та найпопулярнішими українськими письменниками серед німецькомовних залишаються Сергій Жадан, Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Таня Малярчук.

Разом зі зростанням кількістю творів української літератури, що перекладають німецькою мовою, помітним є збільшення кількості перекладачів, які працюють над

ними. Так протягом 2014-2021 рр. над українськими текстами працювали лише 23 перекладачі, проте протягом 2022-2024 рр. з'явилося 21 нове ім'я, і над текстами працюють 36 перекладачів та перекладачок, що у 1,5 рази більше, ніж протягом 2014-2022 рр. Незмінними іменами перекладацького поля залишаються: Клаудія Дате, Александер Кратохвіл, Марія Вайсенбюк, Забіне Штьор, Крістіан Вайзе та інші (див. Додаток В).

Тексти українських авторів німецькою мовою наразі публікують понад 20 видавництв, серед яких *ibidem* (14), *Suhrkamp* (12), *Naumon* (12), *Edition.fotoTARETA* (6), *Schenk* (5), *Friedrich Mauke* (5) (див. Додаток Г), у той час, як до 2014 рр. лише кілька німецькомовних видавництв публікували українську літературу, серед яких лідери останніх років *Suhrkamp*, *ibidem*, *Naumon* та *Edition.fotoTARETA*.

3.1. Артем Чех. «Точка нуль»

3.1.1. Літературний твір та його автор

«Точка нуль» – збірка документальної прози Артема Чеха про десять місяців служби у лавах ЗСУ протягом 2015-2016 рр. Вперше збірку було опубліковано у 2017 році видавництвом *Vivat*, згодом перевидана у 2023 році видавництвом *Meridian Czernowitz*. Збірка «Точка нуль» складається з трьох розділів і містить 64 оповідання про досвід служби в АТО. Це особисті спостереження мобілізованого киянина, який фіксує зміни у своєму житті та житті побратимів. Автор не зосереджується на героїчних битвах, а показує буденність солдата – щиру, грубу, подекуди смішну. Книга надає війні людське обличчя, нагадуючи про реальність, яку багато хто ігнорував до повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Артем Чех (справжнє прізвище Чередник) – відомий український письменник, публіцист і військовослужбовець. Народився 1985 року в Черкасах, закінчив Черкаський національний університет. Дебютував романом «Цього ви не знайдете в Яндексі» (2007), у своїх ранніх творах досліджував теми молодіжної культури,

міського життя та особистих переживань. Його творчість охоплює художню прозу, есеїстику та нон-фікшн, а стиль відзначається реалістичністю та глибоким розумінням соціальних процесів.

У 2015-2016 рр. письменник служив у зоні АТО, що і стало основою для його книги «Точка нуль», яка отримала визнання за чесний і детальний опис військової буденності. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році він знову приєднався до лав ЗСУ. Лауреат численних літературних премій, зокрема «Книга року ВВС», його твори перекладені кількома мовами, зокрема німецькою, англійською, польською та чеською. Окрім літератури, активно займається публіцистикою та бере участь у культурних ініціативах.

Величезну роль у промоції творів Артема Чеха відіграє його дружина, Ірина Цілик – українська режисерка, письменниця, авторка сценаріїв. Оскільки Артем Чех більшість часу перебуває на фронті, змоги долучитися до дискусій та презентацій у нього немає. Він є гостем переважно у форматі онлайн, проте Ірина Цілик представляє українську літературу та кіно завдяки безпосередній присутності на заходах, присвячених її творам та творам її чоловіка.

3.1.2 Переклад «Точки нуль» німецькою мовою та перекладачі

Попри те, що збірка «Точка нуль» побачила світ вперше у 2017 році, в Німеччині її переклад під назвою «Nullpunkt» вийшов друком у незалежному німецькому видавництві «Argo» лише у 2022 році після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Але з інформації, наданої видавництвом, відомо, що робота над збіркою почалася ще задовго до повномасштабного вторгнення росії в Україну, у 2020 році. Переклад виконали відомі перекладачі української літератури Александер Кратохвіль та Марія Вайсенбюк. У контексті нашої роботи вважаємо необхідним надати короткі біографічні відомості про них.

Александер Кратохвіль (нар. 1965, Мюнхен) – літературознавець і перекладач чесько-німецького походження. Вивчав славістику, історію Східної Європи та

германістику в університетах Мюнхена, Фрайбурга і Львова. У 1998 році захистив докторську дисертацію у Фрайбурзькому університеті, присвячену творчості Миколи Хвильового. Александер Кратохвіль зробив значний внесок у популяризацію української літератури в німецькомовному світі, зокрема перекладами Валер'яна Підмогильного, Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Сергія Жадана, Софії Андрухович та ін. У 2020 році номінований на премію Drahtman Prize, яка вручається за високу перекладацьку майстерність і внесок у промоцію української літератури за кордоном. А у 2024 році став лавреатом Міжнародної премії імені Германа Гессе за переклад роману Софії Андрухович «Амадока» (спільно з Марією Вайсенбюк). Переклад був відзначений нагородою за майстерність передачі мовних реєстрів.

Марія Вайсенбюк (нар. 1980, Відень) – відома австрійська перекладачка української літератури, яка ще з 2004 року перекладає прозу й поезію з української та білоруської мов, а також модерує авторські читання. Перекладачка вивчала лінгвістику та славістику у Відні та Санкт-Петербурзі. У її доробку – переклади творів Тараса Прохаська, Любка Дереша, Софії Андрухович, Марії Матіос, Тані Малярчук та ін. Лауреатка перекладацької премії міста Відень (2004) за переклад роману Юрія Винничука «Полювання на єдинорога». У 2019 році її переклад роману Тані Малярчук «Забуття» був номінований на Drahtman Prize. Разом з Александером Кратохвілем є лавреаткою премії імені Германа Гессе за переклад роману Софії Андрухович «Амадока».

3.1.3. Особливості перекладу

Проаналізуємо переклад вибраних оповідань, виконаних Александром Кратохвілем та Марією Вайсенбюк, зокрема «Нові сни», «Отаманщина», «Кінець п'ятої» та «Абрикоси Донбасу».

Порівнявши першотвір та переклад обраних оповідань зі збірки, ми помітили, що перекладачі дотримуються *стратегії одомашнення*. Проте особливу увагу під

час нашого дослідження привернув переклад топографічних назв, а саме таких як «Київ» та «Крим». До 2022 року німецьке суспільство та зокрема перекладачі дотримувалися думки, що правильним відтворенням цих реалій є «Kiew» та «Krim», оскільки вони вже стали традиційними у німецькомовному вжитку. Проте таке написання є результатом багаторічного впливу російської та турецької мов. Так, наприклад, лексема «Kiew» є транскодуванням російського «Киев». Ще у 2019 році інтернет-видання «Німецька хвиля» у своєму дослідженні зазначало, що німецькі ЗМІ визнавали лише одне написання назви столиці України – Kiew, а Kyjiw зустрічалося лише як альтернативне³¹ [76]. Варто зазначити, що Німеччина лише на другу річницю повномасштабного вторгнення росії в Україну, а саме 24 лютого 2024 року офіційно змінила правопис української столиці із Kiew на Kyjiw. Для досягнення цієї мети долучилися німецькі політики, посол України в Німеччині, українські активісти, а також і перекладачі. Саме останні, обираючи такі варіанти як Kyjiw та Krum під час перекладу художньої літератури, роблять свій внесок у поширення правильних варіантів написання назв українських топографічних реалій німецькою мовою. Розглянемо приклади з досліджуваного твору:

«– Пацани, звідки? - чуємо ми. – Київ, - відповідаємо. – Сталіца! Бу-га-га!» [Чех 2024, с. 12] – *«He, woher? », hören wir. – «Kyjiw», sagen wir. – «Aus der Hauptstadt! Wua-ha-ha!»*[Tschech 2022, с. 10] Tschech

«Ось тут – ми. Он там – Крим. Не переплутайте» [Чех 2024, с. 189] – *«Hier sind wir. Dort ist die Krym. Merkt euch das»* [Tschech 2022, с. 174].

Під час аналізу вибраних оповідань, ми також звернули увагу, що більшість українських побутових реалій, таких як «булочки «Малютко»», «закарпатський сир» та інші, перекладачі одомашнюють та вилучають із перекладу, оскільки вони не дають німецькому читачеві кращого уявлення про українську культуру та армію,

---

³¹ Kiew чи Kyjiw: як називають українську столицю та інші міста в Німеччині. DW.com 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/kiew-chy-kyjiw-yak-nazyvaiut-ukrainsku-stolytsiu-ta-inshi-mista-v-nimechchyni/a-50987642> (дата звернення: 7.02.2025 р.)

а їх експлікація зробила б текст складнішим для розуміння німецькомовним реципієнтом:

«Я наминаю бутерброди: булочки «малятко» із «закарпатським» сиром»» [Чех 2024, с. 10]. – «Ich kaute ein belegtes Toastbrot mit Schmelzkäse» [Tschech 2022, с. 9].

Вдаються перекладачі до змін у перекладі і жаргонізмів, таких як «пікселька» на позначення української військової форми:

«Я стою в новій, ще не вигорілій піксельці, біля ніг лежить польський наплічник, який нам видали разом із формою, і червоний рюкзак «дойтер»; мої долоні спітніли, і саме цієї миті я усвідомлюю, що назад дороги немає» [Чех 2024, с. 13]. – «In meiner neuen, noch nicht ausgebleichenen Uniform stehe ich da, neben meinen Füßen liegt ein polnischer Rucksack, der mit der Uniform ausgegeben wurde, und ein roter Deuter-Rucksack: meine Hände sind schweißnass, und in diesem Augenblick begreife ich, dass es kein Zurück gibt» [Tschech 2022, с. 11].

Таким чином, перекладачі уникають стилістично маркованої лексики та реалій, які певним чином говорять про українську культуру, зокрема серед військових, проте й ускладнюють сприйняття тексту реципієнтом. Наприклад, у німецькій мові лексеми «Tarnanzug» та «Pixel-Tarnanzug» існують, проте є рідковживаними і використовуються лише серед військових. Оскільки головною метою перекладу «Точки нуль» є нагадати про війну в Україні, познайомити німецькомовних з українською літературою, реаліями воєнного життя, та, перш за все, із внутрішнім світом пересічних військовослужбовців, додавання жаргонізмів, які потребували б додаткової експлікації, зробило б текст менш зрозумілим для пересічного читача.

Цікавим для нашого дослідження є таке речення:

«Згадуючи “абрикоси вдягнули каски”, ...» [Чех 2024, с. 194.] – «Ich erinnere mich an “Aprikosen setzen ihre Helme auf” aus Die Aprikosen des Donbas, einer Gedichtsammlung von Lyuba Yakimchuk*...» [Tschech 2022, с. 178].

У цьому реченні перекладач експлікує ремінісценцію вірша, що зринає у пам'яті ліричного героя, а саме додає назву збірки поезії «Абрикоси Донбас» та її

авторку – Любу Якимчук. В українському виданні джерело цитати було подане у примітці, в німецькому ж варіанті це пояснення вводиться для читача, який не знайомий із джерелом цитати, в основний текст, а в примітку винесено вже інформацію лише про її авторку. А отже, німецький реципієнт має змогу глибше познайомитися з іншими творами української літератури, зокрема дізнатися про поезію війни на сході України.

Отже, проаналізувавши переклади вибраних оповідань Артема Чеха, можемо виснувати, що перекладачі застосовують одомашнення, спрощуючи побутові реалії, але водночас сприяють актуалізації українських топонімів, як-от Куїів і Круг. Вони також експлікують культурні аспекти, наприклад, додаючи пояснення до цитат, що сприяє популяризації української літератури. Як наслідок, переклад не лише адаптує текст для німецького читача, а й змінює сприйняття України в німецькомовному просторі.

3.1.4. Паратексти

Розглянемо паратексти, які стали частиною репрезентації збірки «Точка нуль» у німецькомовному просторі, а саме редакторську примітку, примітки та пояснення слів та словосполучень надані наприкінці видання, а також художнє оздоблення збірки.

У редакторській примітці німецького видання «Nullpunkt» зазначається, що зазвичай видавництво працює з авторами у дещо іншому форматі, проте з Артемом Чехом були можливими лише спорадичні зустрічі. Видавництво це пояснює тим, що Артем Чех служить в українській армії й через нестабільну ситуацію на фронті не зміг додати до цього видання свою передмову [Tschech 2022, с. 192]. Також видавництво у примітці про автора збірки сміливо зазначає, що А. Чех має активну громадянську позицію, брав участь у демонстраціях під час Євромайдану, є військовослужбовцем. У відомостях про автора зазначено, що досвід на так званому «Donbass-Front» – «Донбаському фронті» знайшов відгук і у його творчості у

вигляді збірки «Точка нуль». Видавець повідомляє про те, що з 24 лютого 2022 року війна в Україні загострилася, проте, на жаль, немає жодної згадки про те, хто цю війну почав та хто є агресором. Тому стверджувати здається очевидним, що, попри спроби видавництва поширювати таку важливу сучасну українську літературу, у 2022 році йому все ще бракує сміливості стати на бік тієї чи іншої держави у російсько-українській війні. Бачимо, що наратив про громадянську війну в Україні чи так званий «конфлікт», який зустрічався у літературному просторі Німеччини до 2022 року, змінюється не так легко.

Одним із найважливіших елементів, що змінює сприйняття тексту твору цільовою аудиторією, є примітки та пояснення слів – «Anmerkungen und Worterklärungen». На жаль, у німецькомовному виданні збірки «Точка нуль» не зазначено, хто є автором таких приміток: перекладачі чи редактор. Хоча з великою ймовірністю можемо стверджувати, що примітки уклали перекладачі, оскільки саме вони знаються на культурі, історії та сьогоденні країни, літературу якої вони перекладають, оскільки інші співробітники видавництва не мають для цього міжкультурної компетенції.

У німецькомовному виданні наявні 45 приміток та пояснень слів, які під час аналізу було розподілено на 5 категорій: примітки щодо ономастичних реалій (16 одиниць); примітки щодо військових реалій (10 одиниць); примітки щодо культурно-історичних реалій (10 одиниць); примітки щодо етнографічних (побутових) реалій (6 одиниць) та примітки щодо топографічних реалій (2 одиниці). Певні реалії, наприклад, «АТО» та «Укрор» належать одразу до декількох категорій, 2 лексичні одиниці нам не вдалося алокувати до жодної з категорій, оскільки вони стосуються персонажів відомих фільмів, наприклад «Гра престолів», та не репрезентують українську культуру.

Уважаємо вартими уваги у контексті нашої роботи наступні примітки із досліджуваного твору:

«*Slawa Ukrajini*» – «Wörtlich übersetzt: «Ruhm der Ukraine!»; inzwischen zu einer Grußformel und einem geläufigen Motto in der Ukraine geworden. ... Ab 2018 ist die Formel «Ruhm der Ukraine, Ruhm den Helden» der offizielle militärische Gruß der ukrainischen Streitkräfte» [Tschech 2022, с. 184] Так ми бачимо, що під час роботи над перекладом цієї книги, українське вітання та гасло «Слава Україні!» ще не було таким відомим, як із початку повномасштабного вторгнення росії в Україну та вимагало додаткової експлікації, зокрема історичного контексту. Перекладач удається до стратегії очуження та знайомить німецькомовного читача із важливою культурно-історичною реалією України – «Слава Україні!». Також ця примітка цікава і тим, що у ній зазначено, що це вітання набуло своєї популярності «*seit dem russischen Krieg gegen die Ukraine ab 2014*» — «*від початку російської війни проти України із 2014 року*». З цього ми можемо зробити висновок, що, швидше за все, над редакторською приміткою та примітками щодо цільового тексту працювали різні агенти – головний редактор та перекладачі відповідно.

«*Separo*» – «*сепар*». «*Abkürzung für die prorussischen sog. Separatisten im Donbas, die von Russland mit Waffen und militärischen Know How, z.T. auch von (russischen) Truppen unterstützt werde*» [Tschech 2022, с. 183]. У цій примітці визначним є не лексичне значення цієї одиниці, а те, якої конотації їй надано у перекладі. Оскільки німецький читач може бути не достеменно знайомим із подіями, що відбувались на Донбасі від 2014 року, для формування бачення української культури надзвичайно важливо зазначити, що угруповання сепаратистів фінансувались та забезпечувались росією. Таким чином німецькомовні реципієнти мають змогу дізнатися про справжній стан речей.

Проаналізувавши й інші примітки, ми можемо зробити висновок, що, на відміну від редакторської примітки, примітки та пояснення слів та словосполучень, надані наприкінці видання, висвітлюють історичні події, що відбувались в Україні від 2013 року, їх автор(и) має(ють) чітку проукраїнську позицію та називають справжніх агресорів у російсько-українській війні. У такий спосіб, німецький читач

має змогу дізнатися більше про війну в Україні, стати ближчим до українських реалій та зрозуміти українську боротьбу.

Одним із важливих елементів німецького видання «Точки нуль» є її художнє оформлення. Разом із тим, коли українське видання «Точка нуль» не оздоблене ілюстраціями, німецьке видання містить у собі фотографії Брендана Гоффмана, що були зроблені протягом 2014-2021 років в Україні на Донбасі. Про це ілюстративне оздоблення схвально відгукуються і читачі, оскільки це допомагає реципієнтові краще уявити, в яких умовах доводилось перебувати авторові, та краще зрозуміти реалії українських військових навіть зараз. Так фотожурналіст та документальний фотограф Брендан Гоффман стає ще одним літературним агенсом, який відіграє певну роль у формуванні уявлення про Україну серед німецькомовних читачів.

Отже, паратекстуальне оформлення збірки Артема Чеха «Точка нуль» сприяє формуванню нового образу України та її культури у Німеччині, зокрема через фотографії Брендана Гоффмана. Таким чином, завдяки співпраці перекладачів та видавництва, німецькомовний читач має змогу краще зрозуміти реалії, контексти та події російсько-української війни та зміни, що відбуваються в українському суспільстві.

3.1.5. Метатексти

У контексті нашого дослідження ми вважаємо за необхідне проаналізувати метатексти, що з'явилися у німецькомовному просторі як реакція на видання перекладу збірки Артема Чеха «Точка нуль», а саме рецензії літературних критиків, обговорення у німецькій пресі, на радіо, подіумні дискусії та відгуки читачів.

Збірка Артема Чеха «Точка нуль» стала частиною проєкту «Голоси з України» (нім. *Stimmen aus der Ukraine*) від Українського інституту в Німеччині (нім. *Ukrainische Institut*), як державної установи, що представляє українську культуру у світі та спрямовує свою діяльність на формування позитивного іміджу України за

кордоном. Організація представляє не лише літературу України, але і її культуру та мистецтво загалом. До проєктів Ukrainische Institut долучаються німецькі літературні та мистецькі критики, філософи, радники зі стратегічних комунікацій, а також відомі перекладачі, що працюють в українсько-німецькому напрямку, зокрема, відома перекладачка української літератури Клаудія Дате.

Проєкт «Голоси з України» реалізовано Берлінським літературним домом (нім. Literaturhaus Berlin) у співпраці з Ukrainische Institut. У межах цього проєкту з лютого до листопада 2023 року в Берліні було організовано серію читань творів сучасних українських авторів, а саме: Оксани Забужко, Ірини Цілик, Артема Чеха, Андрія Любки та Софії Андрухович. Серія читань була присвячена ролі літератури у воєнний час й орієнтувалася на твори сучасної української літератури. Митці розповідали про свою роботу у відповідь на російську війну в Україні. Усі зустрічі відбувались у Берліні, їх також можна переглянути у записі на Youtube-каналі Берлінського літературного дому³² [107].

Зустріч Артема Чеха та його дружини Ірини Цілик у межах проєкту «Голоси з України» відбулася 17 жовтня 2023 року. Модерувала захід культурна менеджерка та перекладачка Євгенія Лопата, яка є також відповідальною редакторкою третього видання «Точки нуль» у видавництві «Meridian Czernowitz» в Україні. Мовою події була українська із синхронним перекладом німецькою мовою Софії Онуфрив. У межах зустрічі говорили про письменництво на війні та життя під час війни. Так ми бачимо, що для того, аби такі події мали місце у культурному просторі Німеччини, необхідна співпраця не лише видавництва та автора чи авторки, а також культурних інституцій, модераторів, зокрема і перекладачів.

Визначним є те, що «Точка нуль» увійшла до німецького списку Hotlist як одна із кращих книжок 2022 року від незалежних німецькомовних видавництв. Ця ініціатива покликана показати різноманітність німецькомовних видавництв та німецькомовних дебютів. Її особливістю є те, що до формування цього списку

---

³² Stimmen aus der Ukraine. URL: <https://de.ui.org.ua/stimmen-aus-der-ukraine/>

залучені й читачі. Вони можуть обрати своїх фаворитів із 30 літературних творів. Журналісти відзначають, що саме історія з України важлива для журі, адже це актуальний літературний твір.

На книгу Артема Чеха «Точка нуль» вийшли рецензії у німецькій пресі та її обговорювали на німецькому радіо, а саме на Deutschlandfunk – національному радіоканалі, що зосереджується на новинах і поточних подіях. Зокрема, оцінку книзі дає німецький письменник Замюель Гамен: він говорить про сюжетні компоненти, військові будні Артема Чеха, а також визначає її як «distanziert und lakonisch» – «відчужену та лаконічну». Оглядач наголошує на тому, що тоді, ще у часи АТО, солдатів мало цікавила сама війна як така, радше люди, які залишаються без даху та їхні долі. А також, що ця війна нібито непотрібна військовим. Не оминає Замюель Гамен і згадку російського письменника Л. Толстого та його роман «Війна і мир», розділи якої пропускав Артем Чех у школі³³[87].

Це говорить нам про те, що німецький читач все ще моделює поняття про Східну Європу, орієнтуючись на відомі йому назви, патерни та моделі поведінки, а саме згадки відомої йому російської літератури, письменників та культури загалом.

Велику рецензію на збірку Артема Чеха було опубліковано на німецькій онлайн-платформі Perlentaucher, що орієнтується на культурну (переважно літературну) тематику. Рецензент віддає належне Артемові Чеху, оскільки той «зосереджується не на конкретних бойових діях на окупованому Росією Донбасі, а на глибоко людських перешкодах і викликах, з якими він стикається». Так рецензент був глибоко вражений, що збірка стосується не лише фронту, але перш за все душевного стану автора. Він майже шокований лаконічною формулою, якою автор підсумовує війну та пережите: «Метал проти людей». Рецензенту бракує у

---

³³ Nullpunkt. Deutschlandfunk. 2022. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/nullpunkt-100.html> (Zugriff am: 3.03.2025 р.).

виданні поточного стану справ, але він ставиться із розумінням, чому це було неможливим³⁴[91].

Так ми можемо зробити висновок, що для німецького читача людська доля і переживання є визначальними чинниками, а українські військові – це перш за все звичайні люди із власними переживаннями, емоціями та складнощами. Це показує й те, що до оборони власної країни стали звичайні люди, які до початку російсько-української війни жили своє звичне життя – вели бізнес, ходили на звичайну роботу, пили каву у кав'ярнях на «Золотих воротах», виховували дітей тощо.

У контексті нашої роботи вважаємо за необхідне порівняти рецензію на книгу у Німеччині з рецензією українських літературних критиків, аби зрозуміти, який імідж мала збірка Артема Чеха серед українських читачів.

Так, наприклад, український письменник Сергій «Колос» Мартиненко, який і сам у травні 2024 року долучився до лав ЗСУ, в огляді збірки «Точка нуль» у своєму Телеграм-каналі «капітан смуток» зазначає, що «Точка» точно не сприятиме вашому захопленню українською армією тих часів, зате дасть трохи більше розуміння того, як вчителі, юристи, сантехніки, лікарі, відомі музиканти і письменники за власним – інколи ірраціональним – вибором опинялися в окопах, де на їхні учорашні статуси зважали поскільки-оскільки»³⁵[10].

Сам Артем в інтерв'ю зазначає, що передивився своє ставлення до зображення армії в книжках після того, як сам брав участь у боях на передовій вже в повномасштабній війні. Зараз автор вважає, що героїв таки треба міфологізувати³⁶ [17].

Для нашого дослідження важливо проаналізувати, який вплив має переклад тексту на головних критиків – німецькомовних читачів. Вони ж у своїх відгуках у

---

³⁴ Perlentaucher. Artem Tschech: Nullpunkt. 2022. URL: <https://www.perlentaucher.de/buch/artem-tschech/nullpunkt.html> (Zugriff am: 8.03.2025 p.).

³⁵ Капітан Смуток. Повідомлення №4356. 2024. URL: <https://t.me/capsmutok/4356> (дата звернення: 14.01.2025 p.).

³⁶ Непозбувний книгочитун. Повідомлення №10026. 2024. URL: <https://t.me/npzbnkngchtn/10026> (дата звернення: 14.01.2025 p.).

соцмережі Goodreads схвально відгукуються щодо стилю та манери написання тексту та невимушеності мови. У своїх думках читачі пишуть про «gnadenlose Unsinnigkeit bewaffneter Konflikte» – нещадну безглуздість збройних конфліктів, а також про те, що ніхто не міг би подумати про те, що чекає на українців через 5 років після виходу книги. У одному ж з відгуків зазначено і те, що читачам бракує актуального коментаря від автора, адже текст, зважаючи на українські реалії, є трохи неактуальним³⁷[88].

Негативно висловлюються читачі у своїх відгуках на постедітинг та верстку накладу: переплутані сторінки, неправильне оформлення приміток до певних реалій та лексем, що потребували уточнення. Це ще один яскравий приклад, де співпраця між гравцями перекладацького поля може не вдатися. На нашу думку, під час видання тієї чи іншої книжки, а тим паче якщо вона буде відігравати визначну роль у формуванні іміджу іншої країни чи культури, такі помилки є недопустимими, оскільки це зображує ставлення видавництва до авторів, їх літературних творів та перекладачів [88].

На основі аналізу відгуків німецькомовних читачів ми визначили частотність вживання в них певних лексем. У цих читацьких рецепціях найчастіше згадуються лексеми «Ukraine», «Front», «Menschen», «Donbass», та «Krieg». Це свідчить про те, що, ґрунтуючись на оповіданнях Чеха зі збірки «Точка нуль», німецький реципієнт формує нове уявлення про Україну, зокрема, Донбас, людей, війну та події на фронті.

Отже, завдяки плідній праці Артема Чеха, його дружини та перекладачів, «Точка нуль» набуває розголосу у німецькомовному просторі. Це дозволяє сформувати новий образ України за кордоном, зокрема у Німеччині. Проаналізовані відгуки та рецензії свідчать, що сприйняття України за її межами все ще зазнає

---

³⁷ Nullpunkt. Goodreads. 2024. URL: https://www.goodreads.com/book/show/75673535-nullpunkt?from_search=true&from_srp=true&qid=u1rdywhHFo&rank=11#CommunityReviews (date of access: 19.01.2025 p.).

трансформацій у контексті повномасштабного вторгнення росії, а сама війна набуває неоднозначних відгуків з боку літературних критиків та рецензентів.

3.2 Оксана Забужко. «Найдовша подорож»

3.2.1. Літературний твір та його автор

«Найдовша подорож» – есе, написане на прохання західної аудиторії, італійського видавництва «Einaudi», в перші місяці повномасштабного вторгнення Росії в Україну. У ньому авторка аналізує витoki сучасної російсько-української війни у двох часових перспективах — тридцятирічній та трьохсотлітній, поєднуючи історичну рефлексію з особистими спогадами про те, як сукупна воля багатьох людей може суттєво впливати на перебіг історичних подій³⁸ [11]. Метою замовника було пояснення від О. Забужко того, що пропустила Західна Європа із 2014 року³⁹ [3.35-4.00, 23]. Спочатку вийшли друком переклади книги нідерландською, шведською, норвезькою, і лише згодом книга була опублікована українською мовою у видавництві «Комубук» у 2022 році. Це свідчить про нові формати роботи видавництв з авторами – отримувати текст безпосередньо від автора у процесі написання і давати на переклад, не чекаючи на остаточну версію оригіналу.

Оксана Стефанівна Забужко – одна з найвідоміших письменниць для німецькомовної аудиторії, поетеса, есеїстка, філософиня та громадська діячка, докторка філософії, провідна представниця сучасної української гуманітаристики. Широке визнання здобула після публікації роману «Польові дослідження з українського сексу» (1996), який став знаковим для пострадянської української літератури. Забужко є лауреаткою численних національних і міжнародних відзнак та активно виступає на міжнародних форумах, є віцепрезиденткою Українського ПЕН-клубу та однією з провідних культурних дипломаток України у світі, про що

---

³⁸ Комора. Найдовша подорож. 2024. URL: <https://komorabooks.com/product/naidovsha-rodorozh/> (дата звернення: 15.04.2025 р.).

³⁹ Суспільне Культура. Найдовша подорож. 2024. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1POTHSDL23Q&ab_channel=СуспільнеКультура (дата звернення: 7 травня 2025 р.).

свідчать Літературна премія міської ради Кракова імені Станіслава Вінценза⁴⁰[18] та нагорода Варшавського книжкового ярмарку ІКАР⁴¹[5] за послідовне утвердження українського голосу у світовому гуманітарному дискурсі. Забужко також було запрошено до складу міжнародного журі 74-го Берлінського міжнародного кінофестивалю (Берлінале) у 2024 році.

3.2.2. Переклад «Найдовша подорож» німецькою мовою та перекладач

Переклад книги «Найдовша подорож» німецькою мовою було опубліковано 30 вересня 2022 р. в австрійському видавництві «Droschl». Примітним є те, що і німецькомовний варіант книги побачив світ раніше, ніж першотвір – його було видано 18 листопада 2022 року⁴²[4]. 26 лютого 2025 року побачило світ нове видання книги вже у німецькому видавництві Fischer.

Над німецькомовним варіантом працював відомий німецький перекладач української літератури – Александер Кратохвіль (детальніше див. 3.1.2).

3.2.3. Особливості перекладу

Оскільки книга безпосередньо про Україну та її історію, у «Найдовшій подорожі» часто згадуються топографічні назви, прізвища відомих людей, назви інституцій та подій.

Під час нашого дослідження ми звернули увагу, що перекладач Александер Кратохвіль дотримується тактики транскодування топонімів з української мови, а не з російської, як було раніше закріплено у німецькій традиції. Про це свідчать приклади із тексту:

---

⁴⁰ Оксана Забужко отримала польську премію ім. Станіслава Вінценза. Chytomo. 2022. URL: <https://chytomo.com/oksana-zabuzhko-otrymala-polsku-premiu-im-stanislava-vintsenza> (дата звернення: 10.04.2025 р.).

⁴¹ Забужко нагородили Почесною нагородою Варшавського книжкового ярмарку. Chytomo. 2023. URL: <https://chytomo.com/zabuzhko-nahorodyly-pochesnoiu-nahorodiu-varshavskoho-knyzhkovo-ho-iarmarku> (дата звернення: 7.04.2025 р.).

⁴² Дочекалися! 📖 Друзі, раді повідомити, що «Найдовшу подорож» Оксани Забужко надруковано! Книга приїхала з друкарні, і ми вже пакуємо перші. komora.books. Instagram. URL: https://www.instagram.com/p/CIGlh7_N_VH/ (дата звернення: 13.04.2025).

«I – остання телефонна розмова з Ростиком перед посадкою в Бориспільському аеропорту, вид на льотне поле у вікні й власний голос, що лунає ніби збоку: «Ну нічого, я ж у суботу буду...» [Забужко 2022, с. 35] – «Und das letzte Telefongespräch mit meinem Mann Rostyk vor dem Boarding auf dem Flughafen Boryspil, der Blick auf die Start- und Landebahnen aus dem Fenster und meine Stimme, die wie von weither hallt: »Alles okay, am Samstag sehen wir uns...» [Sabuschko 2022, с. 14]

«... аж тепер починає Заходу розвиднятися, на що той відгризений Росією в 1992-му, як Крим у 2014-му, беззаконний кланоть було законсервовано!» [Забужко 2022, с. 44] – «... und erst jetzt beginnt es dem Westen zu dämmern, zu welchem Zweck dieses 1992 von Russland unrechtmäßig abgebissene Stück Moldawiens, so wie die Krym 2014, konserviert wurde!» [Sabuschko 2022, с. 25]

«I це, зауважу, всього тільки Київ, у якому ще, нівроку, не так багато було руйнувань і смертей порівняно з Харковом, чи Черніговом, чи, страх сказати, Маріуполем, ...» [Забужко 2022, с. 41] – «Das betrifft freilich nur Kyjiw, wo es im Vergleich zu Charkiw oder Tschernihiw oder - Horror es nur auszusprechen - Mariupol nicht so viele Zerstörungen und 'Todesfälle gegeben hat.» [Sabuschko 2022, с. 21]

Крізь призму цих прикладів ми бачимо, що перекладацька спільнота активно долучається до впровадження у Німеччині та медіа правильних варіантів транскодування українських топонімів – перш за все прикордонних міст – Харкова, Чернігова, Маріуполя та інших, а отже впливає на те, якою бачать Україну та її культуру у німецькомовному просторі.

Проте уважаємо вартими уваги наступні випадки, у яких, з невідомих нам причин, перекладач або/та видавництво припустилися помилки і українські реалії «Чорнобиль» і «Київ» було транскодовано з російської:

«... це ще ж треба буде пояснювати полякам, на кожному виступі й у кожному інтерв'ю, про Зірку Полин з Об'явлення Івана Богослова, і що «чорнобиль» — це по-українськи якраз і значить «полин», і що ми вступили в епоху глобальних

катастроф, ...» [Забужко 2022, с.33] – «... in Polen werde ich bei jedem Auftritt und Interview über den Wermutstern aus der Offenbarung des Johannes sprechen müssen, und dass »Tschernobyl« auf Ukrainisch »Wermut« bedeutet und eine Epoche globaler Katastrophen begonnen hat, ...» [Sabuschko 2022, с. 12]

«... з чим мене ще довго вітали в Києві перехожі на вулицях: доти в подібних списках українських авторів не згадувано!» [Забужко 2022, с. 30] – «... wozu man mir in Kiew noch lange gratulierte, ukrainische Autoren waren in solchen Listen bisher noch nicht erwähnt worden» [Sabuschko 2022, с. 9].

Ці два випадки мають особливу вагу та демонструють системні проблеми, оскільки трапляються на початку твору, у момент коли читач лише знайомиться із текстом. З огляду на те, що цільова аудиторія «Найдовшої подорожі» – переважно ті, хто цікавиться історією та культурою України, вживання некоректних форм може негативно вплинути на їхнє сприйняття тексту.

Проте вважаємо вдалим транскодування з російської мови імена тих осіб, які зрадили Батьківщину та асоціюються наразі із росією. Яскравим прикладом є транскодування прізвища колишнього президента України, зрадника Віктора Януковича:

«...тільки тоді вони втекли разом із президентом Януковичем, який, за задумом Кремля, мав стати «українським Лукашенком», ... » [Забужко 2022, с. 40] – «...damals flohen sie schließlich zusammen mit Präsident Janukowitsch, der nach dem Plan des Kremls ein ukrainischer Lukaschenko werden sollte,...» [Sabuschko 2022, с. 20].

Цікавим у контексті нашого дослідження є те, як А. Кратохвіль відтворює певні контексти, які у першотворі є зрозумілі лише україномовним:

«Ніколи не бачила стільки скупчених в одному місці російськомовних людей з різними «ненашими», тобто неукраїнськими, акцентами - білорусів, вірмен та інших, неідентифікованих мною, — як сьогодні в Борисполі» [Забужко 2022, с. 35]. – «Ich habe noch nie an einem Ort so viele russischsprachige Menschen mit so

unterschiedlichen »nicht-ukrainischen« Akzenten - Belarusen, Armenier und andere mir nicht identifizierbare - versammelt gesehen wie heute in Boryspil» [Sabuschko 2022, с. 15].

Перекладач випускає лексему «ненашими», яка в оригіналі чітко маркує належність Забужко до українського культурного простору, тоді як у німецькому перекладі її збереження могло б призвести до непорозуміння та хибного ототожнення авторки з німецьким дискурсом, та заміняє цю лексему на «nicht-ukrainischen», у такий спосіб експлікуючи поняття

Іншим цікавим прикладом є експлікація першотвору мовної ситуації:

«— Мама, а когда война закончится, мы вернемся? — питає хлопчик у черзі зараз за мною» [Забужко 2022, с. 36]. – «Ein Junge in der Schlange genau hinter mir fragt auf Russisch: »Мама, und wenn der Krieg vorbei ist, fahren wir dann zurück?«» [Sabuschko 2022, с. 15]

Для українського читача немає потреби додавати переклад чи пояснювати речення російською, адже воно є зрозумілим для української аудиторії через історичні обставини. Проте відсутність експлікації у німецькомовному тексті не відобразила б мовну ситуацію в Україні і, відповідно, позбавила б читача доступу до культурного контексту ситуації.

Стратегію форенізації застосовано до такої української реалії як «суржик». Попри те, що лексема не є досить поширеною у німецькомовному просторі, перекладач вдається до її транскодування, що ілюструє наступний приклад:

«...на вулицях польських міст неголосною, але повсюдно розливою повинню дзюркотить українська мова різного ступеня чистоти, від літературної до суржика, ...» [Забужко 2022, с. 41] – «... auf den Straßen polnischer Städte summt und brummt die ukrainische Sprache in unterschiedlichen Varianten, von der literarischen Hochsprache bis zum Surschyk, ...» [Sabuschko 2022, с. 21].

Безперечно, що для аудиторії, яка цікавиться Україною, це слово буде зрозумілим, проте, на нашу думку, для охоплення ширшої публіки, його експлікація

додала б контексту існування цього явища, але, оскільки текст і так перевантажено поясненнями українського дискурсу, ця перекладацька тактика зробила б переклад ще складнішим для сприйняття реципієнтами.

Стратегію одомашнення та тактику декодування застосовано до відомої української реалії «ЗСУ». Таким чином перекладач уникає можливих непорозумінь і використовує сталий в німецькомовних ЗМІ варіант:

«Бог теж служить в ЗСУ» [Забужко, с. 42]. – «»Gott auch in den ukrainischen Streitkräften dient«»[Sabuschko 2022, с. 22]

Отже, завдяки перекладу есею О. Забужко «Найдовша подорож» у німецькомовному просторі актуалізується та поширюється правильне написання українських топонімів, що змінює сприйняття України та її культури в цілому. Не лише авторка твору, а й перекладач стає активним гравцем літературного поля та медіатором між українською культурою та німецькомовною аудиторією. А отже, з'являється можливість поширювати правдиву інформацію про українську історію та особистий досвід Забужко не лише у контексті повномасштабного вторгнення, а й у контексті 30 та 300 років.

3.2.4. Паратексти

Варто зауважити, що перше видання «Найдовшої подорожі» (2022) не супроводжувалося жодним паратекстом. І така видавнича стратегія може бути цілком зрозуміла із огляду на кілька чинників.

По-перше, твір містить непряму передмову самої авторки – «Замість передмови: жінка із валізкою» – «Anstelle eines Vorworts: Die Frau mit dem Koffer». Так, О. Забужко сама пояснює, як було написано цей твір, його передумови та контекст і твір не потребує додаткових коментарів.

По-друге, текст було написано на замовлення для західної аудиторії і спрямовано на донесення українського досвіду війни та історії до іноземного читача. Тому ми можемо стверджувати, що текст авторка вже писала з орієнтацією

на цільового читача, а невідомі лексеми, контексти й постаті вже роз'яснено у самому есеї – текст говорить сам за себе без додаткових пояснень.

Крім того, стиль Забужко характеризується глибоким аналізом та емоційною насиченістю, що робить текст самодостатнім і він не потребує додаткових коментарів. Маємо припущення, що це також може бути свідомим вибором авторки та видавництва, щоб надати читачеві можливість самостійно осмислити зміст без впливу зовнішніх інтерпретацій.

Проте варто зазначити, що перевидання від «Fischer» (2025) супроводжується видавничою анотацією (блурбом) на обкладинці – позитивними відгуками на книгу від німецької газети «Die Zeit», зокрема журналістки Іріс Радиш і німецького телеканалу 3sat, а також анотація твору. У такий спосіб рецензенти наголошують як на емоційному компонентові книги – «*ein bewegender, aufwühlender Essay*», так і на її змісті – «*Ein eindringlicher Ritt durch 300 Jahre ukrainischer Geschichte und das schmerzvolle Jetzt*» [Sabuschko 2025, Klappentext]. Такий крок видавництва є цілком виправданим, оскільки есей Забужко вже набув свого розголосу як у Німеччині, так і у Західній Європі в цілому.

Попри відсутність традиційних паратекстів, промовистим елементом є обкладинка книги: в обох німецькомовних виданнях вона однакова – стилізований прапор України. Таким чином, навіть без жодного вступного слова, книга одразу поміщає себе в конкретний національний і політичний контекст – ця книга про Україну. Синьо-жовта обкладинка діє як сигнал для німецькомовного читача: текст стосується України, її боротьби, історії та сучасності. Вона також виконує роль маркера солідарності, адже для західної аудиторії кольори українського прапора після початку повномасштабного вторгнення РФ стали символами стійкості, свободи і спротиву. Відмова від класичного, словесного паратексту і натомість акцент на візуальному – ще більше підкреслює універсальність і безпосередню емоційну силу книжки.

Отже, у німецькомовних виданнях «Найдовшої подорожі» паратекстуальні елементи сприяють утвердженню образу України як самостійного, глибокого й повноцінного суб'єкта європейського історичного й культурного простору. Відмова від надмірної експлікації на користь емоційної сили тексту та символічного візуального коду сприяє формуванню образу України як зрілої, незалежної та водночас відкритої до діалогу культури.

3.2.5. Метатексти

Оскільки Оксана Забужко досить відома не лише в Україні, а й за кордоном, а книга «Найдовша подорож» була написана на прохання закордонної аудиторії, вона стала предметом обговорень як серед літературних критиків, так і серед пересічних читачів. Саме тому ми вважаємо за необхідне проаналізувати рецензії та відгуки на це видання.

Стаття Мартина Ебеля у швейцарській газеті «Tages Anzeiger» висвітлює діяльність Оксани Забужко як публічної інтелектуалки під час війни росії проти України. Так редакція газети сміливо наводить цитати Забужко, де вона стверджує, що російська культура прославляє злочинність і не має справжньої демократичної основи – «*in den russischen Romanen wird notorisch für das Verbrechen, den Verbrecher um Verständnis geworben*». Зазначає швейцарське видання і про тривале ігнорування української культури та літератури – «*Gerade von den Slawisten an Westeuropas Lehrstühlen, die auf Russisches fixiert seien und die ukrainische Kultur ignorierten*»⁴³ [102]. Це свідчить про те, що починається своєрідне визнання того, що раніше українську культуру недооцінювали – навіть провідні європейські інститути зосереджувалися лише на "великій" російській літературі, тому наразі Захід переосмислює свої погляди і визнає, що Україна має окрему, самостійну культурну традицію, яка заслуговує на увагу нарівні з іншими європейськими

---

⁴³ Sie prophezeit Russland Zerfall und Bürgerkrieg. Tages-Anzeiger. 2022. URL: <https://www.tagesanzeiger.ch/sie-prophezeit-russland-zerfall-und-buergerkrieg-410549089124> (Zugriff am: 7.04.2025 p.)

культурами. Так стаття М. Ебеля розвіює міф, що росія є єдиним носієм слов'янської культури, проте тепер, завдяки голосам таких авторів, як Забужко, *формується новий канон не лише української, а й слов'янської літератури*.

Велике інтерв'ю з Оксаною Забужко щодо книги «Найдовша подорож» з'явилося на сайті австрійської культурно-інформаційної радіостанції «Österreich 1»⁴⁴[55]. Інтерв'юер звертає увагу на стиль авторки «... dass "Die längste Buchtour" plastisch und eindringlich gleichermaßen die äußeren wie die inneren Erschütterungen schildert, die der Angriffskrieg seit dem 24. Februar verursacht hat» – «... яскраво та образно зображає як зовнішні, так і внутрішні потрясіння, які спричинила загарбницька війна з 24 лютого». Бачимо, що на позначення російсько-української повномасштабної війни редакція використовує лексему «Angriffskrieg», що свідчить про її чітку позицію. Використання такого слова є і певною моральною оцінкою – "Angriffskrieg" у міжнародному праві – це військовий злочин. Використання цього терміна покладає відповідальність за війну саме на росію, а авторка і редакція статті повністю стоять на боці міжнародного права та української правди про війну [55].

Інше важливе інтерв'ю з Оксаною Забужко опублікувала німецька газета «Die Tageszeitung», у якому журналіст Єнс Утгофф називає книгу "Найдовша подорож" символом досвіду сучасної України – вимушеної еміграції, боротьби за виживання і прагнення бути почутою. У статті підкреслено актуальні теми, такі як вимушена еміграція, війна, західне сприйняття України, стан російського суспільства, екологічні проблеми. Вважаємо, що стаття має на меті наголосити на важливості української літератури та культури, оскільки інтерв'юер сам спонукає Забужко розповісти про ставлення до України раніше і зараз. Відповідно, у цьому інтерв'ю авторка наголошує, що раніше війну в Україні сприймали тільки як локальний конфлікт, проте лише з початком повномасштабного вторгнення Захід «прокинувся». Крім того, Забужко акцентує на важливості того, щоб у сучасному

---

⁴⁴ Die längste Buchtour. ORF Ö1. 2023. URL: <https://oe1.orf.at/artikel/697354/Die-laengste-Buchtour> Zugriff am: 12.04.2025 p.).

європейському дискурсі «мікрофон» належав саме українцям» – «*Jetzt sollte das Mikrofon den Ukrainern gehören*»⁴⁵ [110]. На її думку, присутність російських авторів на спільних заходах призводить до того, що увага неминуче зміщується на Росію, тоді як Україна знову залишається поза увагою [110].

Швейцарське ЗМІ «SRF» у своїй рецензії сміливо називає Забужко найважливішим літературним голосом України, а слово порівнюють зі зброєю – «*Das Wort als Waffe*». Через тезу авторки про те, що російська література є «неєвропейською та нелюдською» і таким чином частково відповідальна за злочини росіян у Бучі, журналіст Фелікс Мюнгер називає авторку тривожно упередженою у часи війни, а текст сповненим чорно-білих кольорів – «*Er [тут: der Text] zeigt, dass selbst gefeierte Autorinnen nicht davor gefeit sind, in Zeiten des Kriegs eine bedenkliche Schlagseite zu entwickeln*»⁴⁶ [58]. Це свідчить про те, що європейське суспільство, хоча й визнає російську війну проти України нападницькою, все ще не готове повністю прийняти позицію, поширену серед українських митців, згідно з якою відповідальність за війну в Україні несуть не лише представники чинного російського режиму, але й російське суспільство загалом.

Забужко активно долучається до популяризації її української літератури за кордоном, зокрема бере участь у читаннях та панельних дискусіях, що потім стають темою обговорень у німецькомовних ЗМІ⁴⁷ [53]. Так, за підтримки Гете Інституту було проведено низку літературних подій після публікації книги, а у ГанOVERі за сприяння Literarischer Salon було записано розмову з Оксаною Забужко у формі подкасту, яка є доступною і до сьогодні⁴⁸ [54].

---

⁴⁵ Ukrainische Autorin über Russland: „Sprache ist verräterisch“. taz. 2023. URL:

<https://taz.de/Ukrainische-Autorin-ueber-Russland!/5903497/> (Zugriff am: 14.04.2025 p.)

⁴⁶ Essay zum Ukraine-Krieg: Bei dieser Wutrede bekommt auch der Westen sein Fett ab. SRF. 2022. URL: <https://www.srf.ch/kultur/literatur/essay-zum-ukraine-krieg-bei-dieser-wutrede-bekommt-auch-der-westen-sein-fett-ab> (Zugriff am: 14.03.2025 p.)

⁴⁷ Die längste Buchtour. ACUD Theater. 2023. URL:

<https://www.acud-theater.de/programm/5305-die-l%C3%A4ngste-buchtour.html> (Zugriff am: 20.04.2025 p.)

⁴⁸ Die längste Buchtour. Literarischer Salon. 2022. URL:

<https://www.literarischersalon.de/2022/08/25/die-laengste-buchtour/> (Zugriff am: 23.04.2025 p.).

«Найдовша подорож» є актуальною і до сьогодні у німецькомовному просторі, про це свідчать події, заплановані та проведені у 2025 році, зокрема розмова із авторкою під час Лейпцизького книжкового ярмарку (25.03.2025) за підтримки Українського інституту, Гете-Інституту в Україні та Уповноваженого Федерального уряду з питань культури та ЗМІ – «Чому ми нічого не навчилися з історії»⁴⁹[52].

Попри те, що книгу Оксани Забужко було видано в Німеччині на початку повномасштабного вторгнення росії в Україну (вересень 2022 року), вона й досі зберігає актуальність для німецького читача, що підтверджують численні розлогі відгуки протягом 2022–2025 рр., у яких тема України знаходить глибокий емоційний відгук. Так, читачі залишають свої коментарі на платформі amazon.de⁵⁰ [49], на сайті книгарні Thalia⁵¹[50] та у соціальній мережі Goodreads⁵²[51].

Читачі називають «Найдовшу подорож» «*ein beeindruckendes Buch*» – «*вражаючою книгою*» і неодноразово наголошують на її актуальності. Помітно, що до виходу книги німецькомовне суспільство вже готове говорити про російсько-українську війну та називати справжнього агресора та винуватця, про це свідчать такі лексеми як «russische Aggression» – «російська агресія» [47].

Постійний читач української літератури Michael у своєму відгуку на Goodreads зазначає, що книга є досить важкою для сприйняття, зокрема через велику кількість додаткових контекстуальних пояснень, поданих у дужках. Водночас можна стверджувати, що таке враження спричинене не особливостями перекладу, а авторським стилем Оксани Забужко. Читач характеризує мову письменниці як складну, але водночас точну, наголошуючи, що складність сприйняття зумовлена також тематикою твору. Він звертає увагу і на те, що ця книга поєднує у собі

---

⁴⁹ Die längste Buchtour. 2024. Goethe-Institut Ukraine. URL: https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=26498559 (Zugriff am: 7.04.2025 p.).

⁵⁰ Die längste Buchtour / Oksana Sabuschko. Amazon. URL: <https://www.amazon.de/Die-l%C3%A4ngste-Buchtour-Oksana-Sabuschko-ebook/dp/B0BF4H8GC8> (Zugriff am: 21.04.2025 p.).

⁵¹ Die längste Buchtour / Oksana Sabuschko. Thalia. URL: <https://www.thalia.de/shop/home/artikeldetails/A1071595920> (Zugriff am: 14.04.2025 p.).

⁵² 49. Die längste Buchtour. 2023. Goodreads. URL: https://www.goodreads.com/book/show/62804545-die-l-ngste-buchtour?ref=nav_sb_ss_4_16 (date of access: 7.04.2025 p.).

політичні, історичні та культурні аспекти і є, беззаперечно, літературним твором, що вартий уваги [49].

Отже, плідна діяльність О. Забужко за кордоном та безпосередньо книга «Найдовша подорож» сприяють не лише популяризації її творчості як авторки, а й української культури та України загалом. Таким чином українська література стає повноправним членом європейського літературного поля та «виходить із тіні», а німецькомовний читач має змогу дізнатися правдиву інформацію щодо російсько-української війни.

3.3. Збірки «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» та «Майбутнє, якого ми прагнемо»

3.3.1 Збірка «Alles ist teurer als ukrainisches Leben»

Збірка з промовистою назвою «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» – «Усе дорожче за українське життя» – вийшла друком у 2023 році в Берліні у видавництві «Edition.fotoТАРЕТА», що спеціалізується на виданні літератури Східної Європи. Збірка присвячена питанням вестсплейнінгу (критиці повчаням країн Західної Європи для мешканців Східної) – й війни та налічує есеї понад 30 авторів із різних країн світу. Серед авторів відомі українські письменники Сергій Жадан, Вікторія Амеліна, Оксана Забужко, Галина Крук та інші, перекладачі української літератури Александер Кратохвіль та Клаудія Дате, а також всесвітньо відомий американський дослідник, історик, фахівець з питань Східної Європи Тімоті Снайдер. У збірці представлені статті німецькою мовою, а також переклади з української, польської, чеської та російської. Усі есеї були написані вже після початку повномасштабної війни в Україні протягом 2022 року та є швидкою реакцією як українських, так і західних діячів на російську агресію в Україні.

Збірка «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» є промовистим свідченням надзвичайно швидкої реакції літературного поля на радикальні геополітичні зрушення. Темп, із яким було підготовлено це видання, вказує на високий рівень

залученості та координації між усіма учасниками видавничого процесу – перекладачами, авторами, літературними агентами, редакторами та видавцями. Така оперативність засвідчує, що перекладачі не лише виконують роль міжмовних посередників, а й виступають як *активні культурні агенти*, здатні формувати дискурси, реагувати на політичні події та сприяти видимості голосів у європейському публічному просторі. У цьому контексті переклад постає не як вторинний процес, а як невіддільний елемент культурної мобілізації, що відкриває нові можливості для переосмислення ролі літератури в умовах кризи.

Ідея видати цю збірку виникла у науковій співробітниці катедри славістики Тюбінгенського університету Ебергарда Карла Александри Коментаревської, адже у німецькомовних ЗМІ на той час вже вийшла друком ціла низка статей, присвячених вестсплейнінгу, темам «Що буде далі із російською мовою та культурою?» та війни в Україні⁵³ [2:45-4:05, 99]. Також до її видання долучилася професорка катедри славістики Тюбінгенського університету Ебергарда Карла Шамма Шахадат та докторка Ніна Веллер. Перекладу збірки українською мовою ще немає.

Поява антології «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» також свідчить про жест солідарності з Україною з боку європейського культурного середовища. Швидка реакція літературної спільноти, зокрема німецькомовних видавців, перекладачів та авторів, є проявом не лише професійної мобілізації, а й етичної позиції, підтримки так званого «культурного фронту». У такі часи літературний переклад стає інструментом підтримки, який дозволяє українським голосам пролунати за межами національного контексту, сприяючи міжнародному розумінню та емпатії. Таким чином, переклад виконує не лише комунікативну функцію, а й *стає формою культурного спротиву*, через яку артикулюється підтримка демократії, прав людини та гідності на тлі воєнної агресії.

---

⁵³ Schahadat, Schamma. Prof. Dr. Schamma Schahadat: "Alles ist teurer als ukrainisches Leben". FTSK Uni Mainz in Gernersheim. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=I5TRb1iqYqc&t=163s> (Zugriff am 9. 04. 2025).

Важливе питання іміджу України, її літератури та культури порушує у своєму есеї «Mehr als nur Russisch» – «Більше, ніж просто російська» перекладач української літератури Александер Кратохвіль. Він описує проблематичне становище української літератури у німецькому літературному полі: на момент виходу статті (12 квітня 2022 року) німецьке видавництво Suhrkamp видало твори лише 4 українських письменників, серед яких С. Жадан та Ю. Андрухович, які й так постійно присутні на німецькому літературному ринку. Перекладач наголошує, що раніше для німецького суспільства українська культура була у тіні так званого гіганта – російської культури, і у їх сприйнятті і далі продовжують вкорінюватися негативні стереотипи, упередження та ментальні блоки щодо України. А. Кратохвіль зазначає і те, що німецька славістика зараз зазнає кризи і її фінансування значно скорочується – навіть зацікавленим у поширенні української літератури перекладачам бракує економічного капіталу. Так, на його думку, німецьким славістам варто було б перестати заповнювати катедри славістики росіянами та російськомовною літературою. Він наголошує, що перекладна література має впливове значення і крізь її призму німецьке суспільство, зокрема дипломати і політики, змогли б познайомитися із українською культурою та поглибити свої знання [Alles ist teurer als ukrainisches Leben 2023, с. 69-71]. А. Кратохвіль у своїй публікації демонструє свою чітку проукраїнську позицію та постає важливим агентом літературного поля – закликає до зміцнення фінансування перекладів української літератури, її впровадження в академічних установах, зокрема в університетах, та охочого видавництва її творів.

Антологія стала предметом обговорень у низці німецькомовних інтернет-видань та на радіо. До річниці початку повномасштабного вторгнення у 2023 році на станції німецького радіо Deutschlandfunk вийшла розмова із Ш. Шахадат⁵⁴ [27], антологія стала частиною проєкту «Голоси з України», у межах якої 7 березня 2023

---

⁵⁴ Albath M. „Alles ist teurer als ukrainisches Leben“ – Schamma Schahadat im Gespräch. Deutschlandfunk. 24.02.2023. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/alles-ist-teurer-als-ukrainisches-leben-schamma-schahadat-im-gespraech-dlf-d620faa3-100.html>

року відбулася розмова з українською авторкою та перекладачкою Катериною Міщенко та редакторкою Ніною Веллер, де обговорювали питання вестсплейнінгу, особистого досвіду К. Міщенко та інші. Ці обговорення є важливим свідченням того, що *успіх літературного твору залежить від усіх агентів літературного поля* – авторів, редакторів, видавців, а також перекладачів.

Збірка знаходить свою аудиторію, своїх читачів у Німеччині, про що свідчать позитивні відгуки на платформі amazon.de⁵⁵[28] та у соціальній мережі Goodreads⁵⁶[29], зокрема, книгу називають обов'язковою до прочитання. Позитивно відзначають читачі і різноплановість та незаангажованість текстів – авторами є як перекладачі та письменники, так і історики та журналісти, а країною походження дописувачів є не лише Німеччина та Україна, а й Польща, США тощо [28, 29].

3.3.2. Збірка «Майбутнє, якого ми прагнемо»

Збірка есеїв «Майбутнє, якого ми прагнемо» постала як відповідь на однойменну тему Генеральної Асамблеї ООН 2020 року. У ній десятеро українських авторів і авторок – Катерина Ботанова, Володимир Єрмоленко, Сергій Жадан, Вахтанг Кебуладзе, Андрій Курков, Тарас Лютий, Таня Малярчук, Тарас Прохасько, Юрій Прохасько та Наталка Сняданко – розмірковують про майбутнє України та світу крізь призму особистого і колективного досвіду, надаючи голос як сподіванням, так і побоюванням. Тексти були створені в межах проекту «Онлайн-резиденція для німецьких перекладачів», організованого Українським ПЕН та translit e.V., а збірка підготовлена за підтримки Українського культурного фонду та

---

⁵⁵ Alles ist teurer als ukrainisches Leben / herausgegeben von Agnieszka Konarzewska, Schamma Schahadat, Nina Weller. Amazon. URL: <https://www.amazon.de/dp/3949262296> (Zugriff am: 08.05.2025 p.).

⁵⁶ Alles ist teurer als ukrainisches Leben / herausgegeben von Agnieszka Konarzewska, Schamma Schahadat, Nina Weller. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/123690953-alles-ist-teurer-als-ukrainisches-leben> (Zugriff am: 08.05.2025 p.).

програми «MEET UP! Німецько-українські зустрічі молоді» Фонду «Пам'ять, відповідальність та майбутнє» (EVZ)⁵⁷ [14].

Переклад збірки німецькою мовою вийшов друком у видавництві *ibidem* у 2024 році, над ним працювали 9 перекладачів як із України, так і з Німеччини. Це, зі свого боку, зумовило як можливості, так і виклики в процесі міжкультурного трансферу. Колективна робота над художньо-есеїстичним корпусом вимагає не лише високого рівня володіння українською та німецькою мовами, а й досягнення узгодженості у стилістиці та тональності (*tone of voice*). Особливої складності додає потреба у збереженні ідейної цілісності збірки, адже автори торкаються чутливих тем, пов'язаних із війною в Україні, майбутнім національної ідентичності та глобальними загрозами. Відтак перекладачі мали не лише технічно координувати свої підходи, а й виробити спільне розуміння ключових концептів, наративів і ціннісних позицій, що дозволило зберегти узгоджене звучання перекладу в цілому. А отже, перекладачі постають не лише мовними посередниками, а як *учасниками культурного і політичного процесу*.

Німецьке видання збірки супроводжується передмовою упорядника і відповідального редактора – Вахтанга Кебуладзе, написаною вже у 2024 році у Києві. У передмові видавництво зберігає такі важливі для створення образу України словосполучення «*von Russen okkupert*», «*Der russische Krieg gegen die Ukraine, «vollumfänglichen Invasion Russlands in die Ukraine Anfang 2022*», які свідчать про безперечну проукраїнську позицію видавництва [Die Zukunft, die wir uns wünschen 2024, с. 7-8].

Попри те, що до збірки увійшли есеї відомих у Німеччині українських письменників таких як С. Жадан, А. Курков, Т. Малярчук, Ю. Прохасько та інші, видання збірки ще не отримало свого визнання на літературному полі Німеччини, про що свідчить відсутність обговорень антології у німецькомовних ЗМІ, на сайтах

---

⁵⁷ Майбутнє, якого ми прагнемо / упоряд. Вахтанг Кебуладзе. PEN Ukraine. URL: <https://pen.org.ua/library-majbutnye-yakogo-my-pragnemo> (дата звернення: 08.05.2025 р.).

книгарень, платформі amazon.de та у соціальній мережі Goodreads. Про переклад збірки німецькою мовою говорять переважно українські медіа – Читомо, Детектор.Медіа тощо.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі проаналізовано зміну образ України та її культури крізь призму перекладів, що були видані німецькою мовою протягом 2022-2024рр., а саме збірки оповідань «Точка нуль» Артема Чеха та есею «Найдовша подорож» Оксани Забужко. Разом із оригіналами та їхніми перекладами було досліджено вплив паратекстів до творів, співпрацю агентів перекладацького поля та їхній вплив на зміну іміджу України та її культури в німецькомовному просторі.

Аналіз досліджуваних творів підтвердив, що повномасштабне вторгнення РФ в Україну впливає як на перекладацькі рішення, так і на зображення української літератури у німецькомовних ЗМІ, що формує новий канон у Західній Європі, зокрема у Німеччині, про що свідчать коментарі літературних критиків та рецензентів.

Стрімке зростання кількості перекладів української літератури в Німеччині сприяє розширенню жанрового спектра її представленості та відкриттю нових імен для німецькомовної аудиторії. Зокрема, на німецькому літературному ринку з'являються автори, які є частиною Збройних Сил України, серед них Артем Чех. Переклад збірки оповідань Артема Чеха «Точка нуль» (2022) становить важливий етап у процесі формування нового канону української літератури в Німеччині, що зумовлено як тематичною специфікою твору, так і особливостями його презентації. Німецькомовна аудиторія отримує можливість ознайомитися з внутрішнім світом українських військовослужбовців, долаючи усталені стереотипи та упередження, а також поглибити розуміння витоків російсько-української війни. Значну роль у цьому процесі відіграє паратекстуальне оформлення видання, зокрема примітки, редакторські коментарі та фотографічний супровід. Завдяки такому комплексному

підходу переклад збірки «Точка нуль» не лише вербалізує досвід українських військових, але й візуалізує його для німецькомовного читача, що, своєю чергою, сприяє позитивному сприйняттю видання публікою. Так збірка оповідань неспішно, проте впевнено знаходить свою читацьку аудиторію у Німеччині, про що свідчать відгуки на платформі amazon.de та у соціальній мережі Goodreads.

Важливою постаттю українського та західноєвропейського літературних полів є Оксана Забужко, яка робить значний внесок у зміну іміджу України та її культури за кордоном, зокрема й у Німеччині. Есей «Найдовша подорож», що був написаний на замовлення європейської аудиторії, вийшов друком німецькою мовою у видавництві «Droschl» у 2022 р. ще до виходу тексту українською. Книга не лише розповідає історію України, а й передає особистий досвід авторки, написана досить експресивно та переконливо.

Переклад есею «Найдовша подорож» сприяє поширенню у німецькомовному просторі адекватних відповідників українських топонімів, зокрема таких як Київ, Крим, Харків, Чернігів та інших. Це явище засвідчує поступову відмову німецькомовного суспільства від топонімічних форм, усталених у межах традиції передачі онімів через російське звучання, а також відображає зміну у сприйнятті України та її культурної ідентичності. У результаті Україна та її література дедалі активніше інтегруються в німецьке літературне поле, а українська культура отримує визнання як самостійна та рівноправна серед інших європейських культур, про що свідчать відгуки німецьких літературних критиків та журналістів. Паратекстуальне оформлення видання, зокрема обкладинка, стилізована під український національний прапор, акцентує на належності книги до українського літературного простору. Водночас воно символізує однозначну підтримку України як з боку видавництва, так і ширшого німецькомовного суспільства. Есей також здобуває визнання серед пересічних німецькомовних читачів, що засвідчується кількістю читацьких відгуків на таких платформах, як amazon.de, сайт мережі

книгарень Thalia та у соціальній мережі Goodreads. Загалом впродовж трохи більше ніж двох років було опубліковано шість розгорнутих читацьких відгуків.

Важливим у творенні образу України та її культури серед німецькомовних стало видання антологій «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» та «Майбутнє, якого ми прагнемо». Перша збірка є швидкою реакцією німецьких інтелектуалів, зокрема славістів, перекладачів, журналістів та істориків на повномасштабне вторгнення РФ в Україну та є певною формою культурного супротиву, висловленням активної позиції та підтримки України. Ця збірка є доказом того, що швидка реакція усіх агентів літературного поля, зокрема авторів, перекладачів та видавців, надає можливість книзі швидше вийти друком та мати вплив на цільову аудиторію. Переклад антології «Майбутнє, якого ми прагнемо» підкреслює важливість співпраці усіх агентів перекладацького поля, зокрема декількох перекладів, для досягнення спільної мети та дотримання стилю перекладу. Передмова В. Кебуладзе вчоргове нагадує німецькомовній аудиторії про війну в Україні, а збереження видавництвом словосполучень на кшталт «der russische Krieg gegen die Ukraine» є безумовним свідченням підтримки та солідарності зі сторони видавництва *ibidem*.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена дослідженню імагологічного впливу перекладів творів сучасної української літератури, що були опубліковані у німецькомовних країнах протягом 2014-2024рр.

Дослідження виконано у річищі уявлень «культурного перевороту», у межах якого переклад розглядається не просто як мовна дія, а як засіб репрезентації та передачі культурних моделей, соціальних норм, цінностей та ідеологій. Відповідно до цього, перекладач постає як активний агент культурного обміну, що формує сприйняття іншомовної культури в цільовому контексті. Відповідно до ідей А. Лефевра розвідка доводить, що переклад бере участь у конструюванні літературного канону та формує уявлення про культуру, репрезентовану в перекладній літературі. У цьому сенсі переклад постає як механізм символічної влади й засіб продукування знання про країну першотвору. Базуючись на теорії полісистем І. Івена-Зогара наше дослідження доводить, що інтеграція літературного твору в нове літературне поле є вирішальною ознакою його успіху.

У цьому процесі ключову роль відіграють агенти літературного трансферу, зокрема перекладач як активний учасник літературного поля, наділений різними формами капіталу. Водночас читацькі очікування й норми цільової культури впливають як на вибір творів, так і на перекладацькі стратегії, тактики та способи популяризації твору на книжковому ринку. Переклад постає культурним артефактом, що здатний здійснювати медіацію між культурами та впливати на трансформацію культурного простору, а перекладач постає медіатором у формуванні образу вихідної культури, оскільки переклад функціонує як інструмент культурного творення. Його вплив охоплює не лише інтерпретацію автора чи тексту, а й конструювання уявлень про іншу культуру та її літературний канон. З імагологічної перспективи перекладена література формує культурний імідж Іншого, відображаючи, закріплюючи чи спростовуючи стереотипи та уявлення, що

формується в межах ширшого соціокультурного, історичного та релігійного контексту.

Дослідження продемонструвало, що художній переклад є ваговою частиною літературного трансферу та забезпечує міжмовну та міжкультурну комунікацію, а також представляє вихідну країну та її культуру на культурному полі країни-реципієнта, формуючи її образ. Тому одним із викликів до сучасних перекладачів є володіння широким культурним контекстом, знаннями з історії та сьогодення країни, літературу якої вони перекладають, а також міжкультурна компетентність, що дозволяє їм відтворити першотвір з орієнтацією на іншокультурну аудиторію з її знаннями, уявленнями та очікуваннями. Але поруч із перекладачами у літературному трансфері вагому роль відіграють інші гравці – видавці, редактори, рецензенти, літературні ярмарки, фонди тощо, і лише їхня співпраця забезпечує факт входження перекладу в іншомовну літературну полісистему, що передбачає успішну рецепцію твору цільовою аудиторією. На процес і результат перекладу впливають також і такі позамовні чинники, як, комерціалізація книжкового ринку та конкуренція на ньому.

Відображенням рецепції перекладу у цільовій культурі є пара- та метатексти, які формують контекст сприйняття та інтерпретації літературного твору. Таким чином, паратексти не лише орієнтують читача, а й поглиблюють розуміння тексту, наближають до авторської інтенції та можуть впливати на канонізацію твору в новій літературній системі. Метатексти формують інтерпретаційне поле перекладу й закріплюють його культурну рецепцію. У результаті ці елементи виступають інструментами міжкультурного посередництва, сприяють переосмисленню образу іншої культури та формуванню її нового канону.

Для з'ясування образу української культури у німецькомовному просторі, ми проаналізували оригінали та переклади творів сучасної української літератури, що були опубліковані у німецькомовних країнах протягом 2014-2024рр., також розглянули пара- і метатексти, що їх супроводжують.

Наше дослідження підтвердило, що українська література перебуває у періоді злету від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, оскільки на його тлі зріс інтерес німецькомовного суспільства до України, про що свідчать статистичні дані: протягом 2014-2021рр. у Німеччині було видано 52 книги, а протягом 2022-2024рр. – 63. Так, українська література наразі представлена вже понад 30 авторами, їх більш охоче вносять до своїх каталогів видавці, про що свідчить і їх кількість – понад 20 видавництв, і ця тенденція продовжує закріплюватися. Також помітна присутність рецензій на твори української літератури з боку літературних критиків у німецькомовних медіа та читацьких відгуків на платформах amazon.de і Goodreads.

Аналіз досліджуваного матеріалу підтвердив, що на формування образу української культури особливо впливає постать автора, про що свідчить постать Сергія Жадана, який набув своєї популярності ще до 2014 р. Його постійна присутність у німецькому літературному полі та співпраця із перекладачами зробили його видимим гравцем німецького літературного поля, що в свою чергу формує новий канон сприйняття на ньому української літератури. Його роман «Інтернат» набув популярності та закріпився у німецькомовних ЗМІ завдяки якісному перекладу. Аналіз засвідчив, що після 24 лютого 2022 року рецензії акцентують увагу на пророчому характері роману, критиці байдужості європейців і важливості своєчасного його прочитання для розуміння війни. У німецькомовному дискурсі також простежується зміна формулювань: раніше закріплені у німецькому суспільстві лексеми «Ukraine-Krise» і «Ukraine-Konflikt» поступаються виразу «Krieg in der Ukraine». Помітно зріс також інтерес до роману «Інтернат» серед пересічних читачів, про що свідчить кількість відгуків на amazon.de та Goodreads.

У популяризації перекладу збірки Станіслава Асєєва «В ізоляції» провідну роль відіграють відомі постаті, зокрема Андрій Курков, а також перекладачки Клаудія Дате та Софія Онуфрів. Передмови та глосарій сприяють глибшому розумінню реалій російсько-української війни, зокрема подій на Донбасі та

становища українських полонених. Разом з тим, незважаючи на схвальні відгуки критиків, книга має обмежене висвітлення в німецькому медіапросторі, що підтверджується фактичною відсутністю читацьких відгуків.

На німецькому літературному ринку дедалі частіше з'являються автори-військовослужбовці, серед них, зокрема, Артем Чех. Переклад збірки «Точка нуль» (2022) став помітним кроком у формуванні нового канону української літератури та культури в Німеччині, зокрема закріплюються у вжитку нове написання топографічних реалій – Kyjiw і Krym. Німецькомовна аудиторія отримує можливість краще зрозуміти досвід українських військових і контекст російсько-української війни, що підтверджується рецензіями та відгуками.

Суттєвий вплив на репрезентацію України в німецькому культурному просторі має також Оксана Забужко. Її есей «Найдовша подорож» сприяє не лише глибшому осмисленню української історії й ідентичності, а й поширенню коректного написання українських топонімів – Kyjiw, Krym, Wogyspil тощо. Попри радикальність поглядів О. Забужко для німецької аудиторії, есей здобув позитивну рецепцію як серед критиків, так і серед широкої читацької аудиторії.

Образ України як суб'єкта європейського культурного простору підтримується й через публікацію антологій, зокрема «Alles ist teurer als Ukrainisches Leben» та «Майбутнє, якого ми прагнемо». Вони є відображенням реакції німецьких інтелектуалів на повномасштабне вторгнення РФ та прикладом культурного спротиву. Незвично швидке видання цих збірок також демонструє акт підтримки України з боку числених агентів перекладацького поля, зокрема авторів, перекладачів і видавців.

Отже, можна дійти висновку, що рецепція та імідж української культури зазнають значних змін у німецькомовному просторі протягом 2014-2024 рр. і зараз все ще формується її новий канон, що можливо, зокрема, завдяки діяльності усіх агентів перекладацького поля.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Masterarbeit ist der Rolle von Übersetzungen ukrainischer Literatur bei der Gestaltung des Bildes der Ukraine in den deutschsprachigen Ländern, insbesondere in Deutschland gewidmet. **Die Aktualität** der Untersuchung ergibt sich aus dem wachsenden Interesse an der modernen ukrainischen Literatur im Ausland, insbesondere im deutschsprachigen Raum, vor dem Hintergrund des großflächigen russischen Angriffskriegs gegen die Ukraine sowie aus dem Mangel an Studien zu den imagologischen Veränderungen der Ukraine und ihrer Kultur aus dem Blickwinkel der übersetzten Literatur.

Das **Forschungsobjekt** der Untersuchung ist die ukrainisch-deutsche literarische Übersetzung als ein Einflussfaktor auf die Bildung des Images der Ukraine. Der **Untersuchungsgegenstand** ist Strategien und Taktiken der Akteur*innen im ukrainisch-deutschen Übersetzungsfeld auf der Mikro- und Makroebene der Übersetzung, die zur Repräsentation der Ukraine für ein deutschsprachiges Publikum beitragen.

Zur Durchführung der Forschung wurden ukrainische Originaltexte und deren deutsche Übersetzungen herangezogen, die im Zeitraum von 2014 bis 2024 in Deutschland veröffentlicht wurden, darunter der Roman „Internat“ von Serhij Zhadan, der Essayband „In Isolation“ von Stanislaw Assejew, die Kurzgeschichtensammlung „Nullpunkt“ von Artem Tschech, der Essay „Die längste Buchtour“ von Oksana Sabuschko sowie die Anthologien „Alles ist teurer als ukrainisches Leben“ und „Die Zukunft, die wir uns wünschen“.

Das **Hauptziel** der Untersuchung ist es, die Rolle von Übersetzungen bei der Herausbildung des Images der ukrainischen Literatur und Kultur im deutschsprachigen Raum, insbesondere in Deutschland, zu ermitteln.

Im Fokus der Untersuchung steht die Rolle der literarischen Übersetzung als ein zentrales Instrument der interlingualen und interkulturellen Kommunikation, das den Transfer kultureller Bedeutungen zwischen der ukrainischen Literatur und dem deutschsprachigen Publikum ermöglicht. Entsprechend der „kulturelle Wende“ in der

Übersetzungswissenschaft wird jede Literaturübersetzung nicht nur als eine sprachliche Handlung, sondern auch als ein Mittel der Repräsentation und Vermittlung kultureller Modelle, sozialer Normen und Werte betrachtet.

Theoretische Grundlagen der Forschung bilden die Konzepte von André Lefevere, der Übersetzung als ideologisch beeinflusste Umschreibung versteht, sowie von Itamar Even-Zohar, dessen polysystemtheoretischer Ansatz die dynamische Position der übersetzten Literatur innerhalb eines literarischen Feldes betont.

Aus imagologischer Perspektive trägt Übersetzung zur Konstruktion des kulturellen Bildes des Anderen bei. Dabei spielen literarische Akteure – Autor*innen, Übersetzer*innen, Verleger*innen und Kritiker*innen – eine zentrale Rolle. Sie beeinflussen die Auswahl der zu übersetzenden Texte, Übersetzungsstrategien, paratextuelle Gestaltung und Popularisierungsstrategien. Paratexte und Metatexte schaffen den Interpretationsrahmen und unterstützen sowohl das Verständnis als auch die mögliche Kanonisierung übersetzter Werke. Somit fungiert Übersetzung als Mittel kultureller Vermittlung.

Seit Beginn des großflächigen russischen Angriffskriegs ist die Nachfrage nach Übersetzungen ukrainischer Literatur in Deutschland deutlich gestiegen: Während in den Jahren 2014–2021 jährlich 6–7 Übersetzungen erschienen, waren es in den Jahren 2022–2024 bereits 21 pro Jahr – ein Trend, der sich auch 2025 fortsetzt. Zugleich wuchs die Zahl der übersetzten Autorinnen von 16 auf 27, die Vielfalt der Genres (zeitgenössische Literatur, Klassiker, Non-Fiction), die Zahl der Übersetzerinnen von 23 auf 36 und der Verlage (über 20). Zu den neuen Autor*innen zählen u. a. Victoria Amelina, Volodymyr Vakylenko, Artem Tschech, während Serhij Zhadan, Jurij Andruchowytch und Oksana Sabuschko weiterhin regelmäßig übersetzt werden.

Eine wichtige Rolle bei der Popularisierung ukrainischer Literatur spielen deutschsprachige Verlage: Während vor 2014 nur wenige von ihnen ukrainische Literatur veröffentlichten, sind es heute über 20 Verlage, die ukrainische Bücher ins Programm nehmen. Besonders aktiv sind ibidem (14 Bücher), Suhrkamp (12), Haymon (12),

Edition.fotoTAPETA (6), Schenk (5) und Friedrich Mauke (5) – ein Beleg für das anhaltende und systematische Interesse an ukrainischer Literatur.

Die Analyse der deutschen Übersetzungen von dem Roman von Serhij Zhadan „Internat“ (2018) zeigt, dass die öffentliche Präsenz des Autors, seine enge Zusammenarbeit mit den Übersetzer*innen sowie sein politisches Engagement entscheidend zur Rezeption der ukrainischen Literatur beitragen. Seit dem 24. Februar 2022 wird sein Roman *Internat* zunehmend als prophetisch und gesellschaftlich relevant gelesen. Die wachsende Zahl von Leser*innenbewertungen deutet auf ein gestiegenes Interesse an ukrainischen Themen im deutschsprachigen Raum hin.

Im Fall von Stanislaw Assejew „In Isolation“ (2020) spielen nicht nur Übersetzer*innen sondern auch Paratexte eine wichtige Rolle, um den Text dem deutschsprachigen Publikum zugänglich zu machen. Jedoch bleibt trotz positiver Kritiken die Sichtbarkeit des Werkes in den Medien gering. Im Gegensatz dazu verdeutlicht die Übersetzung von Artem Tschechs „Nullpunkt“ (2022) das zunehmende Interesse an literarischen Stimmen aus dem Krieg und die aktive Beteiligung des Übersetzungsfeldes an der Gestaltung eines neuen ukrainischen Literaturkanons in Deutschland.

Besondere Rolle spielt für die Präsenz der Ukraine auf dem deutschen Literaturmarkt Oksana Sabuschkos Essay „Die längste Buchtour“ (2022), das speziell für das westliche Publikum geschrieben wurde und dessen deutschsprachige Übersetzung vor der Publikation des ukrainischen Originals erschien. Die Veröffentlichung fördert nicht nur ein tieferes Verständnis für ukrainische Geschichte und Identität, sondern auch die Etablierung korrekter ukrainischer Toponyme.

Das Image der Ukraine als Akteurin des europäischen Kulturraums wird auch durch die Veröffentlichung von Anthologien gestärkt, darunter „Alles ist teurer als ukrainisches Leben“ (2023) und „Die Zukunft, die wir uns wünschen“ (2024). Erstere ist eine Reaktion deutscher Intellektueller auf die russische vollständige Invasion und dient wie ein Beispiel kulturellen Widerstands und der Unterstützung der Ukraine. Die andere zeigt die

Bedeutung der Zusammenarbeit von Akteurinnen des Übersetzungsfeldes – insbesondere Autorinnen, Übersetzer*innen und Verlagen – im interkulturellen literarischen Prozess.

Zusammenfassend lassen sich positive Veränderungen in der Rezeption der Ukraine, ihrer Literatur und Kultur feststellen: Ukrainische Werke werden zunehmend in die Verlagsprogramme deutscher Verlage aufgenommen, in den europäischen Literaturkontext integriert und fungieren als Stimme eines Landes im Kampf um seine Unabhängigkeit. Gleichzeitig entsteht ein neuer Rezeptionskanon, der auch zu einem veränderten Verständnis des russisch-ukrainischen Krieges beiträgt.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва З. Імагологія в літературі: національні стереотипи та конструювання ідентичності в художній літературі. *Philology and linguistics*. 2023. № 151. С. 262–267.
2. Бовт А. РОЛЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ТРАНСЛЯТОРА КУЛЬТУРИ МИРУ. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2022. Т. 1, № 2 (104). URL: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2022-104-2-28-38> (дата звернення: 07.01.2025).
3. Бялик В. Лінгвокультурні аспекти міжкультурної комунікації. *Наукові записки*. 2021. Серія: Філол. науки, № 193. С. 84–92.
4. Дочекалися! Друзі, раді повідомити, що «Найдовшу подорож» Оксани Забужко надруковано! Книга приїхала з друкарні, і ми вже пакуємо перші. *komora.books*. Instagram. URL: https://www.instagram.com/p/CIGlh7_N_VH/ (дата звернення: 13.04.2025).
5. Забужко нагородили Почесною нагородою Варшавського книжкового ярмарку. *Chytomo*. 2023. URL: <https://chytomo.com/zabuzhko-nahorodyly-pochesnoi-u-nahorodoiu-varshavskoho-knyzhkovoho-iarmarku> (дата звернення: 7.04.2025 р.).
6. Зимомря Н. И. Интернациональное содружество культур: межлитературные связи и роль перевода в художественном процессе: дис. ... Д-ра филол. наук / Н. И. Зимомря - Берлин: Университет им. Гумбольдта, 1984. - 514 с.
7. Іваницька М. «Небо над Харковом»: про політичну та імагологічну функції перекладу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2024. № 100. С. 96–104. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2024-100-09>.
8. Іваницька М. Л. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах : монографія. Чернівці : Книги, 2015. 604 с.

9. Кальниченко О., Зарубіна З. Концепція перекладу Андре Лефевра та її термінологія. Вісник ХНУ. 2015. Соціолінгвістика та перекладознавство, № 1102. С. 210–218.
10. Капітан Смуток. Повідомлення № 4356. 2024. URL: <https://t.me/capsmutok/4356> (дата звернення: 14.01.2025 р.).
11. Комора. Найдовша подорож. 2024. URL: <https://komorabooks.com/product/naidovsha-podorozh/> (дата звернення: 15.04.2025 р.).
12. Куликова Л., Насалевич Т., Харченко Т. Переклад як різновид міжкультурної комунікації. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, 2018. № 2 (21). С. 21..
13. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / ред. А. Волков. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 634 с.
14. Майбутнє, якого ми прагнемо / упоряд. Вахтанг Кебуладзе. PEN Ukraine. URL: <https://pen.org.ua/library-majbutnye-yakogo-my-pragnemo> (дата звернення: 08.05.2025 р.).
15. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ "Акад.", 2012. 288 с.
16. Назаркевич Х. Я. Інтернат Versus Internat: німецький переклад роману Сергія Жадана. Стиль і переклад. 2019. Вип. 1 (6). С. 66–82.
17. Непозбувний книгочитун. Повідомлення №10026. 2024. URL: <https://t.me/npzbvknkgchtn/10026> (дата звернення: 14.01.2025 р.).
18. Оксана Забужко отримала польську премію ім. Станіслава Вінченца. Chytomo. 2022. URL: <https://chytomo.com/okšana-zabuzhko-otrymala-polsku-premiuu-im-stanislava-vintsenza> (дата звернення: 10.04.2025 р.).
19. Павленко О. Художній переклад як носій культурної пам'яті. Питання Літературознавства. 2018. № 97. С. 175–190.

20. Перекладачі з німецької: Софія Онуфрив. DW.com 2013. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87%D1%96-%D0%B7-%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F-%D0%BE%D0%BD%D1%83%D1%84%D1%80%D1%96%D0%B2/a-16997767> (дата звернення: 7 травня 2025 р.).
21. Псевдопереклад як перекладознавча проблема. Протей: Перекладацький альманах. – Харків: Вид-во НУА, 2009. – Вип. 2. – С. 148–162.
22. Сопилук Н. Переклад як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації. Філологічні трактати. 2010. Т. 2, № 3. С. 199–203.
23. Суспільне Культура. Найдовша подорож. 2024. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1POTHSDL23Q&ab_channel=СуспільнеКультура (дата звернення: 7 травня 2025 р.).
24. Українська література в Німеччині: не лише Сергій Жадан. *Тиждень.ua*, 2022. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainska-literatura-v-nimechchyni-ne-lyshe-serhij-zhadan/> (дата звернення: 3.02.2025 р.)
25. Укроп (неологізм). Вікіпедія. 2024. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Укроп_\(неологізм\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Укроп_(неологізм)) (дата звернення: 7.03.2025 р.).
26. Штандарт. Словник.ua. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82> (дата звернення: 15.04.2025 р.).
27. Albath M. „Alles ist teurer als ukrainisches Leben“ – Schamma Schahadat im Gespräch. Deutschlandfunk. 24.02.2023. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/alles-ist-teurer-als-ukrainisches-leben-schamma-schahadat-im-gespraech-dlf-d620faa3-100.html>
28. Alles ist teurer als ukrainisches Leben / herausgegeben von Agnieszka Konarzewska, Schamma Schahadat, Nina Weller. Amazon. URL: <https://www.amazon.de/dp/3949262296> (Zugriff am: 08.05.2025 р.).

29. Alles ist teurer als ukrainisches Leben / herausgegeben von Agnieszka Konarzewska, Schamma Schahadat, Nina Weller. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/123690953-alles-ist-teurer-als-ukrainisches-leben> (Zugriff am: 08.05.2025 p.).
30. Amal, Berlin! The first German-language podcast about Ukrainian literature. 2024. URL: <https://amalberlin.de/ua/2024/01/17/the-first-german-language-podcast-about-ukrainian-literature/> (дата звернення: 3.03.2025 p.).
31. Amal, Berlin! Інтерв'ю з Софією Онуфрив. 2023. URL: <https://amalberlin.de/ua/2023/02/03/sofia-onufriv-interview/> (дата звернення: 14.03.2025 p.).
32. Artem Tschech: „Man gehört sich selbst nicht mehr“. FR. 2023. URL: <https://www.fr.de/kultur/literatur/artem-tschech-nullpunkt-man-gehoert-sich-selbst-nicht-mehr-91966852.html> (Zugriff am: 16.02.2025 p.).
33. Auerbach E. Mimesis: The representation of reality in Western literature. – Princeton: Princeton University Press, 1946. – 555 с.
34. Bassnet S. Translation Studies. Routledge, 2000. 173 p.
35. Bassnett S., Lefevere A. Translation, History and Culture. Pinter Publishers, 1990. 131 p.
36. Beller M. Rethinking Imagology: Theorizing the Imaginary Region of National Identity. – New York: Berghahn Books, 2007. – 345 с.
37. Benlakdar M. Imagology and Cultural Translation: How Are Images of Arab Youth
38. Berneking S. A sociology of translation and the central role of the translator. The Bible Translator. 2016. Vol. 67, No. 3. P. 265–281. DOI: 10.1177/2051677016670232.
39. Bourdieu P. The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature. – Cambridge: Polity Press, 1993. – 322 с.

40. Bourdieu P. *The Logic of Practice*. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 333 c.
41. Buch zum Ukraine-Krieg: Artem Tschechs „Nullpunkt“. FAZ. 2022. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/rezensionen/belletristik/buch-zum-ukraine-krieg-artem-tschechs-nullpunkt-18336128.html> (Zugriff am: 15.02.2025 p.).
42. Buchtipps ukrainischer Bücher. Lesen Bayern. URL: <https://www.lesen.bayern.de/ukraine/buch-empfehlungen-ukrainischer-buecher/> (Zugriff am: 23.04.2025).
43. Buzelin H. Translations "in the making". In: Wolf M., Fukari A. (eds.). *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 135–169. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.74.11buz>.
44. *Communication between cultures* / L. A. Samovar et al. 8th ed. Boston, MA : Cengage Learning, 2012. 423 p.
45. Constructed and Translated? ALTRALANG Journal. 2024. Vol. 6, № 1. P. 263–275.
46. Curtius E. R. *European literature and the Latin Middle Ages*. – London: Routledge, 1953. – 662 c.
47. Der Schrecken des Krieges: Einladung zum Vortrag (Hard, 9.7.). GSI-News. 2023. URL: <https://www.gsi-news.at/2023/07/05/der-schrecken-des-krieges-einladung-zum-vortrag-hard-9-7/> (Zugriff am: 7.02.2025 p.).
48. Die Front in Bachmut: Artem Tschech über seine Erfahrungen. FAZ. 2023. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/die-front-in-bachmut-artem-tschech-ueber-seine-erfahrungen-18966837.html> (Zugriff am: 14.02.2025 p.).
49. Die längste Buchtour / Oksana Sabuschko. Amazon. URL: <https://www.amazon.de/Die-l%C3%A4ngste-Buchtour-Oksana-Sabuschko-ebook/dp/B0BF4H8GC8> (Zugriff am: 21.04.2025 p.).

50. Die längste Buchtour / Oksana Sabuschko. Thalia. URL: <https://www.thalia.de/shop/home/artikeldetails/A1071595920> (Zugriff am: 14.04.2025 p.).
51. Die längste Buchtour. 2023. Goodreads. URL: https://www.goodreads.com/book/show/62804545-die-l-ngste-buchtour?ref=nav_sb_ss_4_16 (date of access: 7.04.2025 p.).
52. Die längste Buchtour. 2024. Goethe-Institut Ukraine. URL: https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=26498559 (Zugriff am: 7.04.2025 p.).
53. Die längste Buchtour. ACUD Theater. 2023. URL: <https://www.acud-theater.de/programm/5305-die-l%C3%A4ngste-buchtour.html> (Zugriff am: 20.04.2025 p.).
54. Die längste Buchtour. Literarischer Salon. 2022. URL: <https://www.literarischersalon.de/2022/08/25/die-laengste-buchtour/> (Zugriff am: 23.04.2025 p.).
55. Die längste Buchtour. ORF Ö1. 2023. URL: <https://oe1.orf.at/artikel/697354/Die-laengste-Buchtour> Zugriff am: 12.04.2025 p.).
56. Dessen Y. Liest gerade: „Internat“ von Serhij Zhadan. Yannick Dessen, 2022. URL: <https://www.yannickdessen.de/2022/07/24/liest-gerade-internat-von-serhij-zhadan/> (Zugriff am: 12.02.2025 p.).
57. Durkot Jurij Paperbridge. URL: <https://paperbridge.de/project/ukr-juri-durkot> (Zugriff am: 12.01.2025 p.).
58. Essay zum Ukraine-Krieg: Bei dieser Wutrede bekommt auch der Westen sein Fett ab. SRF. 2022. URL: <https://www.srf.ch/kultur/literatur/essay-zum-ukraine-krieg-bei-dieser-wutrede-bekommt-auch-der-westen-sein-fett-ab> (Zugriff am: 14.03.2025 p.)
59. Even-Zohar I. Polysystem Studies. *Poetics Study*. 1994. Vol. 11 №1. 262 p.

60. Fischer M. S. Nationale Images als Gegenstand vergleichender Literaturgeschichte: Untersuchungen zur Entstehung der komparatistischen Imagologie. – Bonn: Bouvier, 1981. – 278 c.
61. Flüchtling. Duden. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Fluechtling> (Zugriff am: 15.03.2025 p.).
62. FTSK Uni Mainz in Germersheim. Zeugnisverleihung 2024 am FTSK Germersheim. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DAwiBzDJb04>
63. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree. – Lincoln: University of Nebraska Press, 1997. – 490 c.
64. Gentzler E. Contemporary Translation Theories. 1990. P. 772. Vanderbilt University, 1990. 722 p.
65. Granzin K. Poetische Apokalypse: Eine ukrainische Stadt im Kriegszustand. Literaturblatt für Baden-Württemberg. 2015. C. 15.
66. Hall E.T., Trager D. Culture as Communication. Greenwich, CT: Fawcett, 1954. 249 c.
67. Henseler D. Nur das Motel heißt noch „Paradise“: Serhij Žadans Roman „Internat“ über den Krieg im Donbass. Literaturkritik.de. URL: <https://literaturkritik.de/zhadan-internat-nur-motel-heisst-noch-paradise-serhij-zhadans-roman-internat-ueber-krieg-donbass,24492.html> (Zugriff am: 16.02.2025 p.).
68. Holm K. Serhij Žadans Roman „Internat“ in Münster als Drama. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2024. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/musik-und-buehne/serhij-zhadans-roman-internat-in-muenster-als-drama-19482469.html> (Zugriff am: 18.02.2025 p.).
69. House J. Translation as Communication across Languages and Cultures. London and New York : Routledge, 2015. 168 p.
70. In Isolation: Texte aus dem Donbass von Stanislaw Assejew. Podiumsgespräch | Ein Gespräch über die Texte von Stanislaw Assejew [online]. Goethe-

Institut Ukraine. Verfügbar unter: https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=25495180 (Zugriff am 9.04 2025)

71. In Isolation. Buecher.de. URL: <https://www.buecher.de/artikel/buch/in-isolation/60586236/> (Zugriff am: 3.02.2025 p.).

72. In Isolation. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/58156379-in-isolation> (date of access: 14.03.2025 p.).

73. Internat by Serhij Zhadan. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/39287247-internat> (date of access: 7.03.2025 p.).

74. Isolation: Texte aus dem Donbass. Amazon. URL: <https://www.amazon.de/Isolation-Texte-aus-dem-Donbass/dp/3940524948> (Zugriff am: 3.02.2025 p.).

75. Kharmandar M. A. The interrelationship between literary translation and literary criticism: reading in interpretive traditions. [sic] – A Journal of Literature, Culture and Literary Translation. 2018. No. 2 (Year 8). DOI: 10.15291/sic/2.8.lc.7. URL: <https://www.sic-journal.org/Article/Index/50> (date of access: 07.03.2025).

76. Кієв чи Куїїв: як називають українську столицю та інші міста в Німеччині. DW.com 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/kiew-chy-kyjiw-yak-nazyvaiut-ukrainsku-stolytsiu-ta-inshi-mista-v-nimechchyni/a-50987642> (дата звернення: 7.02.2025 p.)

77. Laurušaitė L. (ed.) Imagology Profiles. The Dynamics of National Imagery in Literature. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2018. – 312 с.

78. Leerssen J. Imagology: History and method. In: Beller M., Leerssen J. (eds.). Imagology: The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey. Amsterdam: Rodopi, 2007. P. 17–32.

79. Leerssen J. National Thought in Europe: A Cultural History. – Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016. – 368 с.

80. Lefevere, A. *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. – New York: Modern Language Association, 1992. – 138 p.
81. Lefevere, A. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. – London; New York: Routledge, 1992. – 175 p.
82. Lesung und Gespräch mit Serhij Zhadan. Goethe-Institut Ukraine. 2024. URL: https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=25495180 (Zugriff am: 16.02.2025 p.).
83. Literatursalon. Lesung und Gespräch: Artem Tschech – „Nullpunkt“. 2022. URL: <http://literatursalon.net/lesung-und-gespraech-artem-tschech-ukraine-nullpunkt-20-november-2022/> (Zugriff am: 25.03.2025 p.).
84. Müller M. Serhij Zhadan: „Internat“ – Rezension. *Buch-Haltung*, 2023. URL: <https://buch-haltung.com/serhij-zhadan-internat-rezension/> (Zugriff am: 26.02.2025 p.).
85. Nida E. *Toward a Science of Translating With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden : Brill, 1964. 331 p.
86. Nullpunkt: Literarischer Kriegsbericht aus der Ukraine. *Augsburger Allgemeine*. 2023. URL: <https://www.augsburger-allgemeine.de/neu-ulm/ulm-nullpunkt-literarischer-kriegsbericht-aus-der-ukraine-id64736461.html> (Zugriff am: 12.02.2025 p.).
87. Nullpunkt. Deutschlandfunk. 2022. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/nullpunkt-100.html> (Zugriff am: 3.03.2025 p.).
88. Nullpunkt. Goodreads. 2024. URL: https://www.goodreads.com/book/show/75673535-nullpunkt?from_search=true&from_srp=true&qid=u1rdywhHFo&rank=11#CommunityReviews (date of access: 19.01.2025 p.).
89. NZZ. Artem Tschech schildert in „Nullpunkt“ seine Kriegserfahrungen. 2022. URL: <https://www.nzz.ch/feuilleton/artem-tschech-schildert-in-nullpunkt-seine-kriegserfahrungen-ld.1712434> (Zugriff am: 18.02.2025 p.).

90. On the Current Situation in Ukraine. – Suhrkamp Verlag, 2014. – URL: <https://www.suhrkamp.de/rights/nachricht/on-the-current-situation-in-ukraine-b-1821> (Date of access: 12.01.2025)
91. Perlentaucher. Artem Tschech: Nullpunkt. 2022. URL: <https://www.perlentaucher.de/buch/artem-tschech/nullpunkt.html> (Zugriff am: 8.03.2025 p.).
92. Piwowarski M. C. Buchempfehlungen zur Ukraine. 2022. URL: <https://steadyhq.com/de/mariachristinapiwowarski/posts/8e8f5403-4d9a-46d5-889a-6a426f9c924c> (Zugriff am: 14.03.2025 p.).
93. Planet Wermut. YouTube: Serhij Zhadan über „Internat“. 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Gr2oMHtchrg&ab_channel=PlanetWermut (Zugriff am: 7.03.2025 p.).
94. Reportagen aus dem Donbass. TAZ. 2022. URL: <https://taz.de/Reportagen-aus-dem-Donbass/!5838185/> (Zugriff am: 15.01.2025 p.).
95. Republik. Iryna Tsilyk und Artem Tschech: Es ist unsere Aufgabe, voll und ganz zu leben. 2023. URL: <https://www.republik.ch/2023/01/21/iryna-tsilyk-und-artem-tschech-es-ist-unsere-aufgabe-voll-und-ganz-zu-leben> (Zugriff am: 7.02.2025 p.).
96. Rezensionen zu: Serhij Zhadan – Internat. Amazon. URL: https://www.amazon.de/-/en/product-reviews/351847233X/ref=cm_cr_getr_d_paging_bt_m_prev_1?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews&sortBy=recent&pageNumber=1 (Zugriff am: 13.01.2025 p.).
97. Roger J. Der Krieg eine Krankheit, die unerwartet ausbricht - Roman - Lesering.de. Lesen was Spaß macht - Lesering.de. URL: <https://www.lesering.de/id/4905053/Der-Krieg-eine-Krankheit-die-unerwartet-ausbricht/> (Zugriff am: 07.04.2025).
98. Sachbücher zur Ukraine. Börsenblatt. 2022. URL: <https://www.boersenblatt.net/home/sachbuecher-zur-ukraine-229365> (Zugriff am: 15.04.2025 p.).

99. Schahadat, Schamma. Prof. Dr. Schamma Schahadat: "Alles ist teurer als ukrainisches Leben". FTSK Uni Mainz in Germersheim. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=I5TRb1iqYqc&t=163s> (Zugriff am 9. 04. 2025).
100. Schögler R. Sociology of translation. In: Korgen K. O. (ed.). *The Cambridge Handbook of Sociology: Specialty and Interdisciplinary Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. P. 399–407.
101. Serhij Zhadan – Preisträger des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels. Glorious Me. 2022. URL: <https://gloriousme.net/serhij-zhadan/> (Zugriff am: 18.02.2025 p.).
102. Sie prophezeit Russland Zerfall und Bürgerkrieg. Tages-Anzeiger. 2022. URL: <https://www.tagesanzeiger.ch/sie-prophezeit-russland-zerfall-und-buergerkrieg-410549089124> (Zugriff am: 7.04.2025 p.)
103. Sieben Sachbücher, um die Ukraine zu verstehen. Buchkultur. 2022. URL: <https://www.buchkultur.net/sieben-sachbuecher-um-die-ukraine-zu-verstehen/> (Zugriff am: 16.04.2025 p.).
104. Simeoni D. The pivotal status of the translator's habitus. *Target*. 1998. Vol. 10, No. 1. P. 1–39.
105. Sommerfeld B. *Problemfelder der literarischen Übersetzungsanalyse: Lehr- und Übungsbuch für Studierende und Lehrende der Translationswissenschaft*. – Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2015. – 186 c.
106. Stephan F. Die Verstrickten. *Süddeutsche Zeitung*. URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/ukrainische-literatur-die-verstrickten-1.3896853> (Zugriff am: 18.02.2025 p.).
107. Stimmen aus der Ukraine. URL: <https://de.ui.org.ua/stimmen-aus-der-ukraine/>
108. Theater Münster. Internat. 2024. URL: <https://www.theater-muenster.com/produktionen/internat-464.html> (Zugriff am: 15.02.2025 p.).

109. Thomas C. Etwas Entsetzliches, etwas, das alle angeht: Serhij Žadans „Internat“. Frankfurter Rundschau, 2023. URL: <https://www.fr.de/kultur/literatur/serhij-zhadan-internat-etwas-entsetzliches-etwas-das-alle-angeht-91823284.html> (Zugriff am: 16.02.2025 p.).
110. Ukrainische Autorin über Russland: „Sprache ist verräterisch“. taz. 2023. URL: <https://taz.de/Ukrainische-Autorin-ueber-Russland/!5903497/> (Zugriff am: 14.04.2025 p.)
111. Ukrinform. Оголошення імен лауреатів Шевченківської премії. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3204646-ogolosenna-imen-laureativ-sevcenkivskoi-premii.html> (Zugriff am: 15.02.2025 p.).
112. van Doorslaer L. Embedding imagology in Translation Studies. Slovo.ru: Baltic accent. 2019. Vol. 10. P. 56–68. DOI: 10.5922/2225-5346-2019-3-4.
113. Venuti L. The translator's invisibility: A history of translation. 2nd ed. New York : Routledge, 2008, p. 344.
114. Wolf M. Introduction: The emergence of a sociology of translation. In: Wolf M., Fukari A. (eds.). Constructing a Sociology of Translation. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 1–36. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.74.01wol>.
115. Wolf M. The location of the "translation field": negotiating borderlines between Pierre Bourdieu and Homi Bhabha. In: Wolf M., Fukari A. (eds.). Constructing a Sociology of Translation. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 109–119.
116. Yan C., Huang J. J. The culture turn in translation studies. Open Journal of Modern Linguistics. 2014. Vol. 4. P. 487–494. DOI: 10.4236/ojml.2014.44041.
117. Zeng W. X. Rethink the culture turn in translation studies. Foreign Languages Research. 2006. No. 3 (Ser. No. 97).
118. Zheng J. An overview of sociology of translation: past, present and future. International Journal of English Linguistics. 2017. Vol. 7, No. 4. P. 28–32.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

119. Асєєв С. В ізоляції. – Чорна гора, 2018. – 212 с.
120. Жадан С. Інтернат. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2017. 336 с.
121. Забужко О. Найдовша подорож. – Київ : Комора, 2024. – 168 с.
122. Чех А. Точка нуль. – Чернівці : Meridian Czernowitz, 2024. – 216 с.
123. Alles ist teurer als ukrainisches Leben : Texte über Westsplaining und den Krieg / hrsg. von A. Konarzewska, Sch. Schahadat, N. Weller. – Berlin : FotoTapeta, 2023. – 270 S.
124. Assejew, S. In Isolation / S. Assejew ; Vorwort von Andrey Kurkov ; aus dem Ukrainischen übersetzt von Sofija Onufriv und Claudia Dathe. – Berlin : edition.fotoТАРЕТА, 2020. – 224 S.
125. Die Zukunft, die wir uns wünschen : Essays aus der Ukraine / hrsg. von Vakhtang Kebuladze. – Stuttgart : ibidem, 2024. – Deutsch.
126. Sabuschko O. Die längste Buchtour / O. Sabuschko ; übers. von A. Kratochvil. – Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 2025. – 224 S. – Taschenbuch.
127. Sabuschko O. Die längste Buchtour / O. Sabuschko ; übers. von A. Kratochvil. – Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 2025. – 224 S. – Taschenbuch.
128. Tschech A. Nullpunkt / A. Tschech; aus dem Ukrainischen von Alexander Kratochvil und Maria Weissenböck. – Wien : Arco Verlag, 2022. – 200 S. – Paperback.
129. Zhadan S. Internat / S. Zhadan ; übers. aus dem Ukrainischen von Juri Durkot und Sabine Stöhr. – Berlin : Suhrkamp Verlag, 2018. – 300 S. – Hardcover.
130. Zhadan, S. Internat: Roman / übers. aus dem Ukrainischen von Juri Durkot, Sabine Stöhr. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2023. – 352 S.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Кількісне співвідношення перекладів творів української літератури німецькою мовою на рік до повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2014–2021) та після нього (2022–2024)

ДОДАТОК Б. Кількісне співвідношення авторів, чиї твори були перекладені німецькою мовою до повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2014–2021) та після нього (2022–2024)

ДОДАТОК В. Кількісне співвідношення перекладачів української літератури німецькою мовою до повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2014–2021) та після нього (2022–2024)

ДОДАТОК Г. Кількісне співвідношення видавництв-лідерів серед публікацій українських авторів у німецькомовних видавництвах після повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2022–2024рр.)

